

82 ਵਾਂ
ਸਾਲ
ਅੰਕ 1

1933 ਤੋਂ
ਪੀੜ
ਠੰਡੀ

ਜਨਵਰੀ 2015 | ₹ 20

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ

ਬਾਬਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਫ਼ਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਅਤੇ

ਮਾਤਾ ਗੁਜਰ ਕੌਰ ਜੀ

ਦੀ ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦੀ ਹੈ

ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੋੜ-ਮੇਲ

ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੌਕੇ

ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮਾਗਮ

27 ਦਸੰਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਫ਼ਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ

ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ

ਸ. ਪਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਪੰਜਾਬ

ਸ. ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ

ਉਪ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਪੰਜਾਬ

ਸ੍ਰੀ ਚੁਨੀ ਲਾਲ ਭਗਤ

ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ, ਪੰਜਾਬ

ਨੇ ਸਮਾਗਮ ਮੌਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ

ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਮੁੱਖ ਸੰਸਦੀ ਸਕੱਤਰਾਂ, ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ

ਬਾਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ
ਬਾਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਟ੍ਰਸਟ
ਪੀ.ਐਚ. ਵੈਸ਼ਨਵ

www.facebook.com/groups/preetlarhi
preetlarhi@gmail.com
preetlari.wordpress.com

ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਪਾਦਕ ਸੁਮੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵੈਸ਼ਨਵ ਦੇ ਅਨੂਠੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਸਦਕਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕੀ 4

ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ

ਭਖਦਾ 7 ਦੇਸ ਮੁਤਦੇ ਐਨ ਆਰ ਆਈ, ਤੇ ਤਕਲੀਫਾਂ

ਵਿਭੋਰ ਮੋਹਨ

ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ
ਮੰਗਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ
ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀਂ, ਪਰ
ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੇਤੇ
ਰੱਖੀਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਿਤੇ ਉਹ
ਜਣਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦ ਰਹੇਗਾ
ਜੋ ਮੈਂ ਅੱਜ ਹਾਂ।
-ਐਫ ਸਕਾਟ ਫਿਤਜ਼ਜੇਰਾਲਡ

ਬਾਲ ਸੁਨੇਹੜੇ 23-26

ਚੂਹੇ ਦਾ ਵਿਆਹ-2 (ਬਾਤਾਂ)
ਕਵਿਤਾਵਾਂ : ਨਵੇਂ ਸਾਲ 'ਤੇ, ਜੈਬਰਾ ਪੁੱਛਿਆ
ਜਾਣਕਾਰੀ: (ਗੁਰਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਅਵਤਾਰ ਰੈਣਾ

ਸੰਪਾਦਕਾ ਸਮੀਆ ਸਿੰਘ
ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕਾ ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ
ਸੰਚਾਲਕ ਰੱਤੀ ਕੰਤ ਸਿੰਘ

ਮੁੱਖ ਸਫ਼ਾ: ਤਸਵੀਰ:
ਲੇਅ ਆਉਟ: ਸਮੀਆ ਸਿੰਘ
ਜੂਨੀਅਰ ਡਿਜ਼ਾਈਨਰ: ਇਸ਼ਿਤਾ ਸ਼ਰਮਾ

ਜਨਵਰੀ 2016

ਸਾਲ 83ਵਾਂ ਅੰਕ 1
ਮੁੱਲ 20 ਰੁ.
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ 240 ਰੁ.
ਜੀਵਨ ਸਾਥ 10,000 ਰੁ.
ਬਾਇ ਏਅਰ 1 ਸਾਲ 1,200 ਰੁ.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਹੈੱਡ ਆਫਿਸ ਪ੍ਰੀਤਨਗਰ(ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ)143109

ਕਵਿਤਾਵਾਂ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ: ਸੜਕਛਾਪ ਸ਼ਾਇਰੀ (ਸੁਸੀ ਸਮੁੰਦਰਾ) 5,46
ਵਿਜੇ ਵਿਵੇਕ, ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਲੁਧਿਆਣਵੀ(19), ਗੁਲਸ਼ਨ ਦਿਆਲ(30),
ਨਵਜੀਤ ਕੌਰ ਸੰਧੂ(32), ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ(34), ਗੁਰਸੇਵਕ ਸੰਗਰੂਰ(40),
ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ(49)

ਕਹਾਣੀਆਂ

9 ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਆਦਮੀ
16 ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ
18 ਕੋਕਲੀ
20 ਪਾਰੋ
27 ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ--?

ਜਨਾਰਦਨ
ਪ੍ਰੋ.ਹਮਦਦਵੀਰ ਨੌਸ਼ਹਿਰਵੀ
ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ
ਜੱਗੀ ਬਰਾੜ ਸਮਾਲਸਰ
ਰਾਜੇਸ਼ ਗੁਪਤਾ

ਚਲੰਤ

37 ਸਾਉਦੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ...; ਰੂਸ ਦਾ ਜਹਾਜ ਸੁੱਟਣ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਚਾਲ
ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ(ਐੱਸ.ਪੀ)

ਗੱਲਬਾਤ

31 ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲੇ ਤਾਂ....
35 ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਵਿਆਹ
36 ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ
47 ਗੁਸਤਾਖੀਆਂ

ਕਰਣ ਬਰਾੜ
ਦੀਪ ਗਿੱਲ
ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਠ
ਫੇਸਬੁਕ

ਜਾਣਕਾਰੀ 33 ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ...

ਆਸ਼ੂਤੋਸ਼ ਖੰਟਵਾਲ

ਲੜੀਵਾਰ ਕਿਤਾਬ 41 ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ

ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ

ਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ 48 ਸਫਾਈ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ

ਮੇਰਾ ਸਫ਼ਾ 50 ਨਵੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ

ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ

ਸਾਡਾ ਪਤਾ:
Preet Lari, 81/10A, Chandigarh-11
98762 63725(Publisher),93161 32806 (Chief Editor),
+91 9463226501 (Office)
Bank Draft: "PREETLARI" Payable at Chandigarh
ਛਾਪਕ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਰੱਤੀ ਕੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਟ੍ਰਸਟ ਲਈ.ਪ੍ਰਿੰਟਵੈਲ, 146 ਫੋਕਲ ਪੋਇੰਟ
ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਛਪਵਾਏ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।
ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਡੀਪੀਆਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੰਬਰ 302 2/47-58ਬ-1277 ਮਿਤੀ 8/3/77
ਰਾਹੀ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪਰਵਾਨ ਹੈ।

ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਏਸ਼ੀਆ ਤੇ ਅਰਬ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁਣ ਵੱਧ ਘੁੰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਤੇ ਖਰਚਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਵਧੀ ਹੋਈ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਕਰਕੇ; ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਂ ਚੀਨੀ ਹੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਸਿਰਫ 10 ਫੀ ਸਦ ਕੋਲ ਹੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਹੈ, ਜੇ ਫੀ ਸਦ ਕਿ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਵਧਣੀ ਹੀ ਹੈ।
-ਖਬਰ

ਲਓ ਜੀ ਜੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਉਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਨਵੀਂ ਤੱਕਣੀ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਦਿਸੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਸੁਣਾਵਾਂ।

ਉਝ ਵੀ ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨਸਾਨ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੁਖ ਦਰਦ ਤੇ ਗਰੀਬੀ, ਜ਼ਰਮ ਤੇ ਤਸੀਹੇ ਮੁੱਕ ਗਏ ਹਨ ਹਰ ਥਾਈਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਵੱਲ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਸਰਨਾ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਜਾਤ ਦਾ, (ਜਿਸਦੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਜਿਉਣ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਕ ਮਿਆਦ ਸਿਰੇ 'ਤੇ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ)। ਇਸੇ ਨਵੀਂ ਅੱਖ ਕਰਕੇ ਤਕੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਗੰਦਲਾਉਣ ਦਾ ਅੱਧਾ 'ਸਿਹਰਾ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਬੋਝ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਆਹ ਕੁਝ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਗੇ... ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇਕਧੁਨ ਹੋ ਕੇ ਬਣਾਉਣਿਆਂ ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਅਸਾਵੀਂ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵਾਪਸੀਆਂ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ, ਇਸੇ ਅਸਾਵੀਂ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਫਲ ਮਾਨਣ ਲਈ ਵੀ... ਕਨੇਡਾ ਇਸ ਵਲੋਂ ਨੰਬਰ ਨੰ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਤੋਂ ਇਕ ਇਨਸਾਨੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਨਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ..

ਕਨੇਡਾ ਅੰਬੈਸੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਉਦਮ ਹੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ: ਇਸ ਨੇ ਮਿਹਰ ਬਾਬਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟ੍ਰਸਟ, ਬਸੀ ਪਠਾਣਾਂ (ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਅਤੇ ਪੀੜੀਆਂ ਬੱਧੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਹੀ ਮਦਦਗਾਰ ਬਣ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ- ਨੌਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਇਆਂ, ਹੱਕੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਦਿਆਂ, ਆਦਿ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜਿੰਮਾ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪੱਲਿਓ ਖਰਚ ਝੱਲ ਕੇ: ਆਪਣੇ 'ਲੋਕਲ ਉਦਮ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ' ਦੇ ਵਿਸ਼ਵੀ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਅ ਕੇ। ਤੇ ਲਓ ਇਥੇ ਅਜਕੱਲ੍ਹ ਹੋ ਰਹੇ ਕੰਮ ਦੀ ਝਲਕ ਵੇਖੋ:

ਇਸ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਿਰਤੋੜ ਜਤਨ ਨਾਲ ਟ੍ਰਸਟ ਲਈ ਪੂਰੇ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਰਹੀ ਬਹੁਤ ਕਾਬਲ ਨੌਜਵਾਨ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੈ ਇਕ, ਵੱਡੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਵੰਗ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਦੀ, ਜੋ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਪ, (ਵਾਹਵਾ ਹੀ ਤੇਜ਼) ਗੱਡੀ ਚਲਾਅ ਕੇ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਡੇਢ ਘੰਟਾ ਦੂਰ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂਦੀ ਹਨ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਸਪੀਕਰ ਫੋਨ ਉਤੋਂ ਪਰਲ ਪਰਲ ਮੁਤਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ-ਝਿੜਕਾਂ ਦੇਂਦੀ, ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਲੈਂਦੀ, ਖਿਚਾਈਆਂ ਕਰਦੀ... ਸਬੱਬੀ ਇਸੇ ਉਦਮ ਨੇ ਇਸ ਤੁਹਾਡੀ ਕਲਮਵਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ 'ਲੱਭ' ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਨੇਡਾ ਦੇ ਕਰਵਾਏ 'ਲੋਕਲ ਉਦਮ' ਦਾ ਮੁੱਖ ਚਿਹਰਾ, ਬੁਲਾਰਾ ਤੇ ਖੁਲਾਸਾ-ਕਰੂ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰੂਹਾਨੀ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤਾਂਘ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ: ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ, ਰਵਿਦਾਸੀ ਧਰਮਸਾਲਾਵਾਂ, ਆਦਿ, ਵਿਚ: ਉਮਰਾਂ, ਜਾਤਾਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ, ਮਰਦਾਨਾ-ਜਨਾਨਾ ਸਾਂਝੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ (ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੀ ਭਾਲੇ...)।

ਸਾਡੀ 'ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਟੀਮ' ਨੂੰ ਲੋਕ ਇਕ ਵੱਖ ਹੀ ਚਾਅ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਆ ਰਹੇ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ, ਤੇ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਇਕ ਬੀਬੀ ਨੇ ਆਮ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਓਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸਲਾਹ ਦਿਓਗੇ...) ਕਾਫੀ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਗੱਲਾਂ ਛੋਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕੀਆਂ, ਜਿਸ ਸਭ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੰਮਕਾਜੀ ਮਹੌਲ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਤਰੀਕਾਕਾਰ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਵਾਲਾ, ਕਥਾਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਓ ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨਿੱਘ ਵਾਲਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਘੜੀ ਜਾ ਸਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ, ਸਾਡੇ ਸਾਡੇ ਅਜੇ ਵੀ ਭੋਲੇ ਪਿਆਰੇ ਲੋਕਾਂ, ਭਰਭੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ! ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਕੁੜੀਆਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਇੱਜ਼ਤ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇਣਾ ਤੇ ਛੇਤੀ ਵਿਆਹਣ ਦੀ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਓਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਵਧਣ ਲਈ ਮੌਕੇ ਦੇਣਾ ਸੀ (ਤੇ ਨਰ-ਨਾਰ ਰਬ ਦੇ ਦੋ ਬਰਾਬਰ ਪਹੀਏ ਹੋਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾਅ ਚੁੱਕੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੀ ਯਾਦ ਦੁਆਈ) ਪਰ ਇਓਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਵਿਸ਼ਾ ਵੀ ਛੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ (ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ 2017 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਵਾਹਵਾ ਸਰਗਰਮ ਜਾਪੇ ਪਾਤੋਪਾਉਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੀ)। ਸੋ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਾਲਾ ਵੀ ਇਹ 'ਲੈਕਚਰ' ਰਿਹਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਟ੍ਰਸਟ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ-ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਕ ਸਹੁੰ ਚੁਕਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਜਨਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਹਰੇਕ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ "ਜਾਗੋ" ਕੱਢੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਆਪ ਦੀ ਕਲਮਵਾਲੀ ਕੁਝ ਬਣਾਅ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸਫਾ 50 ਉਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣਨਾ ਸ਼ਹਿਦ ਵਾਂਗ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਦਾ ਲੱਭੇ ਕਿ 'ਅਨਪੜ੍ਹ' ਨੇ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗ, ਚੌਕਾ, ਖੇਤੀ, ਹਲ, ਦਵਾਅ ਤੇ ਨਾਚ, ਗੀਤ, ਹਾਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰਮ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਤੇ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣ ਉਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਸਭ ਕੁਝ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ... ਕਿ ਆਸ ਅਤੇ ਜਵਾਮਰਦੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਾ ਛੱਡੋ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਰੀਤ ਖਰਚ ਬਦਲੋ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਹੀ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ, ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਦੇ ਛੱਕੇ ਛੁਡਾਏ ਹਨ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ... ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਹਵਾ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਧਰਤੀ ਵੀ ਸਭ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਫੇਰ ਪੂਰੇਗੀ, ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਜਦੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਘਰਾਂ ਵਾਂਗ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ... ਦਲਿਤ ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਗਿੱਧੇ ਲਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਦਲਿਤ ਭਰਾਵਾਂ, 'ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਸਾਨੂੰ, ਇੱਥੇ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ, ਵੀ ਆਖਿਆ...'

ਇਸ ਨਵੇਂ ਚੜ੍ਹੇ ਸਾਲ ਦੇ ਹਰ ਅੰਕ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਉਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਆਪ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਮੁਬਾਰਕ ਤੇ ਭਾਰਤ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ!!!

ਸੜਕਛਾਪ ਸ਼ਾਇਰੀ

ਸ਼ਸੀ ਸਮੁੰਦਰਾ

ਸਮੱਰਟ ਸ਼ਹਿਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣ? ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਮੁੰਬਈ ਦੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਗਰੀਬ-ਬਸਤੀ ਧਾਰਾਵੀ ਤੋਂ ਅਗਵਾਈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਬਸਤੀ ਬਣਦੀ-ਵਸਦੀ ਗਈ ਹੈ। -ਗੁਰਚਰਨ ਦਾਸ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ

ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਰੁੱਖ ਬੂਟਾ ਹੁੰਦੀ

ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ
ਫੁੱਲ, ਬੂਟੇ ਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ
ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਵਿਚੋਲੇ
ਮਧੁ ਮੱਖੀਆਂ ਤੇ ਤਿੱਤਲੀਆਂ
ਭੌਰੇ, ਪੰਛੀ ਤੇ ਪਵਨ ਝਕੋਲੇ

ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਲਈ
ਕਿਹੜੇ ਵਿਚੋਲੇ ਲੱਭਾਂ?
ਜਾਂ ਫੁੱਲ, ਬੂਟਾ ਬਣਨ ਦਾ
ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਕੱਢਾਂ?

ਇੰਜ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ
ਖਿਆਲ ਨੇ ਪਰ ਰਾਹ ਨਹੀਂ
ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੇ, ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਹੀਂ
ਤੇ ਮੈਂ ਇਨਸਾਨ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਵਿਚ
ਬੱਝੀ ਹਾਂ

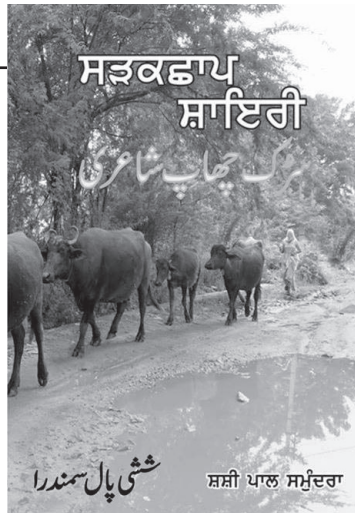
ਤੇ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ:
ਕਾਸ਼ ! ਮੈਂ ਰੁੱਖ, ਬੂਟਾ ਹੁੰਦੀ
ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਿਚੋਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ
ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਦੀ

ਤੋਰੀਆਂ ਦੀ ਵੇਲ

ਤੋਰੀਆਂ ਦੀ ਵੇਲ 'ਤੇ ਇਕ ਪੀਲਾ ਸਪੀਕਰ
ਫੁੱਲ ਖਿੜਿਆ ਹੈ

ਓਥੋਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ:
ਅੱਲਾ ਹੂ ਅਕਬਰ, ਰਾਮ ਰਾਜੇ ਤੇ ਸੀਤਾ
ਰਾਮ।

ਮੈਂ ਇਹ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਹਦੀ ਹਾਂ
ਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਣਦੀ ਹਾਂ:
ਅੱਲਾ ਹੂ ਅਕਬਰ, ਰਾਮ ਰਾਜੇ ਤੇ ਸੀਤਾ
ਰਾਮ।

ਵੇਲ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਪੌਣ ਖੁਸ਼ ਹੈ,
ਮਿੱਟੀ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ।
ਅਗਲੇ ਹਫਤੇ, ਬਣਨਾ ਹੈ ਇਸ ਸਾਵੀ ਤੋਰੀ
ਮਾਰ ਛਲਾਂਗਾਂ ਵਧਣਾ ਹੈ
ਅੱਖ ਬਚਾਅ ਕੁਝ ਕੀਤੇ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ
ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਭੋਜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ
ਬਣਨਾ ਹੈ।

ਕੀ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਇੱਕ ਤੋਰੀ ਦੀ ਵੇਲ ਦੇ
ਹਾਣ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?
ਇੰਜ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਜੀ ਸਕਦਾ ਹੈ?
ਤੇ ਮਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਅਰਦਾਸ

ਤੂੰ ਕੀ ਕਰੋਂਗਾ ਅਰਦਾਸ
ਜੋ ਕਰੋਂਦੀ ਹੈ ਪਹਾੜੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵਹਿੰਦੀ
ਨਿੱਕੀ ਜਈ ਨਦੀ

ਕਲ ਕਲ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ
ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਉਹ
ਧਰਤੀ ਦਾ ਹਰ ਰੁੱਖ, ਬੂਟਾ ਸਿੰਜਣਾ

ਇਨਸਾਨ, ਪੰਛੀ ਤੇ ਜੀਅ-ਜੰਤੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ
ਰੱਖਣਾ
ਤੇ ਵਹਿੰਦੀ ਜਾਣਾ

ਤੂੰ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ ਰੁਕ ਜਾਣਾ
ਧਨ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰਨਾ
ਤਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬਹਿ ਜਾਣਾ

ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਅਰਦਾਸ 'ਚ
ਨਦੀ ਦੀ ਰੀਸ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰ
ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਰ।

ਸੱਚ ਦੱਸਾਂ?

ਸੱਚ ਦੱਸਾਂ?
ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਤਾਰੀਫ ਵੀ ਕਿੰਜ ਕਰਾਂ!?
ਬਾਰ ਬਾਰ ਓਹੀ ਨਾਂਅ ਰਟਾਂ?
ਜਾਂ ਰੋ ਰੋ ਹੱਸ ਹੱਸ ਤੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਾਂ?
ਚੜ੍ਹਾਵਿਆਂ ਦੀ ਵੱਢੀ ਦੇਵਾਂ?
ਓ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ!
ਬੱਦਲ ਨੂੰ ਬੱਦਲ ਕਹਿਣਾ ਬੇਲੋੜਾ ਹੈ।
ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਸਾਗਰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਿਹਾ?
ਇੰਜ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ, ਨਿਰੰਕਾਰ,
ਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਿਓਂ ਕਰਾਂ?
ਓ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ!
ਜਾਂ ਫਿਰ ਔਹ ਟਾਹਣੀ 'ਤੇ ਥੈਰੀ ਕਾਟੋ ਅੱਗੇ
ਜਾ ਝੁਕਾਂ?

ਤੇ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂ?
ਜੋ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਕਿ ਰੁੱਖ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ
ਵੀ ਹੈ।

ਰੁੱਖ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ।

ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਬਹੁਮੰਜ਼ਲੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹਨ, ਕਿਓਂਕਿ ਧਰਤੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਲੰਮੇ ਦਾਅ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੀਮਤੀ ਸਾਂਝੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਿਹਲੀ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ- ਬਗੀਚੀਆਂ, ਸਕੂਲ, ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ, ਤੇ ਜਨਤਕ ਮਿਲਣ ਗਿਲਣ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਂਦੀਆਂ ਆਮ ਥਾਹਾਂ ਲਈ।

ਗੁਰਚਰਨ ਦਾਸ

ਓ, ਹੁਣ ਸਮਝੀ ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਿ
ਅੱਜ ਤੂੰ ਕਾਟੋ ਬਣ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈਂ
ਮੈਨੂੰ ਨਵੇਂ ਨਾਅ ਤੇ ਨਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ
ਮਿਲਿਆ ਹੈਂ।
ਕੌਣ ਕਹਿੰਦੇ ਤੇਰੀ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣੇ ਕੋਈ?
ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਤੂੰ ਕਾਟੋ ਦੇ ਰੂਪ
‘ਚ ਬੈਠਾ ਹੈਂ
ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੱਢ ਕੋਈ
ਗਿਰੀਆਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ:
ਟੁਕ ਟੁਕ, ਟਕ ਟੁਕ, ਟੁਕ ਟੁਕ, ਟੁਕ ਟੁਕ।
ਓ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਕਹਾਂ:
ਕਾਟੋ! ਕਾਟੋ! ਕਾਟੋ!
ਸਾਡੇ ਰੁੱਖ ‘ਤੇ ਬੈਠੀ ਕਾਟੋ!
ਅਖੇ, ਬੁੱਲਿਆ, ਰੱਬ ਦਾ ਕੀ ਪਾਉਣਾ
ਏਥੋਂ ਪੁੱਟਿਆ ਤੇ ਔਥੇ ਲਾਉਣਾ।

ਬਈ ਠੀਕ, ਬਹੁਤੇ ਝੰਝਟਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਪੈਣਾ
ਅਸੀਂ ਕਾਟੋ ਦਾ ਨਾਂ ਧਿਆਉਣਾ
ਤੇ ਇਹੋ ਕਰਦੇ, ਸਿੱਧੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾ
ਬਹਿਣਾ-
ਕਾਟੋ ਕਾਟੋ ਕਾਟੋ, ਕਾਟੋ ਕਾਟੋ ਕਾਟੋ,
ਕਾਟੋ ਕਾਟੋ ਕਾਟੋ, ਕਾਟੋ ਕਾਟੋ ਕਾਟੋ ....

ਓਹ ਬਾਤਾਂ

ਕਿੰਨਾ ਮਾਸੂਮ ਜਿਹਾ ਸੀ ਓਹ ਮੁੰਡਾ
ਜਿਹੜਾ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ
ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਰੁੱਕੇ
ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ, ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਦੂਰੀ ਹੋ
ਜਾਣਾ
ਭਰਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਏ ਹੱਸੀਦਾ!
ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ
ਇਹ ਜੋ ਮੇਰਾ ਓਹਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ
ਭਰਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ

ਹਾਏ ਰੱਬਾ! ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ
ਹਸਾਇਆ ਸੀ
ਏਨਾ ਕਿ ਮਾਂ ਨੇ ਅੱਕ ਕੇ ਕਹਿਣਾ,
ਭਾਨਿਆ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਤਾਂ ਕਮਲੀ ਆ
ਇਹਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਕਰ
ਚੋਵੀ ਘੰਟੇ ਦੰਦ ਕੱਢਦੀ
ਇਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਕਿੱਥੇ ਮੰਨਦੀ ਆ!
ਤੇ ਭਾਨੇ ਨੇ ਐਕਟਿੰਗ ਕਰ
ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਜਦ ਘਰ ਕੇ ਤੱਕਣਾ
ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਨਾ ਹੱਸਣਾ, ਏਨਾ ਹੱਸਣਾ
ਕਿ ਲੱਗਣਾ ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਹੀ ਮਰ
ਜਾਣਾ ਆ
ਭਾਨਾ ਖੋਰੇ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?
ਤੇ ਇਕ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ...
ਤੇ ਇਕ ਕਮਲੀ ਜਹੀ ਕੁੜੀ
ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਗੱਲ ‘ਤੇ ਹੱਸਣੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ
ਹੁੰਦੀ ਸੀ
ਅੱਜ ਓਹ ਇਹ ਸਭ ਸੋਚ ਕੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਬੀੜੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ‘ਤੇ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਾਸਿਆਂ ‘ਤੇ ਰੋ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜੋ ਉਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ

ਡੱਬੀਦਾਰ ਕਮੀਜ਼ ਦੇ ਉਤਲੇ ਬਟਨਾਂ ਨੂੰ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡ ਕੇ
ਪੱਟਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟਦੀ ਜੀਨ ਪਾ ਕੇ
ਇਤਰ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਦੇ ਕੇ
ਮੂੰਹ ਕਰੀਮ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਾ ਕੇ
ਕਾਲੀ ਗਾਨੀ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ
ਸੱਤਰੰਗੇ ਫੀਤੇ ਨਾਲ ਗੁੱਟ ਸਜਾ ਕੇ
ਕੈਨਵਸ ਦੇ ਖਾਕੀ ਬੂਟ ਪਾ ਕੇ
ਬੋਦੇ ਖੂਬ ਸੰਵਾਰ ਕੇ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮੁਖ ਨਿਹਾਰ ਕੇ
ਤੇ ਕਾਲਾ ਚਸਮਾ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ

ਜਦ ਸਾਡੀ ਬੀਹੀ ‘ਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਸੀ
ਓਹ ਮਜ਼ਨੂੰ ਮੁੰਡਾ
ਤਾਂ ਬਾਰੀ ‘ਚੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ
ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਮਾਰੂਥਲ ਲੰਘਣੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ
ਮੈਂ ਓਹਦੇ ਲਈ ਮਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ
ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ
ਓਹ ਆਪਣੀ ਬੀਵੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਰਾਜੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਏਨਾ ਆਮ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਓਹਦੀ ਖਾਤਿਰ
ਮੇਰੇ ਮਾਰੂਥਲਾਂ ਵਿਚ ਮਰਨ ਦੀ ਸੋਚ ‘ਤੇ
ਮੈਨੂੰ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਹਾਸਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨ-ਬਾਜ਼ਾਂ ਸੰਗ

ਸਿਮਟ ਕੇ ਸੌ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ
ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ
ਗਹਿਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਰੰਗ
ਫਿਰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਰਾਤ ਦੇ ਸਾਥੀ
ਫਿਰ ਇਸ ਪਲ ਚੰਨ, ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ
ਫਿਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਇੱਕ ਰਾਤ ਸੁਹਾਨੀ
ਫਿਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਮਸਤ ਮਲੰਗ
ਫਿਰ ਭੁੱਲ ਗਈ ਹਾਂ ਮੈਂ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ
ਫਿਰ ਹੋਇਆ ਵਹਿਮ ਮੋਹ-ਭੰਗ
ਓ ਚੜ੍ਹਿਆ ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸਰੂਰ
ਜਿਓ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਅਮਲੀ ਨੂੰ ਭੰਗ
ਕਿੱਧਰ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਈ ਉਦਾਸੀ
ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾ ਚੱਲਦਾ ਡੰਗ
ਓ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਤੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ
ਉੱਡ ਪਈ ਹਾਂ ਮਨ-ਬਾਜ਼ਾਂ ਸੰਗ
.....
ਬਾਕੀ ਸਫ਼ਾ 46 ਉਤੇ
.....

ਦੇਸ ਮੁੜਦੇ ਐਨ ਆਰ ਆਈ, ਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ

ਸਮਾਜਕ ਔਖਿਆਈ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਵਿਭੋਰ ਮੋਹਨ

ਭਖਦਾ

ਕਿਉਂ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮਾਂ ਵਿਦੇਸ਼(ਬਾਹਰ) ਲਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਾਪਿਸ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਇਹ ਹਨ ਕੁਝ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਣਾਏ:

23 ਫ਼ੀ ਸਦ ਔਖੀਆਂ ਭਾਰੀਆਂ ਕੰਮ-ਹਾਲਤਾਂ ਕਰਕੇ ਮੁੜਦੇ ਹਨ; 18 ਫ਼ੀ ਸਦ ਕੰਮ ਦਾ ਠੇਕਾ ਮੁੱਕਣ ਕਰਕੇ; 17 ਫ਼ੀ ਸਦ ਜਿਊਣ ਦੀਆਂ ਔਖੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਕਰਕੇ; 8 ਫ਼ੀ ਸਦ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ; 5 ਫ਼ੀ ਸਦ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੜ ਆਇਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਫ਼ੀ ਸਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਮਾਜਕ ਔਖਿਆਈ ਪੱਲੇ ਪਈ ਹੈ। ਅੱਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਧਿਓਂ ਵੱਧ (54ਫ਼ੀ ਸਦ) ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਿਊਣ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਦਾਰਾ “ਕਰਿੱਡ”, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਤੇ “ਇਨੈੱਡ”, ਪੈਰਿਸ, ਦੇ ਰਲ ਕੇ ਕੀਤੇ ਇਕ “ਡਾਇਨੈਮਿਕਸ ਆਫ

ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਆਉਟ ਮਾਇਗ੍ਰੇਸ਼ਨ ਫ਼ਰੋਮ ਪੰਜਾਬ” ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਪਿਸ ਆ ਕੇ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸੇਬਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਕਿੱਤਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ (34 ਫ਼ੀ ਸਦ), ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ (14 ਫ਼ੀ ਸਦ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਅਕਸਰ (12 ਫ਼ੀ ਸਦ) ਕਨਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ (11 ਫ਼ੀ ਸਦ) ਅਤੇ

ਖੇਤੀਬਾੜੀ(36 ਫ਼ੀ ਸਦ)ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਹਿੰਦੂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਕੌਮਰਸ ਵਿਚ (13 ਫ਼ੀ ਸਦ), ਮੈਨੂਫੈਕਚਰਿੰਗ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ,ਸਰਵਿਸਿੰਗ

ਤੇ ਰਿਪੋਅਰ (12ਫ਼ੀ ਸਦ)ਵਿਚ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ (12 ਫ਼ੀ ਸਦ) ਵਿਚ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਪਰ ਵਾਪਸ ਆਇਆਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਤ ਆਉਣਾ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 44 ਫ਼ੀ ਸਦ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰਦ ਦੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁਦ ਉੱਤੇ ਘਰਬਾਰ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਬੋਝ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ। 31 ਫ਼ੀ ਸਦ ਪਤਨੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੁਣ ਵਧੇਰੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ 24 ਫ਼ੀ ਸਦ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਇਸ ਵੱਲ ਸੀ ਕਿ ਪਤੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੁਧਰ ਗਿਆ ਹੈ।

“ਪੰਜਾਬੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਉਮਰ 20-29 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟਦਾ ਵਿਖਦਾ ਹੈ- 30-39 ਸਾਲ ਦੇ 18ਫ਼ੀ ਸਦ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; 40-49 ਸਾਲ ਦੇ 6 ਫ਼ੀ ਸਦ; ਤੇ 50-59 ਸਾਲ ਦੇ 3 ਫ਼ੀ ਸਦ ਹੀ।

“ਕੇਰਲ, ਗੁਜਰਾਤ ਤੇ ਆਂਧ੍ਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਲਟ, ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਂ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਮੁਹਾਰਤ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

“ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟ੍ਰੈਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਸਾ ਕੱਸੇ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅੰਬੈਸੀ ਰਾਹੀਂ, ਬਾਹਰ ਗਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਰੱਖੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗਲਫ਼ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਥੇ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਲਿਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ-ਪੋਰਟ ਖੋਹ ਲਏ,” ਆਰ ਬੀ ਭਗਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ “ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ, ਇੰਟਰਨਲ ਇਨਸਟਿਚਿਊਟ ਫੌਰ ਪੌਪੂਲੇਸ਼ਨ ਸਾਇੰਸਜ਼, ਮੁੰਬਈ, ਦੇ ਮੁਖੀ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੜਕਾਂ ਕੰਢੇ ਟੁਰਨਪੱਟੀਆਂ ਵੱਡੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵਟਾਈਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਾਈਕਲਾਂ ਦੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਵੀ ਥਾਂ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰਚਰਨ ਦਾਸ

ਭਖਦਾ

ਪਰਵਾਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਤੱਥ ਦੇਖੋ:

*ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 81% ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 75% ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

*ਪੰਜਾਬ ਦੇ 13% ਟੱਬਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਜੀਅ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਕੇ ਵਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

*ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 62% ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਫਰਮਾਂ ਜਾਂ ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀਜ਼ੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਂਦੇ ਹਨ; 29% ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਹੀਂ।

*ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ, ਹਰ ਪੰਜ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਪਰਿਵਾਰ, ਖਾਣੇ, ਪਟਰੋਲ-ਗੈਸ ਆਦਿ, ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੇ ਬੂਟਾਂ ਉੱਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ; 34% ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਤੇ 31% ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ।

*ਬਚਤ, ਘਰ ਅਤੇ ਰੀਤ ਰਿਵਾਜੀ ਮੌਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪੈਸਾ ਖਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

*77% ਨੂੰ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ 23% ਨੂੰ ਵੱਖੇ ਵੱਖ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਸਰਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ।

*ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸਾ ਰਸੀਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

*59% ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਏ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ।

*10% ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਝੱਲਣੀ ਪਈ ਹੈ।

*65% ਵਾਪਸ ਆਏ ਕੋਈ 1-5 ਸਾਲ ਬਾਹਰ ਰਹੇ ਸਨ।

*80% ਵਾਪਸ ਆਏ ਕੰਮਕਾਜੀ ਉਮਰ (20-59 ਸਾਲ) ਦੇ ਹਨ।

*ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੰਮ

ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਹੀ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (45%); ਯੋਰਪ ਨੂੰ 26% ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ 18%।

ਕਰਨ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਹੈ (69%), ਬਾਹਰ ਗਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੁਆਬੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਹੈ (72%)।

*ਬਾਹਰ ਗਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪੱਟੀਦਰਜ ਜਾਤਾਂ ਤੋਂ 84% ਹਨ।

*77% ਘਰਬਾਰ ਔਰਤਾਂ ਚਲਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

*86% 1-2 ਏਕੜਾਂ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ 70-95% ਘੱਟ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਨੀਵੇਂ ਜਿਊਣ ਮਿਆਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ।

*ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਨਾਲੇ ਮਾਝੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

*ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਹੀ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ(45%); ਯੋਰਪ ਨੂੰ 26% ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ 18%।

*ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਰਵੇਖਣ ਲਈ ਵੇਖੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰਾਂ ਦੇ 10 ਵਿਚੋਂ 1 ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਆਇਆ। ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ, (21% ਨੂੰ)।

ਬਾਹਰ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੋਂ ਜਾਂਦਾ ਪੈਸਾ!

ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹਾ ਸਰਵੇਖਣ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ 10,000 ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਅ ਕੀ, ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 9 ਫੀਸਦ, ਯਾਨੀ 900 ਘਰਾਂ, ਪਰਦੇਸੀ ਗਏ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਵੱਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੇ ਟੱਬਰਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਸਿਆ। (21 ਫੀ ਸਦ)।

ਇਹ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ 'ਕਰਿੰਡ' ਦੇ ਪ੍ਰੋ.ਅਸਵਿਨੀ ਕੁਮਾਰ ਨੰਦਾ ਨੇ, ਇਨੈਡ, ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਤੇ ਕਿਹਾ,

“ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਘਰਾਨੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੇਸੋਂ ਬਾਹਰ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਦੀਵਾਨੇ ਹਨ, ਇਸ ਸੁਫਨੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਵੀ ਵੇਚ ਦੇਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ।”

ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਮਿਆਰਾਂ ਵਾਲੇ(14 ਫੀ ਸਦ), ਦੱਖਣੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵੇ ਖੇਤਰ ਦੇ (13 ਫੀ ਸਦ), ਆਮ ਜਾਤਾਂ ਦੇ(12 ਫੀ ਸਦ) ਵਲੋਂ ਪੈਸਾ ਬਾਹਰ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਰਕੀਟੀ ਜਾਂ ਗ਼ੈਰ ਮਾਰਕੀਟੀ ਰਾਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਰਕਮ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਯਾਨੀ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੌਖੇ ਵੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 3-5% ਓਦੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਸਾ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਹੈ ਜਾਂ ਓਥੇ ਉਤਰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਉਸਦੀਆਂ ਫ਼ੌਰੀ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ।

ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਆਦਮੀ

ਜਨਾਰਦਨ

ਹਿੰਦੀ ਕਹਾਣੀ

* ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਈ.ਆਈ.ਟੀ. ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਅਧਿਕਾਰੀ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ।

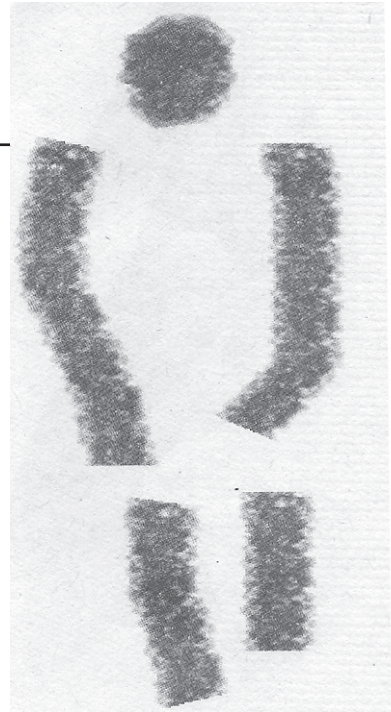
ਕੁੱਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਐਨ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇੰਨੀਆਂ ਨੇੜੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਡਰ ਲੱਗਦੇ - ਕਿਤੇ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੈ ਲੈਣ।

‘ਦਿਲ ਸੰਭਲ ਜਾ ਜ਼ਰਾ, ਫਿਰ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨੇ ਚਲਾ ਹੈ ਤੂ/ ਦਿਲ ਰੁਕ ਜਾ ਜ਼ਰਾ ਫਿਰ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨੇ ...’

‘ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੌਣ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਰਿਹੈ’, ਦਫਤਰੀ ਹੁਕਮ ਉਤੇ ਸੁਪਰਡੰਟ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਗਾਉਂਦਿਆਂ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਨੇ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦੇ ਨੇ ਮੋਬਾਈਲ ਕੰਨ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ.... ‘ਕਦੋਂ ? ਕਿਵੇਂ ? ਹੁਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ? ਹੈ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ..?’ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ (ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੱਸਦਾ ਮੁਸਕਰਾਂਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬੇ-ਨੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੂਰਜ ਕੋਲੋਂ ਉਸਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਚੂਸ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੇਰੌਣਕ ਅਤੇ ਮੁਰਝਾਇਆ ਚਿਹਰਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਘੁੰਮਿਆ ਤੇ ਉਹ ਬੇਵਸ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਣ

ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਆਖਰੀ ਅਲਵਿਦਾ ਲਈ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹੋਣ। ‘ਕੀ ਹੋਇਆ, ਡੋਰ ਭੋਰ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਏ?’ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੋਜਪੁਰੀ ਦਾ ਤੜਕਾ ਲਾਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਾਹਮਣੇ ਪਏ ਚਾਹ ਦੇ ਕੱਪ ਨੂੰ ਤੱਕੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ ਕਦੋਂ ਦੀ ਠੰਡੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਾ ਜਾਪ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੰਧ ‘ਤੇ ਲੱਗੀ ਟੰਗੀ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਸਰਾਪੀ ਘੜੀ ਨੂੰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਡੇਢ ਮਿੰਟ ਤੱਕ ਖੁਭ ਕੇ ਤੱਕਦੇ ਰਹੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੀਆਂ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਸੂਈਆਂ ਨਹੀਂ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਯਮਰਾਜ ਹੋਣ ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਹੇ! ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਘੜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ‘ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਦੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਤਲੀ ਸੂਈ ਫਟਾਫਟ ਘੁੰਮੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਢੇ ਦਸ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਵਜਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਸਾਹਬ ਦੀ ਕੈਬਿਨ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵੱਡੇ ਸਾਹਬ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਯਾਨੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਝਿੜਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵਾਂਙੂੰ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਵੀ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਾਵ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਅ ਉਤੇ ਮਿੰਟ ਦਾ ਪਚੁੱਤਰਵਾਂ ਕੁ ਹਿੰਸਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਇੰਨਾ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਗਵਾਚ ਗਏ। ਜੀਵਿਯਾ ਫੋਨ ‘ਤੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰਸ ਬਾਪਟ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ

ਸੀ। ਕੁੱਝ ਲੋਕੀ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਤੈਅ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੈਨਸੀ ਕਪੂਰ ਗੱਲ ‘ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖੀ ਸੀਮਾ ਹਯਾਤ ਤੋਂ ਮੋਟਾਪਾ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਗੁਰ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ। - ‘ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਨਮਕ ਵਾਲਾ ਚਾਰ ਗਲਾਸ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢੋ, ਪਿੱਤ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਮੋਟਾਪਾ ਘਟਣ ਲੱਗੇਗਾ।’ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਚਿਰ ਦਫਤਰੀ ਚੈ ਪੈਂ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਫਿਰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਰਾਸ਼ੀਫਲ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਬੇਜਾਨ ਦਾਰੂਵਾਲਾ ਦਾ ਰਾਸ਼ੀਫਲ ਸਾਹਮਣੇ ਕੰਪਿਊਟਰੀ ਸਕਰੀਨ ‘ਤੇ ਝਿਲਮਿਲਾਅ ਰਿਹਾ ਸੀ- ‘ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਕੰਮ ਦਾ ਬੋਝ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰੰਤੂ ਧੀਰਜ ਰੱਖੋ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਠੀਕ ਰਹੇਗਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਤਨੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਰਮਣੀਕ

ਜਨਾਰਦਨ

ਹਿੰਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇ ਦੂਰ ਕੰਮ-ਕਾਜੀ ਬਾਹਾਂ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਉੱਚਵਰਗੀ ਸੋਚਣਯੋਗ ਨਾਲ ਥਾਂ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਜਾਈ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਕੰਮਕਾਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।
-ਗੁਰਚਰਨ ਦਾਸ

ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਗਣੇਸ਼ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਅੱਜ ਆਪ ਨੂੰ ..... ਉਸੇ ਵੇਲੇ 'ਛੋਟੇ ਸਾਹਬ, ਛੋਟੇ ਸਾਹਬ!' ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਮੇਰਾ ਮੋਢਾ ਫੜ ਕੇ ਹਲੂਣ ਰਹੇ ਸੀ।

'ਕਮਬਖ਼ਤ ਪੁਰਾ ਤਾਂ ਦੇਖ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ, ਰਾਸ਼ੀਫਲ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਦਵਾਰ ਹੁੰਦੇ,' ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੂਰਿਆ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਗੁਨਾਹਗਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਏ, 'ਸਾਹਬ ਜੀ, ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ, ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਐ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਆਮ ਵਿਹਾਰੀਪੁਣਾ ਵਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਨਰਮ ਹੋਣਾ ਪਿਆ, 'ਓ ਹੋ ....ਫੇਰ?' 'ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ ਸਾਹਬ।' 'ਪਿੰਡ, ਯਾਨੀ ਪੁਣੇ।' 'ਜੀ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਪੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਮੇਰੀ ਰੁਹ ਕੰਬ ਗਈ। ਪਰ ਮੈਂ ਜਰ ਗਿਆ। 'ਠੀਕ ਹੈ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ, ਦੋ ਦਿਨ ਦਾ ਐਲ.ਟੀ.ਸੀ. ਲੈ ਲਵੋ।' 'ਦੋ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ਸਾਹਬ।' (ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਬੋਲ ਪਏ ਉਹ)। 'ਫੇਰ?' 'ਸਾਹਬ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤਾਂ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਣਗੇ।' ਦਿਲ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੀ ਘੁੱਟੀ ਵੱਟੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਆਈ, 'ਠੀਕ ਹੈ, ਸੀ.ਐਲ. ਭਰ ਦੇਵੋ।' ਪਰ ਉਹ ਟਲੇ ਨਹੀਂ, ਡਟੇ ਰਹੇ। ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਲੀਆ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲੇ- 'ਸਾਹਬ ਮਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।' 'ਠੀਕ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰ ਲਉ।' ਮੈਂ ਅਧੂਰੇ ਪਏ ਰਾਸ਼ੀਫਲ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਲਾਹਿਆ।

ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦਫਤਰੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ

ਸਿਫ਼ਰ ਸਾਰੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਏਧਰ ਉਧਰ ਠਿੱਲੂਦਾ ਰਿਹਾ। ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਰਹੇ_ ਵੈਸੇ ਹੋਣ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਆਦਮੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸੁਦਾਮ ਸਰਵੇ ਹੈ। ਦਫਤਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਹੈਲਪਰ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ, ਆਦਤਾਂ ਤੋਂ ਦਬੰਗ ਪਰ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਹੈਲਪਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਹ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਝਾੜ ਝੰਬ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਬੁਰਾ ਮੰਨਦਿਆਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਬਣਨ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕਲ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਜ਼ਾਕ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਨੇ- ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਚਾਹ ਜਾਂ ਲੰਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਮੇਂ। ਪਰ ਉਹ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦੇ। ਦੋ ਚਾਰ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ

ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਯੂ.ਪੀ. ਦਾ ਭੱਈਆ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਗੁਣਗਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਓਂ ਤੱਕਦੇ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਘੁਸਪੈਠੀਆ ਹੋਵਾਂ।

ਕਰਵਾਅ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਨੋਦ ਭਾਈ ਢੋਬਲੇ ਕਦੇ ਚੱਪਲ ਕਦੀ ਐਨਕ ਦਾ ਖੋਲ ਗੁਮਾਅ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਜੀਹਨੂੰ ਕੋਈ ਨੌਜਵਾਨ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲੱਭ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਤਾਰਾ ਭਤੀਜਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਨਐਲਾਨਿਆ ਤੇ ਅਦਿੱਖ ਤਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਕ ਵਿਭਾਗ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਅਤੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਕੇਂਦਰ ਦੇ 30-35 ਭਤੀਜਿਆਂ ਹੱਥੋਂ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਚਾਚਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਬੰਗਪੁਣਾ ਭਿੱਜੀ ਬਿੱਲੀ ਵਾਂਗ ਪੁੰਛ ਦਬਾਅ ਕੇ ਛੁਪ ਜਾਂਦੇ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ (ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ) 'ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ' ਕਹਿੰਦੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਗਾਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਨਫਰਤ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸਾਹਬ ਅੰਬੇਦਕਰ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਗਦਗਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਯੂ.ਪੀ. ਦਾ ਭੱਈਆ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਗੁਣਗਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਓਂ ਤੱਕਦੇ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਘੁਸਪੈਠੀਆ ਹੋਵਾਂ। ਪਰ ਹਫਤੋਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਦਿਖ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਉਹ ਕਦੇ ਚਾਹ ਤੇ ਕਦੇ ਬਿਸਕੁਟ ਲੈ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਉਝ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਹਿਟਲਰ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਬਚਦੇ ਸਿਰਫ਼

ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਮੱਰਟ ਬਨਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੇਯਰ ਸਿੰਧੇ ਚੁਨਣ ਤੇ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਮੇਯਰ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇ ਨਾ ਕਿ ਮੁੱਖਮੰਤਰੀ ਨੂੰ। ਸ਼ਹਿਰ ਪੈਸੇ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਖੁਦ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਹੋਵੇ_ ਟੈਕਸਾਂ ਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ। ਗੁਰਚਰਨ ਦਾਸ

ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰੋਲ ਇਨਸਾਨ। ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਕਈ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਤਰਾਂ ਸ਼ਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ, ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ -

“ਮੈਂ ਦਲਿਤ ਹਾਂ ਸਾਹਬ। ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਿਤਾ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਪੋਸਿਆ, ਸ਼ਾਦੀ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ। ਇੱਕ ਮੈਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਲਾਠੀ ਹਾਂ। ਸਾਹਬ, ਅੱਜ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਸ ਚਪੜਾਸੀ ਬਣਨ ਲਈ ਕਈ ਪਾਪੜ ਵੇਲਣੇ ਪਏ। ਇੱਥੇ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਪਲੇਟਾਂ ਸਾਫ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪੇਟ ਭਰਦਾ ਸੀ। ਤੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਚਪੜਾਸੀ ਲੱਗਾ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਐ। ਫਿਰ ਲੰਬਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ, “ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਚੰਗੀ ਨੀਂਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੀਂਦ ਆਇਆਂ ਹਫਤੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਬਿਨਾ ਸੁੱਤਿਆਂ। ਮਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਬਣਾਈ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵੇਖਭਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੀ ਕਰਾਂ ਭਰਾ, ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਉਹਨੂੰ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਹਦੀ ਬੋਲੀ ਗੰਵਾਰਾਂ ਵਰਗੀ ਐ; ਮਾਂ ਘੱਟ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੱਗਦੀ ਐ ਉਹ; ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਇਮਪਰੈਸ਼ਨ ਡਾਊਨ ਹੋਵੇਗਾ; ਫੇਰ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਲੋਕੀ ਕੀ ਸੋਚਣਗੇ। ਸਾਹਬ, ਮਾਂ ਲਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ। ਪਰ

ਤੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੇ ਚਪੜਾਸੀ ਲੱਗਾ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਇਐ।

ਕੀ ਆਖਾਂ,, ਕੀਹਨੂੰ ਆਖਾਂ, ਕੌਣ ਸੁਣੇਗਾ? ਸਭ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਸਤ ਹਨ।”

ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਕੋਮਲ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ - “ਮੇਰੇ ਚਾਚਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਲੇਸ਼ ਕੀਤੇ, ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਹੀ ਛੱਡਣਾ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਕੇ ਬਚਾਅ ਲਿਆ ਮੈਨੂੰ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਹੱਕ, ਘਰ-ਬਾਰ, ਖੇਤ-ਬੰਨਾ ਸਭ ਹੱਤਪ ਲਿਆ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਨਿਹੰਗਾਂ ਵਾਂਗ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਕੱਟਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਠੀਕ ਹਾਂ ਪਰ ਮਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕਿਆ। ਉਹਦੀ ਕਿਸਮਤ ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਫੁੱਟੀ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਫੁੱਟੀ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਵਿਚਾਰੀ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਇਕੱਲੀ ਹੋਈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਬੇਟਾ, ਬਹੁ, ਦੋਹਤਰਿਆਂ, ਪੋਤਰਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਕੱਲੀ ਦੀ ਇਕੱਲੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਖੇਤੀ ਤੇ ਘਰ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਧਰਤੀ ਵਾਂਝੂੰ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਰਾਂ ਚਮਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਐ। ਆਪੋ

ਪਕਾਣਾ, ਆਪੇ ਖਾਣਾ। ਹੇ ਭਗਵਾਨ ! ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰੋ.....” ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਉਤੇ ਉਨ ਗਏ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਵੇਖਿਆ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇੱਲ੍ਹ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਰਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

....ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਮੁੰਬਈ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣਾ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਪਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਕਮਾਊ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਘਰ ਅਤੇ ਹਿਰਦਾ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ-ਵਜੂਦ ਸੁੰਗੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਰੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾ ਬਣ ਸਕੀ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਮਸਤ ਮਲੰਗ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੱਸਦੇ ਖਿੜਖਿੜਾਉਂਦੇ ਵਿਖਦੇ ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਹਿ ਲੈਂਦੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਣ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਕਸਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਲੰਘਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਪਰ ਨਾ ਉਹ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ, ਆਖਰਕਾਰ ਇੱਕੋ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੁਗਾੜ ਜੋ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਮੇਮਣੇ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਨ ਪਰ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਨਸਾਨ ਹੀ। ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼

ਅੱਖਾਂ ਖੱਕੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸੌਖਾ ਇਲਾਜ ਹੈ ਕਿ ਆਲੂ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਪਤਾਸੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਕੱਟ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਉਤੇ ਰੱਖੋ। ਜਾਂ ਆਲੂ ਦਾ ਰਸ ਕੱਢ ਕੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਭਿਓਂ ਕੇ ਰੂੰ ਦੇ ਫੰਬੇ ਅੱਖਾਂ ਉਤੇ ਰੱਖੋ।

ਤੇ ਨਫਰਤ ਵਰਗਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਫਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭੱਈਆ ਸੀ ਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਅੰਬੇਦਕਰਵਾਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਦਲਿਤ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇੱਕੋ ਮਾਨਸਿਕ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਿਆ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾਅ ਕੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਤੇ ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਵਾਂਗ ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਕਰਦੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡਾ ਭੱਈਆਪੁਣਾ ਅਤੇ ਮਰਾਠੀਪੁਣਾ ਕਿਸੇ ਜ਼ਹਿਰੀ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਕਿਧਰੇ ਖਿਸਕ ਜਾਂਦਾ।

ਅੱਜ ਉਹੀ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਪੁਣੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਐਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ, 'ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਬੁਢੇਪੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ? ਕੀ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਲਾਠੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿੱਚ ਫਿੱਟ ਬੈਠ ਸਕਣਗੇ?' ਖੈਰ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਸੁਬਹ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸੁਬਹ ਵੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਗਈ।

ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਚਲੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ। ਲੋਕੀ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਾਜ਼ੇ ਸਮਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਵਣਜਾਰੇ ਥਾਂ ਬਦਲਣ ਵੇਲੇ ਆਪਣਾ ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ ਸਮੇਟਦੇ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ ਆਪਣੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਲੂਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੇ ਨੇ। ਜਿਵੇਂ ਕੁੰਜ ਛੱਡਦਾ ਸੱਪ ਆਪਣੀ ਖੁੰਡ ਨੂੰ ਭੱਜਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚੀ ਗਿਆ- ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਅਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੁਰਸੀਆਂ, ਟੇਬਲ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਕਲਮ, ਮੋਹਰ, ਕੰਧ-ਘੜੀ ਤੇ ਦਫਤਰ

ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਕੀ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਉਹ ਬੋਹੜ ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਵੀ ਘਣੇ ਤੇ ਉਜਾੜ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਸੁਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੰਨਾ ਦਿਨ ਵਿੱਚ। ਵਣਜਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੋਚਦੇ ਸੋਚਦੇ ਮਨ ਵਣਜਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ....।

15 ਦਸੰਬਰ ਸਵੇਰੇ 9.30 ਵਜੇ ਦਫਤਰ 'ਚ ਫੋਨ ਆਇਆ- 'ਹੈਲੋ, ਹਾਂ ਸਾਹਬ ਮੈਂ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।' (ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ) 'ਹਾਂ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਓ।' (ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ) 'ਨਹੀਂ ਸਾਹਬ ਮਾਂ ਬਹੁਤ ਬਿਮਾਰ ਹੈ, ਮੁੰਬਈ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਹਨੂੰ।' 'ਉਥੇ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੌਈ ਨਹੀਂ?' 'ਨਹੀਂ ਸਾਹਬ, ਇਕ ਮੈਂ ਹੀ ਤਾਂ ਹਾਂ। ਭੈਣ ਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਓਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੱਖਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ।' ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੁੰਬਈ ਪਰਤ ਆਏ।

ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਘੰਟਾ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਆਦਤ ਕਰਕੇ ਸਾਢੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਮੈਂ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਪਰ ਆਫ਼ਿਸ ਚਪਤਾਸੀ ਨੂੰ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਇਸ ਸਹੁੰ ਕਰਕੇ ਓਹ ਆਫ਼ਿਸ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਮਰਾਠੀ ਗੀਤ ਗੁਣਗੁਣਾਅ ਰਹੇ ਸਨ- 'ਏਕ ਧਾਗਾ ਸੁਖਾਚਾ, ਸੁੰਭਰ ਧਾਗੇ ਦੁਖਾਚੇ...'

'ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ!' 'ਕੀ ਹੋਇਆ, ਸਾਹਿਬ?' 'ਇਕ ਅੰਬੇਦਕਰਵਾਦੀ ਵੈਸ਼ਣਵਾਂ ਦਾ ਭਜਨ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?'

ਉਹ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ- 'ਤੁਸੀਂ ਭਈਆ ਲੋਕ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੋਗੇ ਕਿ ਭਜਨ ਭਜਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੰਬੇਦਕਰਵਾਦੀ ਜਾਂ ਵੈਸ਼ਣਵਵਾਦੀ ਨਹੀਂ। ਭਗਤੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਤਰਸ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਇਨਸਾਨੀ ਲੋੜਾਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੇ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਸਮਝ

ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਭੰਗ ਛਾਣਦੇ ਹੋ?' ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। 'ਅੰਕਲ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?' 'ਸਾਯਣ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ।' 'ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ?' 'ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਕਦੇ ਜੀਦੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਮਰੀ ਹੋਈ।' 'ਮਤਲਬ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ?' 'ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਦੀ ਐ, ਨਾ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੀ ਐ।' 'ਕਿਤੇ ਕੋਮਾ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?'

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਮਾਂ ਕੋਮਾ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ। ਦਫਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਟੇਰੇਸ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਹਮਣੇ ਪਵਈ ਝੀਲ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਹਿਰਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿਸਤੀ ਡੋਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਬ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਉਤੇ ਬਾਂਦਰੀ ਪੇਟ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਚੰਬੋੜੀ ਉਹਨੂੰ ਧੁੱਪ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਦੇ ਮੇਠੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਛੂਹਣ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਉਖਤਿਆ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਨ। ਬਾਂਦਰੀ ਦੇ ਕਰਤਬ ਦੇਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫੁਲਕ ਗਈਆਂ- 'ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣਾ ਰਾਜਾ ਬੇਟਾ ਕਹਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਕ ਬੇਟਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ।' ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ- 'ਮਾਂ ਅਜੇ ਸਾਯਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ?' 'ਨਹੀਂ ਸੰਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਸਿਫਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।' ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜ਼ੁਬਾਨ ਤਿਲਕ ਗਈ- 'ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ?' ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ- 'ਬਸ ਇੱਕ ਮੁਰਦਾ ਜੋ ਸਾਹ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।' ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸੇ ਗਏ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ- 'ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਓ

ਖਰਾਬ ਹੋਏ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ, ਮੁਲਾਇਮ ਤੇ ਚਮਕਦਾਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ: ਦੋ ਵੱਡੇ ਚੌਮਚ ਸ਼ਹਿਦ, ਇਕ ਵੱਡਾ ਚੌਮਚ ਤਿਲ ਦਾ ਤੇਲ, ਤੇ ਇਕ ਆਂਡੇ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਹਿੱਸਾ ਰਲਾਅ ਕੇ ਖੋਪੜੀ ਉਤੇ ਲਾਓ ਤੇ ਅੱਧ ਘੰਟਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਫਿਰ ਧੋ ਲਓ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ?’ ‘ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਅੰਕਲ, ਬੱਸ ਕੁੱਝ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕਿ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਸਕਾਂ।’ ‘ਦੇਖੀਂ ਇੰਨਾ ਤੇਜ਼ ਨਾ ਕਰੀਂ ਕਿ ਲੋਹਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।’

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਅਣਦੇਖੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੁੱਝ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਗਏ ਸੀ। ਤੇ ਕੋਲ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬਦਲਾਅ ਨੂੰ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ...। ਸੱਤ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਮਾਂ ਕੋਮਾ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਰਮ ਗਿਆ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾ ਰੁਕਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂ ਮੁੰਬਈ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਭੱਜਣਾ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇੱਕ ਪੜਾਅ ਹਨ ਤੇ ਪੜਾਅ ‘ਤੇ ਰੁਕਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ, ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੀ ਰੁਟੀਨ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਤੱਕ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਘਰ ਬਸ ਖਾਣ ਅਤੇ ਸੌਣ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਏਧਰ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋਰ ਆ ਬਣੀ- ਸੰਸਥਾਨ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਇੱਕ ਨੋਟਿਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ- ‘ਇਸ ਕਦਰ ਬਿਮਾਰ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਸਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵੱਲੋਂ ਹੋਣੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਬਿਮਾਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਆਪ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਖਰਚੇ ‘ਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਹਾਜ਼ਰ ਰਵੇ।’ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁਕਮ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ

ਪੈਸੇ ਘਟਣ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘਟੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੋਰ ਘਟ ਗਈ।

ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਕੱਲੀ ਜਾਨ ਵਿਚਾਰੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਫਤਰ, ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ ਦਵਾਖਾਨਾ ਤਿੰਨ ਥਾਵਾਂ ‘ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਝੀ ਹਜ਼ਾਰ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਨੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ‘ਤੇ ਇੱਕ ਮਾਈ ਰੱਖ ਲਈ। ਪੈਸੇ ਘਟਣ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘਟੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੋਰ ਘਟ ਗਈ। ਮਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਹ ਘਰ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ਨਿਕਾਲਾ ਭੋਗ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਕੋਮਾ ਵਿੱਚ ਗਈ ਮਾਂ ਕਿਧਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ...।

ਏਧਰ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਾਲਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੱਝ ਬਦਲਾਅ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਿਤਿਨ ਆਪਣੇ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ- ‘ਹੋਰ ਦੱਤੂ ਅੰਕਲ, ਮਾਂ ਗਈ ਕਿ ਨਹੀਂ,’ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ। ਲਾਚਾਰ ਜਿਹੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ। ‘ਭਗਵਾਨ ਵੀ ਸਖਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਂਦੇ। ਓ ਭਈ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਦੀ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਤ ਵੀ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ‘ਤੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।’ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਗੁਟਕੇ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਦਬਾਉਂਦਿਆਂ ਬ੍ਰਜਮੋਹਨ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਜੀਭ ਨਾਲ ਗੁਟਕੇ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕਰਦਾ ਅੱਗੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ- ‘ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਬਚਾਉਂਦਾ, ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾਬਤ ਆਦਮੀ ਮੌਤ ਵੱਲ ਘਸੀਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।’ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਾਮਨ ਤਾਸਪੁਰੇ ਡੀਗ ਮਾਰਦਾ ਬੋਲਿਆ- ‘ਚੰਗਾ ਹੁਣ ਜਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗੀ। ਮੌਤ, ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਦੁਖ ਤਕਲੀਫ਼ ਚਿੰਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਪਰਾਪਰ ਚੈਨਲ ਰਾਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਚਪੜਾਸੀ ਤੋਂ ਭਗਵਾਨ ਬਣ ਗਿਐਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਮੌਤ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੱਲ ਪੈਰ ਵਧਾਅ ਰਿਹੈਂ।’ ਵਧਦੀ ਵਧਦੀ ਗੱਲ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਬ੍ਰਜਮੋਹਨ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਭਗਵਾਨ ਤੇ ਇਨਸਾਨ ਬਾਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਸਭ ਸੁਣ ਕੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਤਰਸਯੋਗ ਚਿਹਰਾ ਹੋਰ ਤਰਸਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੱਥ ਉਪਰ (ਅਦਿੱਖ ਭਗਵਾਨ ਵੱਲ) ਕਰਦੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ- ‘ਰੇ ਦੇਵਾ! ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਬੇਟਾ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਠੁਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਣਗੇ। ਕੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬਿਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇਗਾ?’

ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਜਿਵੇਂ, ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਨਬੇੜਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ- ‘ਚਾਚਾ ਮਾਂ ਮਾਂ ਹੁੰਦੀ ਏ ਤੇ ਔਲਾਦ ਔਲਾਦ। ਮਾਂ ਲਈ ਉਸਦੀ ਔਲਾਦ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਔਲਾਦ ਲਈ ਮਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਵੀ ਹੋਰ

ਰਿਟਰਨ ਗਿਫਟ: ਘਰ ਬਣੇ ਅਚਾਰ, ਚਟਣੀਆਂ ਜਾਂ ਜੈਮ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਕ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਤੁਹਫ਼ਾ।

ਕਈ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਝਿਮਣੀਆਂ ਭਿੰਜਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।
 ‘ਸਾਹਬ, ਇਨਸਾਨ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵੈਰੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਹੀਂ।’ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੀ ਟੁੱਟੀ ਫੁੱਟੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ। ਕਲਪਦਾ ਦੇਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਧੀਰਜ ਦੇਣਾ ਪਿਆ- ‘ਚਾਚਾ, ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮੌਤ ਵਿਚ ਤੋਲ ਬਿਠਾਉਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਤੋਲ ਵਿਗੜਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸ਼ਕਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਮੌਤ ‘ਤੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੈੱਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਘੜੀ ਦੀ ਸੂਈ ਡੋਲਦੀ ਡੋਲਦੀ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ‘ਤੇ ਆ ਕੇ ਸੁਸਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪੈਰ ਪੈਰ ਮੌਤ ਵੱਲ ਹੀ ਵਧ ਰਹੇ ਹਾਂ।’
 ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਬੜੇ ਟਿਕ ਕੇ ਕੋਈ ਜੋੜ ਘਟਾਅ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਪੁਰਜਾ ਮੈਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ - ‘ਇਹਨੂੰ ਟਾਈਪ ਕਰ ਦਿਓ।’ ‘ਕੀ ਹੈ ਇਹ?’ ਮੈਂ ਪਰਚੀ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ: ਦਵਾਈ- ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ; ਮਾਈ- ਅੱਠ ਸੌ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਾਲ ਨਾਸ਼ਤੇ ਲਈ ਦੋ ਸੌ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੋਰ; ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਾ ਖਰਚਾ- ਦੋ ਸੌ ਰੋਜ਼ਾਨਾ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ- ‘ਚਾਚਾ, ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਖਰਚ?’ ‘ਪਾਗਲ ਐ, ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਸ਼ੁੱਧ ਹਵਾ ਚਾਹੀਦੀ ਐ। ਸ਼ੁੱਧ ਹਵਾ ਖਰੀਦਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।’ ਮੇਰੀ ਮੂਰਖਤਾ ‘ਤੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ। ‘ਓਹੋ! ਤਾਂ ਹੁਣ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ‘ਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਹਵਾ ਵੀ ਬਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ।’ ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਸ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗੱਲ ਉਹ

ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਤੇ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਮੈਂ ਸਮਝਣ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਹਾਮੀ ਭਰੀ - ‘ਹਾਂ’। ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਨਾਲ ਫੜਾਅ ਦਿੱਤਾ, ‘ਤਾਂ ਬੱਤੀ ਸੌ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਖਰਚਾ ਮਾਂ ਦਾ ਝੱਲ ਰਹੇ ਹੋ?’
 ‘ਹਾਂ ਬੱਤੀ ਸੌ ਮੇਰਾ ਤੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸੰਸਥਾਨ ਦਾ, ਕੁੱਲ ਸਾਢੇ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ,’ ਸੋਧ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਰੁਕ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ- ‘ਵੀਹ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਡੰਗ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਵਾਉਣ ਜਿੰਨੀ ਰਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹ ਚੱਲਦੇ ਰੱਖਣ ‘ਤੇ ਖਰਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਬਿਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਠ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।’ ਫੇਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਬੋਲੇ, ‘ਜੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਊਂਟ ‘ਚ ਝਾੜੂ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਬਿਮਾਰ ਹੋਏ ਹੀ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰ ਜਾਵਾਂਗਾ।’
 ਟਾਈਪ ਮੈਟਰ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਟ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ- ‘ਇਉਂ ਨਾ ਕਵੂੰ, ਆਖਰਕਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈ ਉਹ।’ ਕਾਗਜ਼ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਉਲਟ ਪਲਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, ‘ਬੱਸ ਮੇਰੀ ਹੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ?’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਭਰ ਆਇਆ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੰਭਲ ਕੇ ਬੋਲੇ, ‘ਰਿਸ਼ਤੇ ਇੰਨੇ ਸੁੰਗੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਖੁਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ...।’
 ਮੈਂ ਸਮਝਾਇਆ- ‘ਅੱਕਲ, ਧੀਰਜ ਰੱਖੋ। ਮਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਐ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਜੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਨੇ ਮਹਿੰਗੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰੋਂ ਏਨੀ ਨਾਮਿਲਵਰਤੋਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੋਂ ਦੀ ਮਰ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ

ਜ਼ਿਲਤ, ਕਿੱਲਤ ਤੇ ਦਿੱਕਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ।’
 ਉਹ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਹਾਨੇ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵਹਿੰਦਾ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਫੇਰ ਖਾਲੀਪਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਅਰਥੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ- ‘ਉਹ ਮੇਘਨਾ ਜੋਸ਼ੀ ਕਿੰਨੀ ਝੂਠੀ ਐ। ਕਹਿੰਦੀ ਐ, ਅੱਕਲ! ਅਖੇ ਕਿਸੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਿਲੋ, ਉਹ ਮਰਨ ਦਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਉਪਾਅ ਦੱਵੇ ਦੱਸ ਦੇਵੇਗਾ।’ ‘ਤਾਂ ਗਏ ਕਿਸੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਕੋਲ?’ ਖਿੜ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ- ‘ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ! ਪੰਡਿਤ ਨਰੋਤਮ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਮ੍ਰਿਤੁੰਜਯ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ।’ ‘ਹਾਂ?’ ‘ਉਹਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਜੀਂਦਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮ੍ਰਿਤੁੰਜਯ ਮਹਾ-ਮੰਤਰ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਮੌਤ ਵੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੱਲ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੀ ਨਾ ਬਚੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਭਲੇ ਲਈ ਜਾਪ ਕਰਾਂਗਾ। ਬੱਸ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਵਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਖਰਚ ਚਾਰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।’ ‘ਤਾਂ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੁਸੀਂ?’ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ‘ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ‘ਫੈਸਲਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਰੋਜ਼ ਚਾਰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਦਸ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ।’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ‘ਇਹਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜੋਤਿਆ? ਫੇਰ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਖਰਚ ਛੱਤੀ ਸੌ ਬਣ ਗਿਆ।’ ਮੈਂ ਮਜ਼ਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ‘ਕੀ ਜੋਤਦਾ, ਕੀਹਨੂੰ ਦਿਖਾਦਾ ਤੇ ਕੌਣ ਮੰਨਦਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋ ਵਾਧੂ ਵਿੱਚ ਖਿੱਲੀ ਉਡਦੇ ਉਹ ਵੱਖ।’ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ- ‘ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਲਾਚਾਰ ਤੇ ਲਾਇਲਾਜ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ

ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਚਰਬੀ ਲਿਪੋਸਕਸ਼ਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਧੂਹ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚਰਬੀ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਬਾਲਣ ਵਾਂਗ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ!

ਸੋਖਾ ਢੰਗ...।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੂਰ ਕੇ ਤੱਕਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸਹਿਮ ਗਏ ਤੇ ਉਨ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਹੱਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸੀ ਤੇ ਹੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਫਾਹਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਨੂੰ ਕੱਸਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਸਥਾਨ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਖੇ ਮੁਰਦਾ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਅੱਕਤੀ ਦਾ ਖਰਚ ਸੰਸਥਾ ਬਰਦ-ਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਮਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਜਾਵੋ, ਘਰ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲਣ-ਗੇ; ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਘਰ ਰੱਖ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁਰਦਘਾਟ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਣਾ। 'ਤਾਂ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਏ?' 'ਸੋਚਣਾ ਕੀ ਐ, ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਸੀ। 'ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਅਸਲੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਫੀਲਿੰਗ ਕਿੱਥੋਂ ਆਵੇਗੀ?' ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ- 'ਚਾਚਾ, ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਕਮਰਾ ਤਾਂ ਲੈ ਲਿਆ ਪਰ ਮੌਤ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।'

ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲੋਕੀ ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਸੁਭ ਘੜੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੰਦਾ - 'ਨਾ'। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਅਤੇ ਸਵਾਲੀ ਦੋਵਾਂ

‘ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਹ ਲੜੀ ਤਾਂ ਟੁੱਟਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਦੱਤੂ, ਇੱਕ ਨਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ...।’

ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤਰਸਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਉਪ ਸਕੱਤਰ ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਦੇ ਮੌਢੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਗੋਲਡ ਫਲੈਕ ਦਾ ਇੱਕ ਭਰਪੂਰ ਕਸ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, 'ਜੀਵਨ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਹਾਅ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਦਿਨ ਇੱਕ ਲੜੀ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਹ ਲੜੀ ਤਾਂ ਟੁੱਟਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਦੱਤੂ, ਇੱਕ ਨਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ...।' ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਲਡ ਫਲੈਕ ਦੀ ਸੁਆਹ ਝਾੜ ਦਿੱਤੀ।

ਮਾਮਲਾ ਇੰਨਾ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕੀ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਪਸੀਜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਮਾਤਮ ਦੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ। ਬ੍ਰਿਫ, ਪੰਛੀ ਤੇ ਹਵਾਵਾਂ ਸਾਜਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ। ਰਾਤ ਤਾਂ ਰਾਤ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਹਰ

ਵੇਲੇ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਮੁਰਦਾ ਚੀਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਵਿਅੱਕਤੀ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤੇ ਮੌਤ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਜਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਧੁੰਦ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਭਾਰੀ ਪਹਾੜ ਵੀ ਕੋਮਾ ਵਿੱਚ ਜਾਪਦਾ ਤੇ ਟਿਮਟਿਮਾਉਂਦਾ ਅਸਮਾਨ ਕਫਨ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਕੋਮਾ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ.....।

ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਸਵੇਰ ਮੋਬਾਈਲ ਗੁਣਗੁਣਾਉਣ ਲੱਗਾ: ਬੀਤਾ ਪਲ ਹੀ ਅਪਨਾ ਹੈ, ਆਨੇ ਵਾਲਾ ਕਲ ਤੋ ਬੱਸ ਇੱਕ ਸਪਨਾ ਹੈ।' ਅਣਪਛਾਤਾ ਨੰਬਰ ਸੀ- 'ਹੈਲੋ, ਕੌਣ?' 'ਭਾਉ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਬੋਲਤੇ।' 'ਹਾਂ ਜੀ ਦੱਸੋ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ?' ਤੇ ਡਰਦੇ ਡਰਦੇ - 'ਕੀ ਹੋਇਆ?'

'ਮਾਤਾ ਚਲੀ ਗਈ।' ਸ਼ਾਅ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਸੋਗੀ ਹਵਾ ਰੂਹ ਅਤੇ ਕਮਰੇ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸਰ ਗਈ। ਸੰਭਲਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ- 'ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ?' ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬੇਮਤਲਬ ਸੀ। 'ਓ ਭਰਾ, ਆ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਕਿ ਸਾਰਾ ਤਾਜ ਮਹੱਲ ਏਥੋਂ ਹੀ ਵੇਖ ਲਵੇਗਾ।' ਭਾਰੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਮੌਤ ਅਤੇ ਤਾਜ ਮਹੱਲ ਦੀ ਉਪਮਾ ਜਚਦੀ ਨਾ ਲੱਗੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਆਟਰ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਅੱਧੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਕੁੱਝ ਭੀੜ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਲੱਗਭੱਗ ਮੈਂ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਮਾਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦੇ ਪੌਤੇ ਵੀ ਰੁੱਝੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਉਸਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ

ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ

ਪ੍ਰੋ. ਹਮਦਰਦਵੀਰ ਨੌਸ਼ਹਿਰਵੀ

ਕਹਾਣੀ

ਵੱਲ ਲੱਗਿਆਂ ਸਨ। ਪਾਸ ਬੈਠੀਆਂ ਕੁੱਝ ਜਨਾਨੀਆਂ ਅਫ਼ਸੋਸ ਅਤੇ ਰੋਣ ਵਿੱਚ ਰੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ 'ਕੌਮਾ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਆਦਮੀ ਮਰਿਆਂ ਵਰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨਾ ਕੁੱਝ ਅੱਸ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ।' ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਉਸਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਗਈ ਜੋ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਟਿਕੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲੇ ਹੋਣ। ਕਮਰੇ ਦਾ ਫਰਸ਼ ਵੀ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੰਡਾ ਤੇ ਚੁੱਪ ਸੀ। ਅਰਬੀ ਸਜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਹਿਚਕਿਚਾਅ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੇਵਾਦਾਸ ਪੁਲਸਤੋ ਕੋਲੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ- 'ਓ ਦੱਤੂ, ਆ ਯਾਰ, ਡਰ ਨਾ। ਕਫਨ ਦੀਆਂ ਜੋਬਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।' ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ਨੂੰ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਅਰਬੀ ਨੂੰ ਬੋਟੇ ਦਾ ਮੋਢਾ ਮਿਲ ਗਿਆ।

- 'ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੱਤ ਹੈ। ਰਾਮ ਨਾਮ..'
ਚਿਖਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਜਾਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅਰਬੀ ਨੂੰ ਚਿਖਾ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਮੁਖ ਅਗਨੀ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਬਲਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਿਵੇਂ ਇਸੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਸੀ।

ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰੁਝੇ ਰਹੇ- ਬਾਕੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਬੇਮਤਲਬ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਮੁੰਦਰ ਸ਼ਾਂਤ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਡੁੱਬ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਰਿਕਥਾ (ਹਿੰਦੀ) ਦਿੱਲੀ, ਦਸੰਬਰ 2015
ਅਨੁਵਾਦ: ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ
98145-28282

'ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹੋ ਹੀ ਕਮਾਊ ਸੀ। ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਜੀਅ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਮਾਂ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਹੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਬੇਹਰਕਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਂਹ ਹੁਣ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਟਾਹਣੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਲਟਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਾਬਾਲਗ। ਵੱਡੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ, ਨਿੱਕੇ ਦੋ ਮੁੰਡੇ; ਇਹੋ ਕੁੜੀ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰ ਦੀ ਏ। ਦਸਵੀਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਪਾਸ ਏ.....।'

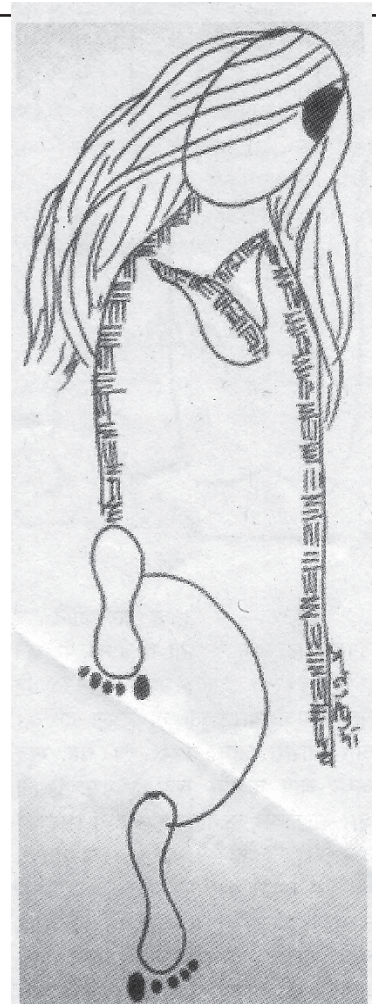
'ਪਰ ਐਸ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਦਫਤਰ ਵਿਚ? ਸਕੂਲ ਦਾ ਵਕਤ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।' 'ਇਹ ਐਨ ਸੀ.ਸੀ. ਕੈਡਟਸ ਦੀਆਂ ਲਿਸਟਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਏ। ਕੈਡਟਸ ਦੀ ਰੀਫਰੈਸ਼ਮੈਂਟ ਉੱਤੇ ਅਸਲ ਖਰਚ ਕਿੰਨਾ ਆਇਆ? ਬਿੱਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਏ? ਐਡਵਾਂਸ ਫੰਡ ਦੇ ਐਨ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ। ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਕਿੰਨੇ ਬਚੇ?-'

'ਪਰ ਇਹ ਅਧਿਆਪਕ ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਹੈ।' 'ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹਮਦਰਦੀ ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਵਾਲੀਫਾਈਡ ਨਹੀਂ। ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਪਿਉ ਨਹੀਂ ਹੈ।'

ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਕਾਫੀ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਠਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਹਾ ਧੁਹਾ, ਰੋਟੀ ਬਣਾ, ਖਵਾ ਕੇ ਸਕੂਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਫੇਰ ਸਵੇਰੇ ਸਕੂਲ ਆਪਣੀ ਠੋਕਰੀ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

'ਐਨੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ? ਹਾਲੀ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਸਵਾ ਘੰਟਾ ਪਿਆ ਹੈ ਸਕੂਲ ਲੱਗਣ ਵਿਚ।'

'ਕੰਮ ਵੀ ਤਾਂ ਕਈ ਹਨ। ਇਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਖੁਲ੍ਹਵਾਏ ਹਨ। ਪਾਣੀ

ਛਿੜਕਾਣਾ ਹੈ। ਝਾੜੂ ਫਿਰਵਾਣਾ ਹੈ। ਟਾਟ, ਬੈਚ, ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਸਾਫ ਕਰਵਾਣੇ ਹਨ। ਇਕੱਲਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।'

'ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਹੈ।' ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ

ਜ਼ੂਬਾ: ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕੀ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਕੋਲੰਬੀਆ ਦੇਸ਼ ਦੇ; ਇਕ ਨਾਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਅਲਬਰਤੋ “ਬੋਤੋ” ਪੇਰੇਜ਼ ਨੇ, ਸਾਲਾ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਚਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਘੜਿਆ। ਇਹ ਸੌਖਾ, ਸਿਹਤ ਲਈ ਫ਼ਾਇਦੇਮੰਦ ਨਾਚ ਹਰ ਕੋਈ ਨੱਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਕਸਰਤ ਵਾਂਗ, ਭਾਰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਵੀ, ਬਿਨਾ ਬੱਕਿਆਂ ਜਾਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆਂ।

ਈਮਾਨਦਾਰ ਲੜਕੀ ਏ। ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ।
ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ ਰੀੜ੍ਹਾਂ ਸਨ- ਉਹ ਐਮ.ਏ. ਤੱਕ ਪੜ੍ਹੇਗੀ- ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਸਿਖੇਗੀ- ਉਹ ਕਲਾਕਾਰ ਬਣੇਗੀ- । ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀ- ਉਹ ਬਣ ਸਕੀ ਸਿਰਫ ਇਕ ਅਨਟਰੇਂਡ ਅਧਿਆਪਕਾ। ਪਿਉ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਰਿੜ੍ਹ ਖੁੜ੍ਹ ਕੇ ਪਰਭਾਕਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਟਾਈਪ ਸਿੱਖੀ.....
‘ਰੀਸੈਂਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਫਾਈਲਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀ ਬੈਠੋ ਹੋ- ਟਾਈਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਬਾਕੀ ਅਧਿਆਪਕ ਚਾਹ ਪੀ ਰਹੇ ਹਨ- ਗੱਪਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਨੇ- ਹੱਸ ਰਹੇ ਨੇ।’ ਅਧਿਆਪਕਾ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਹੈਂਡਮਾਸਟਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਖਿੜਕੀ ਰਾਹੀਂ ਆਈ ਹੈ- ‘ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਲਾਇਬਰੇਰੀਅਨ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੋਸਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਸੀਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਫ਼ਤਰ ਚਾਲੂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਦਿਸੇ ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ। ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਬੜਾ ਘਾਟਾ ਹੈ।’
‘ਕਲਰਕ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ...?’
‘ਇੱਕ ਕਲਰਕ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਓਨਾ ਚਿਰ ਕੁਝ ਵਾਧੂ ਘਾਟਾ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਇਹ ਲੜਕੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਮਹਿਕਮਾ ਅਨਟਰੇਂਡ ਅਧਿਆਪਕਾ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਤਰਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ।’
ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਕੂਲੋਂ ਪਰਤ ਕੇ, ਘਰ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ

ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਸਿਖੇਗੀ- ਉਹ ਕਲਾਕਾਰ ਬਣੇਗੀ- । ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀ- ਉਹ ਬਣ ਸਕੀ ਸਿਰਫ ਇਕ ਅਨਟਰੇਂਡ ਅਧਿਆਪਕਾ।

ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਰਿੰਨੂਣਾ, ਪਕਾਉਣਾ, ਸੀਊਣਾ, ਪਰੋਣਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਫਟੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਟਾਕੀਆਂ ਲਾਉਣੀਆਂ, ਮੇਲੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣੇ...। ਮਾਂ ਦੀ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ- ਖੱਬਾ ਹੱਥ।
‘ਤੁਹਾਡੀ ਬੈਠਕ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸਕੂਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਟਿਊਸ਼ਨ ਵਰਕ? ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਲੜਕਾ ਵੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ।’
‘ਹੈਂਡ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਇਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ। ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ‘ਪਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਵੇਂ ਲੜਕੇ ਬੜੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ। ਟਿਊਸ਼ਨ ਟੁਆਸ਼ਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ- ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਸੌ ਸੌ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ- ਮਾਸਟਰ ਮਾਸਟਰਨੀਆਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ- ਸਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਮਾਸਟਰਨੀਆਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਏ! ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕੁਝ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ।’
ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਉ ਆਪਣੀਆਂ ਜਵਾਨ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਸਾਂਭ ਰੱਖਦੇ ਨੇ- ਲੁਕਾਅ ਲੁਕਾਅ ਰੱਖਦੇ ਨੇ। ਇਕੱਲੀ ਧੀ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ

ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ- ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਕੱਲੀ ਮੁਟਿਆਰ ਕੁੜੀ ਭਰੀ ਬਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਬ ਕੰਬ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਨਾ ਪਿਉ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਬਾਹਰ ਭਟਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦਸ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਨੇ। ਉਮਰ ਢਲ ਰਹੀ ਏ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਜਿਵੇਂ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹੋਣ। ਉਹ ਪੱਥਰ ਜਹੀ ਕਠੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਭਿੰਜੀ ਹੋਈ ਵੀ ਜਿਵੇਂ ਅਣਭਿੰਜ। ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਨੌਕਰੀ। ਉਹ ਵੀ ਅਨਟਰੇਂਡ ਹੀ। ਟੈਮਪਰੇਰੀ। ਤਨਖਾਹ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਧ ਹੋ ਗਈ ਹੈ- ਪਰ ਮਿਲਦੀ ਹਾਲੀਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨੀ ਹੀ- ਕਾਟ ਕੱਟ ਕੇ।
‘ਐਸ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਉਸ ਦੀ ਭੈਣ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਏ? ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵਜੇ ਗਏ ਹਨ।’
‘ਛੁੱਟੀਆਂ ਸਨ। ਪਤਨੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਕੇ ਗਈ ਹੋਈ ਏ। ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਏ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਘਰ ਹੀ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਕਰ ਜਾਇਆ ਕਰੇ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਕੱਚੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਰਹਿਮ ਮਾਰਦਾ ਹੈ-
ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ।’
ਉਸ ਦਾ ਪਿਉ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਉਹ ਵੀ ਆਪ ਮਰ ਗਈ ਹੈ।
ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੋਈ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ।
.....
ਕਵਿਤਾ ਭਵਨ, ਮਾਛੀਵਾੜਾ ਰੋਡ,
ਸਮਰਾਲਾ-141114
ਮੋਬਾ: 94638-08697
.....

ਕੋਕਲੀ

ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਕਹਾਣੀ

ਤਖਤਪੋਸ਼ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਾਲ ਬੜੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਖੰਭ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੋਕਲੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੋਕਲੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਖਿਆਲ ਆਏ—
 “ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਮੇਰਾ ਮਰਦ?
 ਮੇਰਾ ਮਛੇਰਾ ?
 ਉਹਦਾ ਪਿੰਡਾ ?
 ਬੋੜੀ ਵਰਗਾ ....
 ਉਹਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ?
 ਚੱਪੂਆਂ ਵਰਗੀਆਂ....
 ਉਹਦੇ ਹੋਠਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ?
 ਮੱਛੀ ਦੇ ਪਰਾਂ ਵਰਗੀ ਝਿਲਮਿਲ ਕਰਦੀ....
 ਉਹਦੇ ਹੋਠਾਂ ਦਾ ਗੀਤ ?
 ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਛਲ ਛਲ

ਕਰਦਾ....

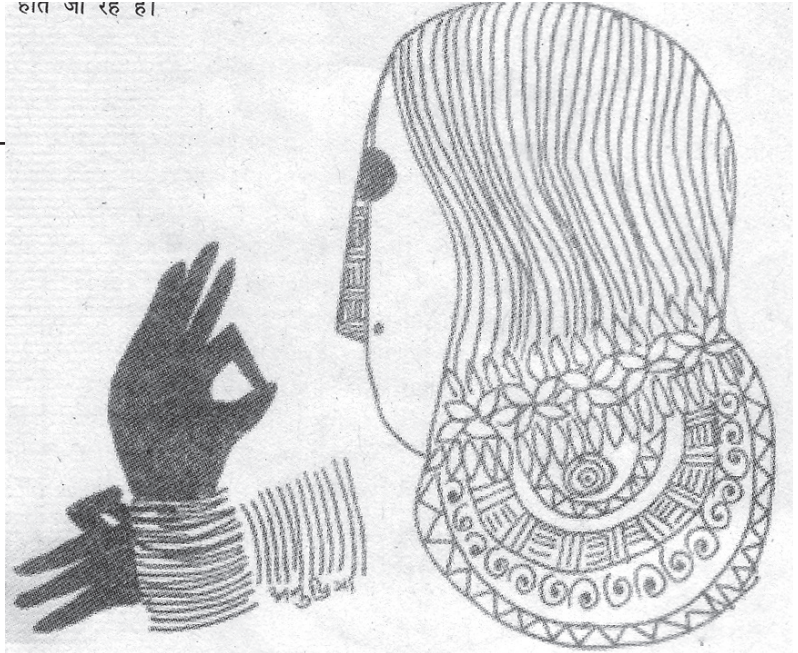
ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ?
 ਨਿੱਕੀਆਂ ਤੇ ਚਿੱਟੀਆਂ ਸਿੱਪੀਆਂ
 ਵਰਗੀਆਂ....”

“ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮਸਾਲਾਂ ਜਗਦੀਆਂ
 ਪਈਆਂ ਸਨ।
 ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਤਲੀ ਹੋਈ ਮੱਛੀ ਦੀ ਤੇ ਤਾੜੀ
 ਦੀ ਸੁਰੰਧ ਸੀ।
 ਢੋਲਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਈ ਗੀਤ ਜਾਗਦੇ
 ਪਏ ਸਨ।

ਕੋਕਲੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਰੰਗ
 ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਪਏ ਸਨ।

ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਾਂਗੀ—
 ਨਿੱਕੀਆਂ ਤੇ ਚਿੱਟੀਆਂ ਸਿੱਪੀਆਂ ਨੂੰ
 ਚੁਣਾਂਗੀ।

ਉਹ ਗਾਏਗਾ—
 ਮੈਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਾਂਗੀ।
 ਤੇ ਫੇਰ....
 ਉਹ ਬਾਹਵਾਂ ਦੇ ਚੱਪੂ ਮਾਰੇਗਾ।

ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਪਿੰਡੇ ਦੀ ਬੋੜੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿ
 ਜਾਵਾਂਗੀ....”
 .....
 ਇਸ ਖਿਆਲ ਦਾ ਰੰਗ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੋ
 ਜਿਹਾ ਸੀ।
 ਕੋਕਲੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਚੁੰਧਿਆ ਗਈਆਂ।
 ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਸੋਚਿਆ—
 ਉਹਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ?
 ਮੱਛੀ ਵਾਂਗੂੰ ਤਿਲਕੇਗੀ
 ਤੇ ਮੈਂ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਫੜਾਂਗੀ
 ਆਪਣੇ ਹੋਠਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਪਾਵਾਂਗੀ ....
 .....
 ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤਾੜੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਘੜਾ
 ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ
 ਢੋਲਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਹੋ ਗਈ।
 ਸਾਇਦ ਬੜੀ ਰਾਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ—
 ਮਸਾਲਾਂ ਦਾ ਚਾਨਣ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖਾ ਹੋ ਗਿਆ।
 ਤੇ ਫੇਰ ਕੋਕਲੀ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ—
 ਕੋਈ ਉਹਦੇ ਸਰਹਾਣੇ ਕੋਲ ਖਲੋਤਾ
 ਹੋਇਆ ਹੈ....
 ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਸਾ ਢੋਲਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੀ

ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ
 ਤੇ ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੋਠੜੀ ਦਾ ਬੂਹਾ ਭੇੜ
 ਦਿੱਤਾ....
 .....
 ਤਖਤਪੋਸ਼ ਦੇ ਪਾਵੇ ਚਿਰਕੇ—
 ਜਿਵੇਂ ਲੱਕੜ ਦੇ ਫੱਟੇ ਉੱਤੇ ਮਣਾਂ-ਮੂੰਹੀ ਭਾਰ
 ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।
 ਕੋਕਲੀ ਨੇ ਛੁਣਕਣ ਲਈ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰੇ
 ਕੋਕਲੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਈ ਹੋਈ
 ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਟੁੱਟ ਗਈ ....
 .....
 ਕੋਕਲੀ ਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਦੇ ਉਭਾਰ—
 ਦੋ ਘੁੰਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ
 ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਕੋ ਝੱਪਟੇ ਨਾਲ ਘੁੰਗੀਆਂ ਨੂੰ
 ਫੜ ਲਿਆ,
 ਮੁੱਠਾਂ ਪੀਚੀਆਂ ਗਈਆਂ—
 ਤੇ ਘੁੰਗੀਆਂ ਨੇ ਗਰਦਨਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ।
 ਤੇ ਫੇਰ ਕੋਕਲੀ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ—
 ਇੱਕ ਤੀਰ ਉਹਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰ
 ਗਿਆ ਹੈ
 ਉਹ ਇਕ ਜਾਨਵਰ ਵਾਂਗ ਹੁਆਂਕੀ

ਕੋਕਲੀ

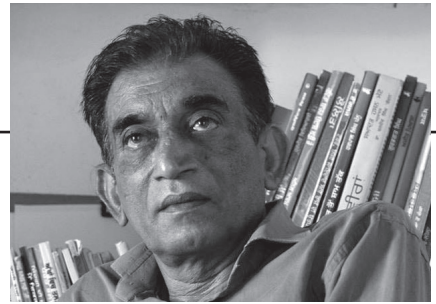
ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਕਹਾਣੀ

ਗ਼ਜ਼ਲ

ਵਿਜੇ ਵਿਵੇਕ

ਕਵਿਤਾ

ਉਹਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਹੂ ਵਗਦਾ ਪਿਆ ਸੀ....

ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੀਵਾ ਜਗਾਇਆ—
ਤੇ ਲੱਕੜ ਦੇ ਫੱਟੇ ਉੱਤੇ ਗੁੱਛਾ ਹੋਈ ਕੋਕਲੀ
ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਦੇ ਉੱਤੇ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਵੱਟ ਵੱਟ ਚਾਦਰ
ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ....

“ਲਹੂ...ਲਹੂ...”
ਕੋਠੜੀ ਹਾਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ।
ਤੇ ਫੇਰ ਕੋਠੜੀ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ ਗਿਆ।
ਕਿਸੇ ਨੇ ਵਿਛੋਣੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ਚੁੱਕੀ,
ਤੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ
ਟੰਗ ਦਿੱਤੀ—

“ਕੁਆਰੀ...ਕੁਆਰੀ...”
ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਸਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ।
ਤੇ ਢੇਲਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੀਵੀਂ ਪੈ ਗਈ....

.....
ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਂਸ ਲਿਆਂਦਾ
ਤੇ ਉਸ ਚਾਦਰ ਨੂੰ ਬਾਂਸ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ।
ਤੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਬਾਂਸ ਨੂੰ ਝੰਡੇ ਵਾਂਗ
ਚੁੱਕ ਲਿਆ
ਤੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਮਛੇਰੇ ਨੂੰ ਮੋਢਿਆਂ
ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ
ਤੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪਿੜ
ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ।
ਹੁਣ ਉਹ ਤਾੜੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਘੜਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗੇ
ਸਨ ....

.....
ਕੋਕਲੀ ਮਾਛੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜੰਮੀ ਸੀ
ਤੇ ਅੱਜ ਮਾਛੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਆਹੀ ਸੀ
ਪਰ ਕੋਕਲੀ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ—
ਉਹ ਇਕ ਕੁੜੀ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਮੱਛੀ ਹੈ
ਇਹ ਸੁਹਾਗ ਦੀ ਸੇਜ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਜਾਲ ਹੈ
ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਵਿਆਹ ਦੀ ਕੁੰਡੀ ਵਿੱਚ ਅੜੀ
ਹੋਈ ਹੈ ....

ਭੁੱਬਣ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਅੱਥਰੇ ਤੂਫਾਨ ਕੋਲੋਂ, ਇਹ ਦਿਲ ਸਹਾਰੇ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ
ਤੇ ਨੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੋ ਰਹੇ ਕੁਝ ਪੱਥਰਾਂ ‘ਚੋਂ, ਨਾਦਾਨ ਤਾਰੇ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ

ਸੀ ਇੰਤਹਾ ਮੋਹ ਦੀ ਕਿ ਆਪਾ ਬਾਲ ਕੇ ਮੈਂ ,ਉੱਚੀ ਜਗ੍ਹਾ ‘ਤੇ ਐਨ ਮੰਜ਼ਿਲ ਪੁਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ
ਪਰ ਮੀਟ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰਾ ਮਾਸੂਮ ਰਾਹੀਂ, ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰੇ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ

ਓਹ ਗੀਤ ਜਿਹਤਾ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਰਾਹਾਂ ‘ਤੇ ਆਹਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ
ਉਸ ਗੀਤ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀ ਵੀ ਐਵੇਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ‘ਚੋਂ, ਵਾਅਦੇ ਤੇ ਲਾਰੇ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ

ਜਦ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਉਹ ਚੰਚਲ ਬਿਜਲੀਆਂ ਤਾਂ,
ਮੈਂ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਨੰਗੀ ਨਜ਼ਰ ਸੰਗ ਦੇਖ ਲਈਆਂ
ਪਰ ਅਕਲ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਅਕਲ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ, ਚਸ਼ਮੇ ਉਧਾਰੇ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ

ਅਜ਼ਮਤ ਮੇਰੀ ਏਹੋ ਕਿ ਪੂਰੇ ਵਕਤ ਨੂੰ ਹੀ, ਮੈਂ ਮਾਰ ਕੇ ਇੱਕੋ ਤੜਾਫ਼ਾ ਲੰਘ ਆਇਆ
ਭਟਕਣ ਮੇਰੀ ਏਹੋ ਕਿ ਇੱਕ ਬੀਤੀ ਘੜੀ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਫਿਰ ਦੁਬਾਰੇ ਢੂੰਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ

*ਤੜਾਫ਼ਾ :ਤੜਫ ਕੇ ਛਾਲ ਮਾਰਨਾ

ਹੋਵਾਂ.... ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਲੁਧਿਆਣਵੀ

ਤੂਤਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ

ਹੋਵਾਂ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਹੋਵਾਂ, ਤੂੰ ਬੀਬਾ ਘੁਮਿਆਰ ਬਣੇਂ
ਪੈਰੋਂ ਕੁੱਟੋਂ ਆਕੜ ਭੰਨੇਂ, ਮੈਂ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਯਾਰ ਬਣੇਂ
ਤੂੰ ਜ਼ਰਦਾਰੀ ਸੀਰਤ ਕਰ ਦੇ, ਮੇਰੀ ਮੈਲੀ ਸੂਰਤ ਦੀ
ਤੇਰੇ ਨੈਣੀ ਸੁਰਮਾ ਹੋਵਾਂ, ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਠਾਰ ਬਣੇ
ਮੈਨੂੰ ਮੋਇਆਂ ਮਿਲੇ ਹਿਯਾਤੀ, ਤੇਰਾ ਹੋ ਕੇ ਜਾਵਾਂ ਜੇ
ਮੇਰਾ ਬੁੱਤ ਬਲਾ ਦਾ ਸੋਹਣਾ, ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦਰਬਾਰ ਬਣੇ
ਸਾਡਾ ਝੋਰਾ ਕਰ ਨਾ ਐਵੇਂ, ਪੱਲੇ ਬੜੀ ਅਮੀਰੀ ਹੈ
ਅਸਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਖਾਤਰ ਮੌਲਾ, ਕਿੰਨੇ ਪੱਥਰ ਖਾਰ ਬਣੇ
ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕੋਂ ਗਰਜਾਂ ਸਾਨੂੰ, ਭਰ ਕੇ ਬਗਲੀ ਟੁਰਜਾਂਗੇ
ਕੁੱਲ ਲੁਕਾਈ ਉੱਤੇ ਆਸ਼ਕ, ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਾ ਭਾਰ ਬਣੇ
ਚੁੰਗੜਿਆਂ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪਾਵੀ, ਬਲਦੇ ਬਲਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ ਬਣਦੀ ਨਾਹੀਂ, ਸਾਡੀ ਪਰਲੇ ਪਾਰ ਬਣੇ...।

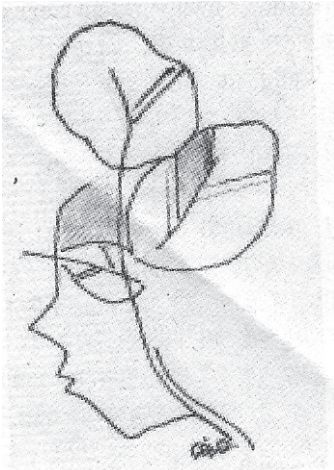
ਪੰਜਾਬੀ ‘ਚ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਏਨਾ ਸੋਹਣਾ
ਲਿਖਦੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਜੀਬ ਵਹਿਮ
ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਬੱਸ, ਤੰਦਰੁਸਤ
ਰਹੇ ਇਹ ਮੁੰਡਾ! ਏਸ ਕਵਿਤਾ ਵਾਂਗ
ਹੀ ਇਹਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ
ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਗੀਤਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਹਨ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਪੰਜਾਬੀ
ਗਾਇਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ। ਵੈਸੇ
ਸਾਡੇ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ
ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਦੀ ਕਦਰ ਪਾਉਣ
ਦੀ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਸ਼ਿਵਰਾਜ ਨਾਲ
ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ !!
ਇੱਕ ਗਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਸਪੀਕਰਾਂ
‘ਤੇ ਵੱਜਦਾ: ‘ਵਾਹ ਮੇਰੇ ਦਾਤਾ, ਵਾਹ
ਮੇਰੇ ਦਾਤਾ, ਅਜਬ ਤੇਰੀ ਇਹ ਲੀਲਾ
ਹੋ’...ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੇਰੇ
ਮਨ ‘ਚ ਉਹਦੀ ਧੁਨ ਵੱਜਣ ਲੱਗ
ਪਈ। ਕਾਸ਼ ਮੈਂ ਗਾਇਕ ਹੁੰਦੀ !!!

ਸਸੀ.ਸਮੁੰਦਰਾ

ਪਾਰੋ

ਜੱਗੀ ਬਰਾੜ ਸਮਾਲਸਰ

ਕਹਾਣੀ

ਯਾਦਾਂ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਅਕਸਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਵਕਤ ਪਾ ਕੇ ਯਾਦਾਂ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਦਾ ਵਿਆਜ ਵੀ ਭਾਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਵਿਆਜ ਜੋ ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਦਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮੂਲਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਅਲਜਬਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੋ ਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਬੁੱਕਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਅਕਸਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ ਵਿੱਚ ਉਹਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ- ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਪਾਰੋ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਾਰੋ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਇਦਾਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੀ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਨਵੀਂ-ਨਵੀਂ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਅਕਸਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਰੋ ਕੁਦੇਸਣ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਂਦੇ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ

ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਠੰਢ ਲੱਗ ਜਾਣ, ਫੁਲ, ਆਦਿ, ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ: ਪਰੋਟੀਨ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੋ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਘਾਟ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿਓ। ਸੋਯਾਬੀਨ, ਦਾਲਾਂ, ਜਵੀ, ਬਾਜਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਨੋਆ ਨਾਂ ਦਾ ਅੰਨ, ਤੋਫੂ, ਆਂਡਾ, ਮੱਛੀ, ਆਦਿ, ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੱਖਣੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਗਰੀਬ ਵਾਸੀ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਪਾਰੋ ਅੱਛੀ ਤੀਵੀਂ ਨਿਕਲੀ। ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਆਪ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਖਾਵੰਦ ਦਾ ਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ; ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਰੁੱਖੀ ਮਿੱਸੀ ਖਾ ਕੇ ਸਬਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ। ਪਾਰੋ ਦੇ ਦੋ ਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਦੋਵੇਂ ਲਾਇਕ, ਅਤੇ ਉਹ ਵਕਤ ਸਿਰ ਵਿਆਹੀਆਂ ਵੀ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਸਹੁਰੇ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਪਤੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਬਣੀ ਦੇਹਲੀ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਮੇਰੀ ਅਕਸਰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ ਹੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਪਰਤਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਉਹ ਦੇਹਲੀ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਮਿਲਦੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਕੁੱਝ ਗੁਨਗੁਣਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਰੁਕ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਘਰੇ ਉਹਦਾ ਪਤੀ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਕੀ ਗਾ ਰਹੀ ਏਂ। ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ” .....

“ਬਾਬਾ ? ਬਾਬਾ ਕੌਣ ? ਰੱਬ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਟੁੱਟੇ ਫੁੱਟੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿਹਾ ਉਸ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਉਸ ਦਾ ਬਾਪ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚੀ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤੇਈਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੀ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ

ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਲਈ ਕੁੱਝ ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ! ਘਰੇ ਮੈਂ ਕਿਆਸ ਅਰਾਈਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਦੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ.....।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋ ਪਈ। ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਪਾਸ ਦੇਹਲੀ 'ਤੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਪਾਰੋ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂ ਸਾਰਾ ਮੋਹ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਦਾ ਵੀ ਮਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਉਹਦਾ ਪੇਕਾ ਘਰ ਹੋਵੇ। ਉਹਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਜਦ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਜੀ ਕਰਦੇ ਉਹ ਵੀ ਪੇਕੇ ਜਾਵੇ, ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਰੋਣ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਪਾਰੋ, ਜੋ ਨਾ ਮੇਰੀ ਤਾਈਂ ਸੀ ਨਾ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਕੁੱਝ ਗੁਨਗੁਣਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਰੁਕ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ? ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਗਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ।

ਫੁੱਲ ਰੀਡਿੰਗ: ਇਕ ਮੁਫਤ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਉੱਤੇ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਸੌਖ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਸਫਾ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ 25,000 ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਸਾਹਿਤ, ਪਿਛਲੇ 24 ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਰੁਕ ਕੇ ਫੇਰ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਦ ਚਾਹੋ। ਇਹ ਹੈ: ਫੁੱਲਰੀਡਿੰਗ.ਕੌਮ

ਚਾਚੀ ਨਾ ਭੁਆ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਰੋ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸ ਦਿਨ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬੁਲਾਅ ਸਕਦਾ ਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਇਹ ਨਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਉਂ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹਾਂ?

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਾਰੋ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਦੇਹਲੀ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਲੈਂਦੀ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਚੁੰਨੀ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਮਨ ਭਰ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਰਲ ਤਤੀਰੀ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰੇ ਵਤਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੈਕਚਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, “ਉਏ ਭਲਿਆ ਮਾਨਸਾ, ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪਹਿਲਵਾਨੀ ਕੀਤੀ, ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਘੜੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਬਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ—ਨਾ ਹੱਡਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਨਾ ਸੋਚ ਵੱਲੋਂ, ਨਾ ਦਿਮਾਗ ਵੱਲੋਂ। ਤੇ ਤੂੰ ਸਾਢੇ ਛੇ ਫੁੱਟ ਦਾ ਗੱਭਰੂ ਉਸ ਕੁਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸੀ!”

ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿੱਝ ਸਮਝਾਅ ਸਕਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਪਾਰੋ ਨਾਲ ਬਹਿ ਕੇ ਕਿਸ ਕਦਰ ਜਜ਼ਬਾਤ ਵਹਿ ਟੁਰਦੇ ਹਨ? ਫਿਰ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਪਾਰੋ ਤਾਂ ਇਸ ਉਮਰੇ ਸਠਿਆ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਬੈਠਿਆ ਕਰਾਂ ਪਰ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਿੱਦਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਾਂ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਘਰਦਿਆਂ ਲਈ ਉਹ ਪਾਰੋ ਕੁਦੇਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਰੋ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦਰਦ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਦਰਦ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਸਿਰਫ਼

ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ!

ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਿਕਰ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਧੜਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪਾਰੋ ਅਕਸਰ ਵੈਰਾਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੀ, “ਬਾਬਾ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਦਾ— ਮੈਂ ਰੁੱਖੀ ਅਤੇ ਬੋਹੀ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਵਿਆਹ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਨਾ ਵਿਆਹਦਾ, ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੇਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦੀ ਨਾਲੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਕਬੀਲੇ 'ਚ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਬਗਾਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਉਝੀ ਵੈਰਾਗਿਆ ਰਹਿੰਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਰ ਹੀਲੇ ਰਹਿ ਲੈਂਦੀ। ਉਝ ਤਾਂ ਖੋਰੇ ਤੇਰੀ ਕੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ? ਜਦੋਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਛੱਡਣ ਆਇਆ ਤੂੰ ਉਦੋਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਉਮਰ ਭਰ ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾ ਕੇ ਤੂੰ

ਕਿਨਾ ਰੋਇਆ ਸੈਂ। ਉਹ ਆਖਰੀ ਘੜੀ ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਛੋੜਾ ਪਿਆ ਅੱਜ ਤੀਕਰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰ ਬੁੱਕ ਬੁੱਕ ਰੋ ਲੈਂਦੀ ਹਾਂ। ਹਾਏ! ਬਾਬਾ ਕਿਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੈ!”

ਪਾਰੋ ਦਾ ਇਹ ਵਿਰਲਾਪ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਅੱਜ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਨੇੜੇ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਕੋਲ ਪਾਰੋ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਰੋਣਾ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੈ ਅਤੇ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਦੇ ਬਾਪ ਦੀ ਕੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਪਾਰੋ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਪਾਰੋ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹਿ ਕੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ— ਔਰਤ ਤਾਂ ਔਰਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਗਾਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ, ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੁਦੇਸ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਸੱਦਦੇ ਹਨ; ਉਹਦੇ ਜ਼ਬਾਤ, ਸੁਪਨੇ ਅਤੇ ਘਰ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਲਈ ਵੀ ਉਹੀਓ ਵਿਵਹਾਰ ਹੁੰਦੇ ਜੋ ਇੱਕ ਆਮ ਔਰਤ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਆਪਣੇ ਗਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਰਸਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਾਰੋ ਪੰਜਾਹਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰੋ ਪੈਂਦੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਫਾਰਿਗ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਪਿਆਰ ਵਹਿ ਟੁਰਿਆ ਉਹਦੇ ਘਰ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਉਪਰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ, ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ। ਪਾਰੋ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਾਰੋ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹਿ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਦਾ ਦਰਦ ਵੰਡਾਅ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਪਾਰੋ

ਜੱਗੀ ਬਰਾਤ ਸਮਾਲਸਰ

ਕਹਾਣੀ

ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ ਜੇ ਕੁਝ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਈ ਸੈਂਕੜੇ ਏਕੜ ਜਾਇਆ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਮੰਜ਼ਲੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ।
- ਗੁਰਚਰਨ ਦਾਸ

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਪਾਰੋ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਿਆ ਸਾਂ ਪਰ ਪਾਰੋ, ਚੇਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਅਕਸਰ ਪ੍ਰਦੇਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਧਰਾਤਲੀ ਦੂਰੀਆਂ ਵੀ ਪੈ ਜਾਣ! ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ!

ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ 'ਤੇ ਤੋਹਫ਼ੇ (ਦੇਂਦੀਆਂ) ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਜੀ ਕਰੇ ਫੋਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਿਲ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ, ਪਾਰੋ ਵਰਗੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਜ਼ਹਿਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਜਿਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਾਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ- ਸੱਚ ਜਾਨੋ ਤਾਂ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰੋ ਮਨੋ ਲਹਿੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ! ਸਾਰੇ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰਦ, ਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਤੜਫ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ। ਇਹ ਸਾਂਝ ਕਿਉਂ ਜੁੜੀ ਅਜੇ ਤੀਕ ਜੁਆਬ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਿਆ। ਅੱਜ ਵੀ ਪਾਰੋ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ- ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਰੋ ਦੀ।

905 793 9215

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੇ

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਮਲਹੋਤਰਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ

ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਕਾਮਰੇਡ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵਜੋਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਇਆ;

ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ. ਪਾਰਟੀ

ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ

ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੁਲੰਦ ਰੱਖਿਆ।

ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਦੇ ਦੀ ਖਾਸ ਪਾਠਕ

ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਰਹੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸਲਾਮ!!

ਨਵੇਂ ਸਾਲ 'ਤੇ

ਨਵੇਂ ਸਾਲ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦੇ ਭਰੀਏ ਆਓ ਹੁੰਗਾਰੇ
ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਨਫ਼ਰਤ-ਸਾੜੇ ਆਓ ਕੱਢੀਏ ਸਾਰੇ।

ਵਾਂਗ ਭਰਾਵਾਂ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਕਾਹਨੂੰ ਵਿੱਥਾਂ ਪਾਈਆਂ
ਗੂੜ੍ਹੇ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ, ਕਾਹਦੀਆਂ ਫੇਰ ਲੜਾਈਆਂ
ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ, ਸਿੱਖ, ਈਸਾਈ, ਤੁਰੀਏ ਕੱਠੇ ਸਾਰੇ
ਨਵੇਂ ਸਾਲ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦੇ ਭਰੀਏ ਆਓ ਹੁੰਗਾਰੇ।

ਧੀ, ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਵਾਲੀਆਂ, ਛੱਡੀਏ ਪਿੱਛੇ ਗੱਲਾਂ
ਹਰ ਖੇਤਰ 'ਚ ਹੁਣ ਤਾਂ ਧੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਨੇ ਮੱਲਾਂ
ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾ' ਬਹਿ ਕੇ ਸਾਰੇ, ਨੁਕਤੇ ਜਾਣ, ਵਿਚਾਰੇ
ਨਵੇਂ ਸਾਲ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦੇ ਭਰੀਏ ਆਓ ਹੁੰਗਾਰੇ।

ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਦੇ ਦੀ ਚੁੱਕਣ ਵਿਚ ਸੋਚ ਲਵੋ ਨਹੀਂ
ਆਉਣਾ
ਆਹ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲਕੇ ਵੀ ਹੁਣ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਆਪਾਂ
ਲਾਉਣਾ
ਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਗੱਲਾਂ, ਹੋਣ ਸਾਡੇ ਹੀ ਬਾਰੇ
ਨਵੇਂ ਸਾਲ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦੇ ਭਰੀਏ ਆਓ ਹੁੰਗਾਰੇ।

ਜੇ ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਦੇ 'ਚ ਗਲਤੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਉਸ ਦਾ ਓਟ-ਆਸਰਾ ਲਈਏ, ਪਾੜ ਦਏ ਜੋ ਵਹੀਆਂ
ਬਖਸ਼ ਲਵੋ ਜੋ ਹੋਈਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਉਹ ਨਾ ਹੋਣ ਦੁਬਾਰ
ਨਵੇਂ ਸਾਲ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦੇ ਭਰੀਏ ਆਓ ਹੁੰਗਾਰੇ।

ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਦਾ ਆਪਾਂ, ਏਦਾਂ ਨਾਂ ਚਮਕਾਈਏ,
ਨਾਲ ਮਿਹਨਤਾਂ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਪੈਰ ਵਧਾਈਏ
ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਪਾਂ ਪਾਰਸ ਬਣੀਏ ਆਓ ਸਹਾਰੇ
ਨਵੇਂ ਸਾਲ 'ਤੇ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦੇ ਭਰੀਏ ਆਓ ਹੁੰਗਾਰੇ

ਪ੍ਰਤਾਪ 'ਪਾਰਸ' ਗੁਰਦਾਸਪੁਰੀ

9988811681

ਜ਼ੈਬਰਾ ਪੁੱਛਿਆ

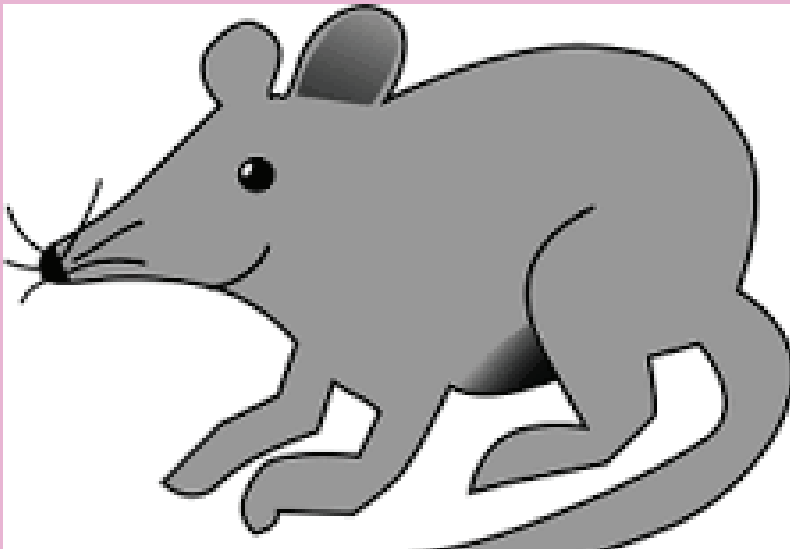
ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜ਼ੈਬਰਾ ਨੂੰ
ਤੂੰ ਕਾਲੇਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਧਾਰੀਆਂ ਵਾਲਾ
ਕਿ ਚਿੱਟੇਂ ਕਾਲੀਆਂ ਧਾਰੀਆਂ ਵਾਲਾ?
ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਜ਼ੈਬਰਾ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਦੈ
ਤੂੰ ਬੀਬੈਂ ਮਾੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲਾ
ਕਿ ਮਾੜੇਂ ਬੀਬੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲਾ?
ਤੂੰ ਰੌਲਾ ਪਾਉਨੈਂ ਚੁੱਪ ਦੇ ਵੇਲੇ
ਜਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੈਂ ਰੌਲੇ ਦੇ ਵੇਲੇ?
ਤੂੰ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਨੈਂ ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਖੁਸ਼
ਜਾਂ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਨੈਂ ਤੇ ਕੁਝ ਦਿਨੀਂ ਉਦਾਸ?
ਤੂੰ ਸਾਫ਼ਸੁਥਰੈਂ ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਝੱਲਾ
ਜਾਂ ਝੱਲੈਂ ਪਰ ਕਦੇ ਹੀ ਸੁਥਰਾ?
ਤੇ ਪੁੱਛੀ ਜਾਵੇ, ਪੁੱਛੀ ਜਾਵੇ, ਪੁੱਛੀ ਜਾਵੇ ਇਓ
ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪੁੱਛਦਾ
ਕਿਸੇ ਜ਼ੈਬਰਾ ਨੂੰ
ਉਹਦੀਆਂ ਧਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ
ਹੁਣ।

ਸ਼ੇਲ ਸਿਲਵਰਸਟਾਈਨ

ਚੂਹੇ ਦਾ ਵਿਆਹ - 2

ਫਲੋਰਾ ਐਨੀ ਸਟੀਲ (1894 ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ)

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ

24

(ਚੂਹੇ ਨੇ ਰੋਟੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮਟਕੀ ਲੈ ਲਈ ਸੀ, ਤੇ ਮਟਕੀ ਕੁਝ ਚਰਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੋਅ ਲੈਣ ਲਈ, ਤੇ ਹੁਣ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੱਝ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ!)

‘ਕਿਆ ਬਕਵਾਸ ਹੈ!’ ਚਰਾਵਾ ਕਹਿੰਦਾ ਅੱਗੋਂ; ‘ਇਕ ਮਟਕੀ ਲਈ ਇਕ ਮੱਝ! ਕਦੇ ਹੋਇਐ ਅਜਿਹਾ ਸੌਦਾ? ਤੇ ਬਈ ਤੂੰ ਕਰੇਂਗਾ ਕੀ ਮੱਝ ਦਾ ਜੇ ਮਿਲ ਵੀ ਗਈ? ਮਟਕੀ ਸਾਂਭ ਲਈ ਸੀ, ਓਹੋ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੀ ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ।’

ਏਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਚੂਹੇ ਨੇ ਪੂਰੇ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਲੱਕ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਕੱਦ

ਬੁੱਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਿਹਣਾ ਓਹਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਬੂਲ।

‘ਉਹ ਭਾਈ ਮੇਰਾ ਮਾਮਲੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਨਹੀਂ,’ ਉਹਨੇ ਟਿਕਾਅ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ‘ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਐ ਮੱਝ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨਾ।’

ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਮਜਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ, ਤੇ ਚੂਹੇ ਦਾ ਮੌਜੂਬਨਾਉਣ ਲਈ, ਚਰਾਵਿਆਂ ਨੇ ਮੱਝ ਦੀ ਰੱਸੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਜਨੌਰ ਦੀ ਪੂਛਲ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣ ਲੱਗੇ।

‘ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ! ਕੀ ਕਰਦੇ ਪਏ ਓ!’ ਚੂਹਾ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਕੂਕਿਆ, ‘ਇਸ ਡੰਗਰ ਨੇ ਜੋਰ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਪੂਛਲ ਦਾ

ਚੰਮ ਹੀ ਲਹਿ ਜਾਣੈ, ਤੇ ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਣੂੰ? ਮੇਰੇ ਗਲ ‘ਚ ਪਾ ਦਿਓ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ।’

ਤਾਂ ਬੜੇ ਹੀ ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਨਾਲ ਚਰਾਵਿਆਂ ਨੇ ਚੂਹੇ ਦੀ ਧੌਣ ਦੁਆਲੇ ਵਲ ਦਿੱਤਾ ਰੱਸੇ ਦਾ ਸਿਰਾ, ਤੇ ਉਹ, ਬੀਬੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਲੈ, ਟੁਰ ਪਿਆ ਚਾਈ ਚਾਈ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਖੱਟੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਯਾਨੀ, ਰੱਸੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਹੀ ਓਹਨੇ ਪੂਰਾ ਖਿੱਚਿਆ ਰੱਸਾ,

ਉਹਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਉਣਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੱਝ, ਨੱਕ ਧਰਤੀ ’ਤੇ ਲਾਈ ਖਲੋਤੀ, ਤਾਂ ਹਿੱਲਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਓਥੋਂ, ਬਿਨਾ ਉਸ ਘਾਅ ਦਾ ਬੁਰਕ ਮੁਕਾਇਆਂ ਜਿਹਤਾ ਉਹ ਚਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੱਝ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੀ ਪਾਸੇ ਘਾਅ ਦਾ ਚੰਗਾ ਬੁਰਕ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਓਧਰ ਨੂੰ ਹੋ ਟੁਰੀ, ਤੇ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਵੀ, ਘੜੀਸਿਆ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਟੁਰਨਾ ਪਿਆ।

ਪਰ ਆਕੜ ਏਨੀ ਕਿ ਇਹ ਸਚਿਆਈ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ, ਤੇ

ਚਰਾਵਿਆਂ ਵੱਲ ਬੜਾ ਸਿਆਣਾ ਜਿਹਾ ਬਣ ਮੁੰਡੀ ਹਿਲਾਅ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਚੰਗਾ ਬਈ, ਭਲੇ ਮਾਣਸੋ! ਮੈਂ ਏਧਰ ਦੀ ਘਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਰਤਾ ਲੰਮੀ ਵਾਟ ਹੈ, ਪਰ ਛਾਂ ਰਹਿੰਦੀ ਐ ਏਧਰੋਂ।” ਤੇ ਜਦੋਂ ਚਰਾਵੇ ਹੱਸ ਹੱਸ ਲੋਟਪੋਟ ਹੋਈ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਮਟਕ ਮਟਕ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿੰਨਾ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ ਓਨਾ ਬਣਦਾ।

‘ਆਖਿਰਕਾਰ ਤਾਂ,’ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, ‘ਮੱਝ ਰੱਖੀਏ ਤਾਂ ਓਹਦੇ ਚਰਨ ਚਰਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਈ ਪੈਂਦੈ, ਡੰਗਰ ਨੇ ਦੁੱਧ ਦੇਣਾ ਐ ਭਾਈ, ਢਿੱਡ ਤਾਂ ਭਰਿਆ ਚਾਹੀਦੈ ਘੱਟੋਘੱਟ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸਮੇਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਐ ਏਧਰ।’

ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੱਝ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਤੁਰਿਆ ਰਿਹਾ, ਬੜਾ ਬਣ ਬਣ ਕੇ, ਪਰ ਸ਼ਾਮਾਂ ਤੱਕ ਉਹਦੀ ਬੱਸ ਹੋ ਗਈ ਪੂਰੀ, ਤੇ ਓਹਨੇ ਬੜਾ ਹੀ ਸੁਕਰ ਮਨਾਇਆ ਜਦੋਂ ਉਸ ਵਾਧੂ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਨੇ, ਵਾਹਵਾ ਰੱਜ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਇਕ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ

ਬਹਿ ਜੁਗਾਲੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ।

ਓਦੋਂ ਹੀ ਕਿਤੇ ਓਧਰੋਂ ਦੀ ਇਕ ਡੋਲੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ। ਲਾੜਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਤੇ ਲਾੜੀ ਦੀ ਡੋਲੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ, ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਡੋਲੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕੀ ਲਿਜਾਅ ਰਹੇ ਕਹਾਰ, ਆਲਸੀ ਕਿਤੋਂ ਦੇ, ਚੰਗਾ ਛਾਂ-ਦਾਰ ਰੁੱਖ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਬੋਝ ਜਮੀਨ ’ਤੇ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਕੁਝ ਰਿੰਨੁਣ ਲੱਗ ਪਏ ਖਾਣ ਨੂੰ।

‘ਵੇਖਿਆ ਕਿੰਨੇ ਭੈੜੇ ਨਿਕਲੇ!’, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭੜਾਸ ਕੱਢੀ, ‘ਏਨੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਵਰਤਾਏ ਬਸ ਨਿਰੇ ਚੋਲ ਹੀ! ਬੋਟੀ ਮਾਸ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਪਾਉਣੀ ਸੀ, ਨਾ ਲੂਣ ਨਾ ਮਿੱਠਾ! ਆਪਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੱਖੀਚੂਸ ਕੰਜੂਸਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਾ ਚਖਾਈਏ ਤੇ ਲਾੜੀ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਸਿੱਟ ਜਾਈਏ!’

‘ਹਨੇਰ ਸਾਈਂ ਦਾ!’ ਚੂਹੇ ਨੇ ਝਟਪਟ ਅਵਾਜ ਦਿੱਤੀ, ਆਪਣੀ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਰਾਹ ਨਿਕਲਦਾ ਦਿਸ ਪੈਣ ਕਰਕੇ,

‘ਕਿੰਨੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ! ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੱਝ ਦੇ ਦੋਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਲਓ ਤੇ ਵੱਢ ਕੇ ਰਿੰਨੁ ਲਓ।’

‘ਤੇਰੀ ਮੱਝ!’ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤੇ ਹੋਏ ਕਹਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੂਕ ਕੇ, ‘ਕਿਆ ਬਕਵਾਸ ਐ ਇਹ! ਕਦੇ ਚਹਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਐ ਮੱਝ ਹੋਵੇ?’

‘ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਭਈ, ਘੱਟ ਹੀ ਸੁਣੀਦੀ ਹੈ,’ ਚੂਹੇ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਵੇਖ ਲਓ- ਵੇਖੋ ਇਸ ਡੰਗਰ ਦਾ ਰੱਸਾ ਮੈਂ ਹੀ ਫੜਿਐ ਨਾ?’

‘ਲੈ, ਓਹਦੇ ਨਾਲ ਕੀ ਹੁੰਦੈ?’ ਇਕ ਲੰਮੇ ਚੌੜੇ ਕਹਾਰ ਨੇ ਕੂਕ ਕੇ ਕਿਹਾ, ‘ਤੇਰੀ ਐ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਤੇਰੀ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਮਾਸ ਖਾਧੇ ਬਿਨ ਨਹੀਂ ਸਰਨਾ।’

ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੱਝ ਮਾਰ ਲਈ, ਤੇ ਉਸਦਾ ਮਾਸ ਰਿੰਨੁ ਕੇ ਸੁਆਦ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਖਾਧਾ, ਤੇ ਫੇਰ ਬਚਿਆ ਖੁਚਿਆ ਚੂਹੇ ਵੱਲ ਕਰ ਕੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ, ‘ਆਹ ਲੈ ਬਈ ਨਿੱਕਿਆ, ਤੂੰ ਵੀ ਲੈ ਲੈ ਸਵਾਦ।’

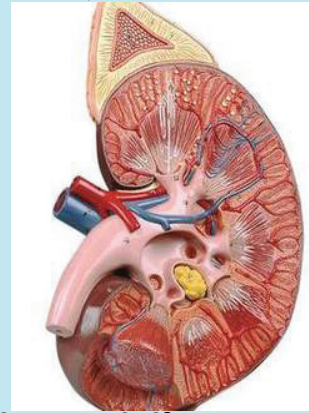
‘ਲਓ ਕਰ ਲਓ ਗੱਲ!’, ਚੂਹਾ

ਗੁਰਦੇ Kidneys (Ren)

ਪ੍ਰੇਮ ਅਵਤਾਰ ਰੈਣਾ

ਜਾਣਕਾਰੀ

ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ, 'ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਤੁਹਾਡੀ ਬਚੀ ਖੁਚੀ, ਤੇ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਤਰੀ ਸ਼ਰੀ ਹੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਐ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਮੱਝ ਏਨੇ 'ਚ ਹੀ ਦੇ ਦਊਗਾ, ਜਿਹੜੀ ਸੇਰਾਂ ਦੇ ਸੇਰ ਦੁੱਧ ਦੋਂਦੀ ਐ - ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਚਾਰਦਾ ਰਿਹਾਂ- ਆਹ ਏਨੇ ਕੁ ਖਾਜੇ ਲਈ? ਨਾ-ਨਾ!- ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸੁੱਕੀ ਜਹੀ ਡੰਡੀ ਲਈ ਮਿਲੀ ਇਕ ਰੋਟੀ; ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਇਕ ਮਟਕੀ; ਤੇ ਮਟਕੀ ਲਈ ਮਿਲੀ ਇਕ ਮੱਝ; ਤੇ ਹੁਣ ਮੱਝ ਲਈ ਲੈਣੀ ਐ ਮੈਂ ਵਹੁਟੀ-ਵਹੁਟੀ, ਤੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕੁਝ!

ਏਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਕਹਾਰ, ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਟ ਗਈ ਸੀ ਹੁਣ, ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਬੈਠੇ ਸੀ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭੱਜ ਲੈਣ ਓਥੋਂ। ਤਾਂ, ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਹੀ ਛੱਡ, ਉਹ ਪਤਰਾ ਵਾਚ ਗਏ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ।

ਜਦੋਂ ਇਕ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਓਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਟੂਟੀ ਹੇਠ ਧੋਂਦੇ ਹੋ, ਅਤੇ ਸਬੂਣੀ (ਸਾਬਣ ਵਾਲਾ) ਪਾਣੀ ਸਿੱਕ ਦੀ ਖੋੜ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਈਪ ਰਾਹੀਂ ਵਹਿਣੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਏਦਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵੀ ਗੰਦ ਮੰਦ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿਵਰੇਜ ਸਿਸਟਮ (ਵਹਿਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਚਮੜੀ, ਕੁਝ ਗਦੂਦਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਕੀਆਂ (ਸਾਹ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਨਾਲੀਆਂ) ਅਤੇ ਨੱਕ ਦੀਆਂ ਸੀਲੀਆਂ (ਲੂਆਂ) ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਫੇਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਖਾਣੇ ਅਤੇ ਹਵਾ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ ਲਹੂ ਦੇ ਵਹਾਅ ਵਿਚ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਤੱਤ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਕਰਨ

ਲਈ ਗੁਰਦੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਦੇ ਦਾਣੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਭਾਰੀ ਗਦੂਦਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਬਰੀਕ ਰੱਤ-ਨਾੜਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਦੇ ਪਿੱਠ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ, ਕਮਰ (ਲੱਕ) ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਗਰ (ਕਾਲਜਾ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਹੂ ਘੱਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਅਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਵਸਤਾਂ (ਤੱਤ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੇ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਏਦਾਂ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਇਮਾਰਤ ਤੋਂ ਪਾਈਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਗੰਦੇ ਨਾਲੇ ਤੱਕ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦੈ।.....

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ-- ?

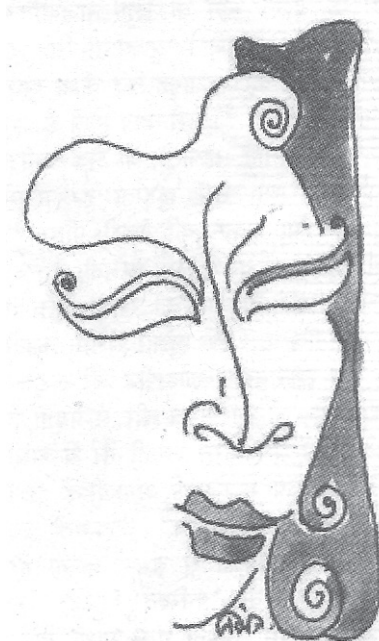
ਰਾਜੇਸ਼ ਗੁਪਤਾ

ਕਹਾਣੀ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਵਕਤ ਦਾ ਪਹੀਆ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚਾਲ ਚਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਹੀਏ ਦੀ ਚਾਲ ਭਾਵੇਂ ਕਦੇ ਮੰਦ ਵੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਪਰ ਵਕਤ ਦੇ ਪਹੀਏ ਦੀ ਚਾਲ ਕਦੇ ਮੰਦ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਸੁਰ, ਇੱਕ ਤਾਲ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਕਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਂਦੀ ਬਲਕਿ ਵਕਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਕਤ ਡਿਗਦੀ-ਢਹਿੰਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਵਕਤ ਦੇ ਪਹੀਏ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ-ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਾਲ-ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਗਾਂਹ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੋਈ ਅਦਿਖ-ਸ਼ਕਤੀ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਦੀ ਅਜੀਬ ਪਹੇਲੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਵਕਤ ਦੇ ਪਹੀਏ ਇੱਕ ਚਾਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲ ਪਾਉਂਦੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਕਤ ਦੇ ਪਹੀਏ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਔਕੜ, ਕੋਈ ਅੜਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਔਕੜ-ਅੜਿੱਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੌਤਾ ਸੱਚ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਵੇਂ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਚਲਾਇਆ ਹੈ ਤਰਲਿਆਂ ਤੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਨਾਲ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵਕਤ ਦੇ ਪਹੀਏ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਅ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਹੀ ਤਲਾਸ਼ੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਭਾਲ ਸਕਿਆ।

ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵੀਹ-ਇੱਕੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ

ਹੋਵਾਂਗਾ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਕ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਤੇ ਕੁਝ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਸੀ। ਹਾਇਰ-ਸਕੈਂਡਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਿਜਲੀ-ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਘਰ ਵਿਚ ਇਕਲੌਤੀ ਔਲਾਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਆ ਗਈ। ਵੈਸੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਖਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਤਾਂ ਸੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਆਪ ਹੀ ਲੈਣੇ ਪਏ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਸਾਨੀ

ਨਾਲ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਫਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਤਾਲ ਤੇ ਤੋਲ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਬਸ ਜੇ ਕੋਈ ਕਮੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਕਮੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਜਦ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਉਹ ਅਜੇ ਰੋ ਕੇ ਹੀ ਹਟੀ ਹੁੰਦੀ। ਜਦ ਕਦੇ ਮਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਅੱਗੇ ਬੈਠੀ ਰੋਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਦ ਕਦੇ ਮੈਂ ਅਚਾਨਕ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝ ਲੈਂਦੀ। ਪਰ ਹੰਝੂ ਵੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲੁਕੇ ਨੇ। ਵੈਸੇ ਉਹ ਬੜੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਿਲ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਗਮ, ਕੁਝ ਦੁੱਖ, ਕੁਝ ਕਮੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਤੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਪਰ ਉਹ ਟੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਰਨ 'ਤੇ ਜਦ ਮੈਂ ਰੋ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਗਾਅ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਜੀਆਂਗੀ, ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਉਹ ਵਚਨ ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ਤੱਕ ਨਿਭਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦੀ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਵਾਂ। ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਂ ਅਨੀਤਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸਾਂ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਅਨੀਤਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆ ਗਈ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ--?

ਰਾਜੇਸ਼ ਗੁਪਤਾ

ਕਹਾਣੀ

‘ਫਾਦਰ ਕ੍ਰਿਸਮਸ ਨੂੰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਸਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਾਲਾਨਾ ਅਰਜ਼ੀ’ ਦਾ ਇਸ ਵਾਰ ਆਗੂ ਹੈ ਐਕਟਰ ਬੇਨੇਡਿਕਟ ਕੰਬਰਬੈਚ, ਜਿਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ “ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਮਾਨਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਮਿਲੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜਾਦੂਈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਭੋਲੇਪਣ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ, ਖਿਲੋਦਤੀ ਖਿਆਲ ਉਡਾਰੀ ਅਤੇ ਠੰਡੀਆਂ ਸੀਤ ਬਾਲਗ ਅਤਚਣਾਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿੱਥਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁੰਗੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ”।

ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਰਸਾਲਾ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਉਹ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਈ। ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਰਸਾਲਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਣਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਅਨੀਤਾ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ, ਲਗਾਤਾਰ।

“ਅਨੀਤਾ, ਤੂੰ ਕਿੱਧਰ ਆਈ ਹੈ?” ਮੈਂ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

“ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕਿੱਥੇ, ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ?”

“ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੀ ਕਰਨ ਆਈ ਹੈ? ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ?”

“ਇੱਕ ਜਵਾਨ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕੁੜੀ ਕਿਸੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੁੰਡੇ ਕੋਲ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ? ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਮਰਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

“ਓ ਤੇਰੀ! ਇਵੇਂ ਨਾ ਕਰੀਂ ਕਿਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਕਤਲ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਕਰਵਾਏਗੀ।”

“ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਤੈਨੂੰ ਅੰਦਰ; ਉਹ ਬੜੀ ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਬੋਲੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਵੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ‘ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਵੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਵਹਿ ਰਹੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਦੋ ਦਿਲ ਤੈਰਦੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ।

“ਕਿੱਧਰ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਏ?” ਉਸ ਮੇਰੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਫੇਰਦੇ ਹੋਏ ਮੇਰੀ ਸੁਰਤੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਦ ਪਿਆਰ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਵੀਣੀ ਤੋਂ ਫੌੜ ਕੇ ਇਉਂ ਖਿੱਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧੀ ਮੇਰੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਆ ਪਈ ਤੇ ਉਸ ਵੀ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਾ

“ਅਨੀਤਾ, ਤੂੰ ਕਿੱਧਰ ਆਈ ਹੈ?” ਮੈਂ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।
“ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕਿੱਥੇ, ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ?”

ਮਨਾਇਆ। ਉਸ ਖਾਮੋਸ਼ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਭਰੇ ਕਮਰੇ ‘ਚ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਦ ਸ਼ੈਤਾਨ ਉਤਰ ਆਇਆ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਬਸ ਫਿਰ ਅਨੀਤਾ ਦਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ। ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਤੱਕ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਸਕੂਨ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਇਹੀ ਹਾਲ ਉਸਦਾ ਵੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੇ ਘਰਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਮੰਨ ਗਈ। ਮੈਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਨੀਤਾ ਦੇ ਘਰਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਹ ਅੜ ਗਈ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਜਾਵੇ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਝੁਕਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਲਵਾਈ ਪਰ ਅਨੀਤਾ ਦੇ ਘਰ

ਵਾਲੇ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਆਂਫਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇ-ਦਰਦੀ ਨਾਲ ਠੁਕਰਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਬੁਰਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੁਰਾ ਲੱਗਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੀ।

“ਸਾਡੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ ਏ?” ਅਨੀਤਾ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤ-ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਗੱਲ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਆਪਾਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ- ਪਿਆਰ ਕਦੇ ਦੋ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੋਝਾ ਹੁੰਦਾ, ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਦੋ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਜਿੱਦ ਕਰਨ ‘ਤੇ ਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਜ਼ਲੀਲ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਤੋਂ ਰੁਖਸਤ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ‘ਤੇ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਪਰ ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੁੱਝ ਵੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਹੁਣ ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅਨੀਤਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੀ। ਅਜੇ ਵੀ ਅਨੀਤਾ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਾਂ ਨੇ ਹਾਰ ਕੇ ਅਨੀਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੇ ਮਾਂ ਮਾਸੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਮਾਸੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਦੀ ਭੈਣ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਹੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਤੇ ਮਾਸੀ ਨੇ ਗੱਲ ਚਲਾਅ ਕੇ ਗੱਲ ਵਿਆਹ ਤੱਕ ਲੈ ਆਂਦੀ ਤੇ ਮਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਨਾਂਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਮਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਬੜੀ ਤਤਪਰਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਕਿੱਧਰੇ ਮੈਂ ਮੁਕਰ ਨਾ ਜਾਵਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਮਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾਅ ਚੁੱਕਾ

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ--?

ਰਾਜੇਸ਼ ਗੁਪਤਾ

ਕਹਾਣੀ

ਪੈਰਿਸ ਸਮਝੌਤਾ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ ਹੈ। 2018 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਹਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਹਰ ਮੁਲਕ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਤੱਕੇਗਾ। ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਸਮ ਵਲੋਂ ਦਿਖਾਈ ਸਿਰਕੱਢ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਲਈ ਸਲਾਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। 3 ਡਿਗਰੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀ ਗਰਮਾਇਸ਼ ਨੂੰ 2 ਡਿਗਰੀ ਤੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ 1.5 ਡਿਗਰੀ ਤੱਕ ਲਿਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।- ਬਾਨ ਕੀ-ਮੂਨ, ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ, ਯੂ ਐਨ ਓ

ਸਾਂ। ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਅਜੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਅਨੀਤਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਉਣਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲਗਦਾ। ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਪਈਆਂ ਤਿਉੜੀਆਂ ਤੋਂ ਲਗਦਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦੀ। ਆਹਿਸਤਾ-ਆਹਿਸਤਾ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਸਦਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਉਣਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲਗਦਾ ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਆ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਬੁਰਾ ਵੀ ਨਾ ਲਗਦਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਅਨੀਤਾ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆ ਗਈ ਜਦ ਮੈਂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸਾਂ।

“ਅਨੀਤਾ, ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।”

“ਕਿਉਂ-----?”

“ਤੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਤਾਂ ਹੈ---ਫਿਰ ਕਿਉਂ---?”

“ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗੀ” ਅਨੀਤਾ ਮੇਰੇ ਗੋਡਿਆਂ 'ਤੇ ਠੋਡੀ ਰੱਖ ਕੇ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਬੈਠ ਗਈ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਵੀ ਭਰ ਆਇਆ ਪਰ ਮਾਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਇੱਕਦਮ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਸੰਵੇਦਨਹੀਨ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਚਾਰਹੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਕੁਝ ਦੇਰ ਆਪਣਾ ਗਮ-ਗਲਤ ਕਰ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ।

ਵਕਤ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਆਹ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹਰ ਉਸ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਅਨੀਤਾ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਯਾਦ ਦੁਆਉਂਦੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ੰਕਾ ਵਿਚ

ਮੈਂ ਉਸ ਚੰਚਲ ਤੇ ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਲੜਕੀ ਸ਼ਵੇਤਾ ਯਾਨੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਠੇਸ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਪਾਉਂਦੀ।

ਮੈਂ ਉਸ ਚੰਚਲ ਤੇ ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਲੜਕੀ ਸ਼ਵੇਤਾ ਯਾਨੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਠੇਸ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਦਿਨ ਚੰਗੇ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਵੇਤਾ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚਾਚੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਜੰਮੂ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਸ਼ਵੇਤਾ ਪਿਛੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਸੀ। ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਵੇਤਾ ਨੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਘਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਗੱਲ ਆਈ-ਗਈ ਹੋ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਚਾਚੀ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਤੇ ਮੈਂ ਤੇ ਮਾਂ ਫਿਰ ਜੰਮੂ ਗਏ। ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਘਰ ਆਇਆ ਹੋਵੇ।

ਮੈਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਸ਼ਵੇਤਾ ਨੇ ਫਿਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਹੰਝੂ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਸਖ਼ਤੀ ਪੀ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਾ ਕਹਿ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਸ਼ੱਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਦਾ ਹੀ ਗਿਆ।

ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਾਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਈ ਚਿਰਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਛੁੱਟ ਗਿਆ। ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਮਾਂ ਸ਼ਵੇਤਾ 'ਤੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਵੇਤਾ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸ਼ੱਕ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਜਰਾ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਰਨਾ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਵੇਤਾ ਦਾ ਹੀ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਫਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਤੁਰਦੀ ਰਹੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਦਫ਼ਤਰੋਂ ਇੱਕ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਡਰਾਇੰਗ-ਰੂਮ ਵਿਚ ਦੋ ਕੱਪ ਚਾਹ ਪੀਤੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ। “ਕੌਣ ਆਇਆ ਸੀ,” ਮੈਂ ਸ਼ਵੇਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਦੀ ਰਹੀ, ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਭੂਤ ਜਿਵੇਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਜਾਗ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸ਼ਵੇਤਾ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁੱਝ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਘਰ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇੰਨਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਖਾਧੇ-ਪੀਤੇ ਹੀ ਸੌਂ ਗਏ। ਅੱਜ ਮਾਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੁੱਝ ਸੁਲ੍ਹਾ-ਸਫਾਈ ਕਰਵਾਅ ਦਿੰਦੀ ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ, ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸ਼ਵੇਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ--?

ਰਾਜੇਸ਼ ਗੁਪਤਾ

ਕਹਾਣੀ

ਗੂੜ੍ਹੇ ਰੰਗ ਦੇ ਫਲ ਖਾਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਖੂਬ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚਲੇ ਪਰਦੂਸ਼ਣ ਤੋਂ ਚਮੜੀ ਦਾ ਬਚਾਅ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਬਿਸਤਰ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਅੰਗੀਠੀ 'ਤੇ ਪਈ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲਿਆ

ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਤੇ ਆਖਰ ਉਸਨੂੰ ਘਰੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁਲ ਗਿਆ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਘਰ ਉਸਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਵੇਤਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ੱਕ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਭੂਤ ਜੋ ਬੈਠਾ ਸੀ-ਜਿਸਨੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਭੂਤ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਸਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਵੇਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਵੇਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸਦੀ ਯਾਦ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਸਤਾਅ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਬਿਸਤਰ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਅੰਗੀਠੀ 'ਤੇ ਪਈ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਗਾ ਲਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਵੇਤਾ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪਲਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਚਾਨਕ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸੇ ਤਸਵੀਰ ਥੱਲੇ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੜਨ ਲੱਗਾ।

“ਪਿਆਰੇ ਰਾਜ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ

ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵੀ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਜ ਮਾਂ ਜਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦਿਨ ਵੇਖਣਾ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਮਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਮੈਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਪ ਗੱਲ ਕਰ ਲਵੇਗੀ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਪਰ ਜੇ ਮਾਨਸਕ ਤਸੀਹੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਉਹ ਮੇਰੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹੋਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਘਰ ਛੱਡਣ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ- ਜੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੋ- ਪਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਘਰ ਅਨੀਤਾ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੁੱਝ ਕਰਦੇ ਸੀ ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-----”

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਮੇਰੀ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ----- ਤੇ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਵੇਖਿਆ- ਸ਼ਵੇਤਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ-----ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ-----?

ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ।09501096001.

ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ

ਮਹਾਵੀਰ

ਗੁਲਸ਼ਨ ਦਿਆਲ

ਕਵਿਤਾ

ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮਹਾਵੀਰ ਇੱਕ ਚਾਦਰ ਲੈ ਘਰੋਂ ਨਿੱਕਲਿਆ ਰਸਤੇ 'ਚ ਚਾਦਰ ਕੰਡਿਆਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਝਾੜੀ 'ਚ ਅਟਕੀ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਉਸ ਸੋਚਿਆ ਫੁੱਲ ਜਾਗ ਨਾ ਜਾਣ ਉਸ ਅੱਧੀ ਚਾਦਰ ਫਾੜੀ ਤੇ ਅੱਧੀ ਫੁੱਲਾਂ ਕੋਲ ਛੱਡ ਗਿਆ ਇੱਕ ਮੰਗਤਾ ਮਿਲਿਆ ਨੰਗ ਧੜੰਗਾ ਬਾਕੀ ਅੱਧੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇੰਝ ਮਹਾਵੀਰ ਦੁਨੀਆ ਲਈ ਸਦਾ ਲਈ ਨੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਵੇਂ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਆਖਦਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕੁੱਝ ਕੋਲ ਸੀ !”

ਮੈਂ ਸੁਣਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਸੋਚਦੀ ਰਹੀ

ਰਸਤੇ 'ਚ ਇੱਕ ਮੰਗਤਾ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਕੁੱਝ ਮੰਗਿਆ ਕੌਣ ਪਰਸ ਖੋਲ੍ਹੋ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਨਾਂਹ ਦੇਖ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਗਿਆ ਬੱਤੀ ਲਾਲ ਤੋਂ ਹਰੀ ਹੋ ਗਈ ਮੈਂ ਕਾਰ ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਲਈ !

ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ....

ਕਰਣ ਬਰਾਤ

ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛੱਟੇ ਮਾਰਨੇ ਚੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਗੱਲਬਾਤ

ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਏਅਰ ਪੋਰਟ 'ਤੇ ਆਸ ਮੁਤਾਬਕ ਚਹਿਲ ਪਹਿਲ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦਾ ਚਾਅ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਸਾਰਾ ਚਾਅ ਓਸ ਵੇਲੇ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਜਦੋਂ ਹਰਿਆਣਾ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ। ਸਾਰੇ ਇਉਂ ਦੇਖਦੇ ਤੇ ਚੈੱਕ ਕਰਦੇ ਆ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਬੰਬ ਅਸੀਂ ਹੀ ਸੁੱਟਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਈਏ। ਐਨਾ ਸਮਾਨ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਕਾਲੇ ਚੋਰ ਤੋਂ ਵੀ ਨੀ ਬਚਾਅ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਜਿੰਨਾ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਬਚਾਉਂਦੇ ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਬੁੱਕਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਥਕਾਨ ਅਤੇ ਏਅਰ ਪੋਰਟ 'ਤੇ ਹੋਈ ਕੁੱਤੇ ਖਾਣੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਧੂੰਏਂ ਭਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਨਿਕਲਦਾ ਤੇ ਵੱਜਦੇ ਹਾਰਨ, ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਧੱਕੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਵਲੈਤੀ ਭੂਤ ਉੱਤਰ ਜਾਂਦਾ। ਬੰਦਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਜਿੱਥੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ 'ਚ ਰੋਣਕਾਂ, ਭੱਜਾ ਭਜਾਈ, ਮਾਰੋ ਮਾਰ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਕਲਦੇ, ਤੁਫ਼ਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੇ ਤੇ ਬੰਬ ਵਾਂਗੂੰ ਫਟਦੇ ਆ। ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਕਾਰਾਂ, ਮੋਟਰਸਾਈਕਲਾਂ, ਖੇਤਾ ਰੇਹੜੀਆਂ, ਟਰੈਕਟਰ ਟਰਾਲੀਆਂ, ਟਰੱਕਾਂ, ਬੱਸਾਂ, ਸਾਈਕਲਾਂ, ਭੁੰਡੀਆਂ, ਗਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੈ। ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤਾਕਤਾਂ, ਸ਼ਕਤੀ ਕਲੀਨਿਕ, ਮਰਦਾਨਾ ਤਾਕਤਾਂ, ਸ਼ਾਦੀ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਘਬਰਾਹਟ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਪੋਸਟਰਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੀ ਮਰਦਾਨਾ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਹੋਵੇ। ਲੋਕਾਂ ਮੂੜ ਮੂੜ ਕੇ ਕੰਧਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ

ਪਈਆਂ। ਲੋਕ ਰੈਂਡ ਲਾਈਟਾਂ ਇਉਂ ਜੰਪ ਕਰਦੇ ਆ ਜਿਵੇਂ ਅਗਾਂਹ ਉਲੰਪਿਕ ਦਾ ਮੈਡਲ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਫੌਜੀ ਢਾਬੇ” ਦੀ ਚਾਹ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸਵਾਦ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਿਆਲਾਂ ਦੀ ਮੱਠੀ ਮੱਠੀ ਧੁੱਪ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਵੈਟਰ ਪਾਈ ਫਿਰਦੈ ਕਈਆਂ ਨੇ ਹਲੇ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਸੰਦੂਕਾਂ 'ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢੇ। ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਜਾਟ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦਰਾਂ 'ਚ ਬੈਠੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀਈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਬੁੜ੍ਹੀਆਂ ਪੱਲੀ ਚੁੱਕੀ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਤੁਰਦਿਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਹਰਿਆਣਾ ਮਤਰੇਏ ਭਰਾ ਵਾਂਗ ਲੱਗ ਰਿਹਾ- ਨਾ ਆਪਣਾ ਨਾ ਓਪਰਾ। ਰੋਹਤਕ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਕੋਈ ਟਾਂਵੀ ਟਾਂਵੀ ਪੱਗ ਦਿਸਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਵੀ। ਪੰਜਾਬ ਵੜਦਿਆਂ ਇੱਕ ਆਪਣਾ ਜਿਹਾ ਅਹਿਸਾਸ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਬਾਰੇ ਆਪਾਂ ਕੀ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਹੋਈ ਹੀ ਮਾਂ ਮਿੱਟੀ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਰੁੜ੍ਹਨਾ,

ਤੁਰਨਾ ਤੇ ਜਿਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ। ਇੱਧਰ ਕਣਕ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਦੀ ਮਾਰੋ ਮਾਰ ਆ, ਜੱਟ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਹਜ ਬਣਾਈ ਫਿਰਦੇ ਆ। ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਤੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਦੋਸਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ। ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਚਾਹ ਦਾ ਪਤੀਲਾ ਪੱਕਾ ਹੀ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਦੋ ਕੁ ਦਿਨ ਤਾਂ ਓਪਰੀ ਗਾਂ ਵਾਂਗ ਓਪਰਾ ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਆਪੇ ਹੀ ਰਲਗੰਢ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਪਾਣੀ 'ਚ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਵੇਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਾਬੇ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਆ, ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਸ ਘੋਲਦੀ ਹੈ। ਘੁੱਗ ਵੱਸਦਾ ਪਿੰਡ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਉੱਠਦਾ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਮੰਦਰ ਮਸੀਤੀ ਜਾਂਦਾ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਜੁਟ ਜਾਂਦਾ।

ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਪੰਜ ਸੱਤ

ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ

ਨਵਜੀਤ ਕੌਰ ਸੰਧੂ

ਦੋ ਕਵਿਤਾਵਾਂ

ਜਿੱਤ

ਬੰਦੇ ਤਾਸ਼ ਖੇਡਦੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੱਸਦੇ
ਤੇ ਨਿੰਦਿਆਂ ਚੁਗਲੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਹੀ
ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਲ ਜ਼ਰੂਰ
ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਬਜ਼ੀ
ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਹੋਕਾ ਦੇਈ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਗਲੀ
'ਚ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਰਿਹਾਤ ਕਰੀ
ਜਾਂਦੇ ਆ। ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ
ਕੁੜੀਆਂ ਅੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਮਿੰਨੀਆਂ
ਉਡੀਕੀ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਭਰੱਪੇ ਚੋਂ ਕੋਈ ਘਰੇ
ਸੰਦ ਸੰਧੋੜਾ ਮੰਗਣ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਗਲੀ
ਗੁਆਂਢ ਦੀ ਬੇਬੇ ਸੁੱਖ ਦੁੱਖ ਕਰਦੀ ਘੰਟਿਆਂ:
ਬੱਧੀ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਆ। ਲੁੱਚਿਆਂ ਦੀ ਢਾਣੀ:
ਅੱਧੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਖੁੰਡਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੀ
ਗੰਦੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਆ। ਹਾਲੇ
ਵੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿੱਚ ਕਬੱਡੀਆਂ
ਪੈਂਦੀਆ ਵਾਲੀਬਾਲ ਦੀਆਂ ਸਰਵਿਸਾਂ
ਹੁੰਦੀਆਂ, ਚੌਕੇ ਛੱਕੇ ਲੱਗਦੇ ਆ। ਪਿੰਡ
ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਾਬਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ:
ਆਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਠੋਕਿਆਂ 'ਤੇ
ਭੀਤਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਿਨਾ
ਦੱਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਆ, ਹਾਲੇ ਵੀ
ਗਰੀਬ ਦੀ ਜੂਨ ਨਾ ਸੁਧਰੀ ਤੇ ਨਾ ਸੁਧਰਨੀ
ਆ।

ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੇ,
ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹ ਕਰਦੇ, ਘਰਦਿਆਂ:
ਵਿਚ ਰਚਦੇ ਮਚਦੇ ਆਪਣਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪ
ਮੁਹਾਰੇ ਸਮਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ
ਵਾਂਗ, ਹਵਾ ਵਿਚ ਹਵਾ ਵਾਂਗ, ਦੁੱਧ ਚ
ਮਿਸ਼ਰੀ ਵਾਂਗ, ਆਸ਼ਕਾਂ ਚ ਪਿਆਰ ਵਾਂਗ,
ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੱਫੀ ਵਾਂਗ।

ਤੇ ਸੱਚ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੰਪਰਕ
ਹੈ।

9878602324

ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ,
ਕਹਿ ਦਿਓ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ,
ਹੁਣ ਮੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...
ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੇ ਵਾਂਗ,
ਮੈਂ ਤਾਂ ਖਿੰਡ ਜਾਣਾ ਇਕ ਦਿਨ ,
ਰਤਾ-ਰਤਾ ਕਰ ਮੈਥੋਂ,
ਖੁਰਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...
ਕਹਿ ਦਿਓ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ,
ਹੁਣ ਮੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...

ਬੜਾ ਹੀ ਸਕੂਨ,
ਇਸ ਬੇਖੋਫ ਵਹਿਣ ਦਾ ,
ਬੇਪਰਵਾਹ ਪਾਣੀਆਂ 'ਚ,
ਫਿਰ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...
ਕਹਿ ਦਿਓ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ,
ਹੁਣ ਮੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...

ਲਕੀਰ ਦੀ ਫਕੀਰ ਬਣ ਤੁਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੈਂਦੀ,
ਸੁਨਿਹਰੀ ਸੁਪਨਿਆ ਦੀ ਤਾਰ ਨਾਲ,
ਫਿਰ ਜੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ ..
ਕਹਿ ਦਿਓ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ,
ਹੁਣ ਮੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...

ਮੁੜ ਮੁੜ ਰੋਜ਼,
ਮੈਨੂੰ ਵਾਜਾਂ ਨਾ ਮਾਰਿਓ,
ਅੱਜ ਖੁਦ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹਾਂ,
ਰੋਜ਼ ਜੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...
ਕਹਿ ਦਿਓ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ,
ਹੁਣ ਮੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...

ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਹੋਏ ਅੱਜ ਸਾਹ ਮੇਰੇ ਸੁਖ ਨਾਲ..
ਲਾਉਣ ਦਿਓ ਉਡਾਰੀ,
ਫਿਰ ਉੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...
ਕਹਿ ਦਿਓ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ,
ਹੁਣ ਮੁੜਿਆ ਨੀ ਜਾਣਾ...

ਰੁੱਤਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ,
ਪੱਤਝੜ ਤੋਂ ਫਿਰ ਕਿਓਂ ਘਬਰਾਉਣਾ ?

ਫੁੱਲ ਝੜ ਕੇ ਹੀ ਫਲ ਲਗਦੇ ਨੇ,
ਫਿਰ ਅੱਖ ਦਾ ਹੰਝੂ ਕਿਓਂ ਗਵਾਉਣਾ?

ਹਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਜਿਤਣਾ ਸਿਖਿਆ ,
ਇਸ ਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣਾ...

ਇਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੈਂ ਬੁਰੀ ਬਣਾਵਾਂ ?
ਇਸੇ ਨੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ...

ਅੱਜ ਹਾਰ ਗਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?
ਕਲ ਜਿੱਤ ਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੀ ਆਉਣਾ...

ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੈ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਿਆ,
ਡਿਗਣ ਤੋਂ ਫਿਰ ਕੀ ਘਬਰਾਉਣਾ...

ਬਿਨ ਤੁਰਿਆਂ ਹੀ ਜੇ ਥਕ ਜਾਵਾਂਗੀ,
ਮੰਜਿਲ ਆਖਿਰ ਕਿੱਥ ਪਾਵਾਂਗੀ?

ਅਜੇ ਤਾਂ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਬਾਕੀ,
ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੰਜਿਲ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਾਉਣਾ...

ਅਜੇ ਤਾਂ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਬਾਕੀ,
ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੰਜਿਲ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਾਉਣਾ...

ਅਜੇ ਤਾਂ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਬਾਕੀ...
ਅਜੇ ਤਾਂ ਮੰਜਿਲ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਾਉਣਾ...

.....
.....

ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ 1250 ਰੁੱਖ ਪਾਲਦੇ ਤੁਲਸੀਰਾਮ

ਆਸ਼ੁਤੋਸ਼ ਖੰਟਵਾਲ

ਜਾਣਕਾਰੀ

ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਬੁੰਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਚੌਥਾ ਦਰਜਾ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ ਤੁਲਸੀਰਾਮ...

ਕਿਰਤ-ਦਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੀ ਸਾਲ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਉਹ 1250 ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਉਤੇ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ...

ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਦੇ ਹਨ ਤੁਲਸੀਰਾਮ...

ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਸਦਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਜਤਨ ਵੀ ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਅੱਜ ਬੁੰਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਲੀ ਬਣਾਅ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ, ਜੋ ਬੁੰਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ 'ਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਪਾਊਂਡ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਕੰਪਾਊਂਡ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ, ਜੋ ਖਾਲੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਲੋਕ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਸਦਾ ਹੀ ਗੰਦਗੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਗ਼ੈਰ-ਸਮਾਜੀ ਅਨਸਰ ਉਥੇ ਸਰਾਬ, ਆਦਿ, ਪੀਣ ਲਈ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਨ 2007 'ਚ ਬੁੰਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਉਦੋਂ ਦੇ ਡੀ.ਸੀ. ਐਸ.ਐਸ. ਬਿੰਸਾ ਨੇ ਉਸ ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 1250 ਪੌਦੇ

ਲਗਵਾਏ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪੰਚਵਟੀ' ਰੱਖਿਆ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੁੰਦੀ ਤੋਂ ਤਬਾਦਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੂੜਾਦਾਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਕੌਣ ਰੋਕੇਗਾ। ਤਦ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਅੱਗੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਵਟੀ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਹਰਿਆਲੀ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ।

ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਤੀ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਚੌਕਸ ਸਨ। ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾਂ, ਪੌਦਿਆਂ, ਆਦਿ, ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੋਹ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕਿਰਤਦਾਨ ਤੋਂ

ਇਲਾਵਾ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਸਾਹਵੇਂ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੈਸਾ ਕਿੱਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ। ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਾ ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ‘ਪੰਚਵਟੀ’ ਦਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ, ਤੇ ਘਰ ਚਲਾਉਣ ਤੇ ਪੰਚਵਟੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਔਕੜਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਤਦ ਮੈਂ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਪੰਚਵਟੀ ਦੇ ਰੱਖ ਰਖਾਅ ਵਿੱਚ ਲਾਵਾਂਗਾ।” ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਨਾ ਮੰਨੇ ਅਤੇ ਹਰਿਆਲੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ।

ਤੁਲਸੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾ ਕੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾ ਸਕਦੇ; ਸਾਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਗੀਚੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੰਦਰੁਸਤ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤੇ ਪੌਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਕਾਸ ਦੇ

ਗੁਲਾਬਜਲ ਵਿਚ ਰੂੰਅ ਭਿਓਂ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਉਤੇ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚਮਕਦਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਾਂਅ ਉਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੁੱਖ ਵੱਢ ਕੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੋਰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਰੋਗ ਜਨਮ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸਖਤ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਇਸ ਜਤਨ ਵਿੱਚ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਚਵਟੀ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਦੇ ਅਣਥੱਕ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਪੌਦੇ ਸਾਲ 2007 'ਚ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਅੱਜ ਫਲਦਾਰ ਬਿਰਖ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੰਚਵਟੀ ਵਿੱਚ ਨੀਬੂ, ਅਮਰੂਦ, ਔਲਾ, ਅਨਾਰ, ਕਲਪ-ਬਿਰਖ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਈ ਫਲਦਾਰ ਰੁੱਖ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1200 ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪਸੀਨਾ ਵਹਾਇਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਾਨਵਰ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ

ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਬਪਥ ਉਹ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਤੁਲਸੀ ਰੋਜ਼ ਇੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

'ਪੰਚਵਟੀ' ਦੁਆਲੇ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਰਾਂ ਵੀ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਗ਼ੈਰ-ਸਮਾਜਕ ਅਨਸਰ ਉਥੇ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਅਤੇ ਕੋਈ ਉਥੇ ਕੂੜਾ ਵੀ ਨਾ ਸੁੱਟ ਸਕੇ।

ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਰੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਧਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਬਣਾਅ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਪੇਸ਼ਕਸ਼, ਅਨੁਵਾਦ: ਮਹਿਤਾਬ-ਉਦ-ਦੀਨ

ਪੀਆਂ ਵਾਲਿਓਂ ਜਰਾ ਧਿਆਨ ਮਾਰਿਓ

ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ

ਕਵਿਤਾ

ਪੀਆਂ ਵਾਲਿਓਂ ਜਰਾ ਧਿਆਨ ਮਾਰਿਓ !
ਪੀਆਂ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਜਰਾ ਸੋਚੋ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਓ !
ਇਹ ਤੱਤਤੀਆਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖੌਹਦੀਆਂ ਨੇ !
ਕਾਹਲੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭਾਣਾ ਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰਿਓ !
ਕੋਈ ਲੱਭ ਕੇ ਅਜਨਬੀ ਤੋਰ ਦਿੰਦੇ !
ਤੋਰਨੋ ਪਹਿਲਾਂ ਜਰਾ ਘੋਖੋ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਓ !

ਲਾਡਲੀ ਸੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ
ਲਾਡਲੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ !
ਫਿਰ ਕਿਓਂ ਫੂਕ ਦਿੱਤੀ
ਅਰਬੀ ਮੇਰੇ ਚਾਵਾਂ ਦੀ!
ਸਿਰ ਦੀ ਸੀ ਪੱਗ ਮੈਂ ਤਾਂ
ਧੂਤ ਬਣ ਗਈ ਰਾਵਾਂ ਦੀ!
ਚਿੱਤੀਆਂ 'ਚ ਖੇਡਦੀ ਸੀ
ਕਾਂ-ਕਾਂ ਸੁਣਾਂ ਨਿਤ ਕਾਵਾਂ ਦੀ!
ਭਰਦੀ ਹਾਂ ਹਰ ਦਮ ਕੀਮਤ
ਚਾਰ ਲਈਆਂ ਲਾਵਾਂ ਦੀ !
ਭੁੱਲ ਗਈ ਹਾਂ ਆਪ ਨੂੰ
ਹੋਸ਼ ਕਿੱਥੇ ਚਾਵਾਂ ਦੀ !
ਭਾਲੇ ਤੇ ਨਾ ਲੱਭਦੀ ਜੀ
ਛਾਂ ਠੰਡੀ ਮਾਵਾਂ ਦੀ !
ਕਰ ਕੇ ਮਜ਼ਰੀ ਚੱਤੋ ਪਹਿਰ
ਫੇਰ ਟੁੱਕਰ ਮੈ ਖਾਵਾਂਗੀ !
ਮਾਂਝਦੀ ਹਾਂ ਭਾਂਡੇ ਅਜੇ
ਝਾੜੂ ਵੀ ਲਗਾਵਾਂਗੀ !
ਬਾਬਲੇ ਦਾ ਚੰਨ ਪੁੱਤ
ਅੱਜ ਧੂਤ 'ਚ ਨਹਾਵਾਂਗੀ !
ਬਾਬਲੇ ਦਾ ਚੰਨ ਪੁੱਤ
ਅੱਜ ਧੂਤ 'ਚ ਨਹਾਵਾਂਗੀ !

ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕਾ
ਪਰਤਾਪ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ
9855243010

ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਵਿਆਹ

ਦੀਪ ਗਿੱਲ

ਗੱਲਬਾਤ

ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਚਮੜੀ ਤੋਂ ਮਰੇ ਹੋਏ ਸੈੱਲ ਲਾਹੁਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕੋਈ ਹਲਕਾ ਸਕੱਬ (ਵਟਣਾ) ਵਰਤਣਾ।

1995 ਜਾਂ 96 ਦੇ ਗੇੜ ਦੀ ਗੱਲ ਆ ਭਾਈ, ਜੱਗੇ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਜੰਨ ਗਏ। ਉਦੋਂ ਪੈਲਸਾਂ ਚ ਵਿਆਹ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਚੱਲੇ ਸੀ। ਤਾਇਆ ਮਘਰ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ “ਬੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਆਲੇ ਮੁਗਸਰ ਲਾਕੇ ਦੇ ਖਾਰੇ ਤੋਂ ਪਰ ਬਿਆਹ ਕਰਦੇ ‘ਹੋਸਟਲ’ ਚ ਕਰਨਾ ਫਰੀਦਕੋਟ”।

ਬਾਈ ਪਾਲਾ ਸੁਪੰਚ ਕਰਦਾ “ਓਹ ਜਾ ਚਾਚਾ ਹੋਸਟਲ ਨੀ ਹੁੰਦਾ ਓਏ ਏਹਨੂੰ ‘ਮੇਰੀਜ ਪਲੇਜ਼’ ਕਰਦੇ ਆ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਬੇਖੇ ਆ ਐਹੋ ਜੇ ਬਿਆਹ.... ਹੁਣ ਸਰਦੇ ਬੰਦੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਚ ਕਰਨੇ ਹਟਗੇ... ਓਥੇ ਜਾਂਦੇ ਆ, ਉੱਕਾ ਪੁੱਕਾ ਜੁਗਾਤ ਆ, ਅਬਦਾ ਘਰੋਂ ਪੋਚਮੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜਾਹ ਤੇ ਬਿਆਹ ਕਰਿਆ!!!!

“ਆਪਣੇ ਆਲਾ ਕੰਮ ਨੀ ਬੀ ਫੇਰੇ ਦੇਣੇ ਹਲਵਾਈ ਰੇਲਾ ਬਣਾਈ ਰਖਦੇ ਆ!!! ਤੇ ‘ਅਗਦਰ’ ਬਢਣ ਲੱਗੇ ਅਧੇ ਜਾਣੇ ਆਥਣ ਨੂੰ ਡੱਕੇ ਬੇ ਲਾਹਣ ਦੇ ਗੂਠੇ ਬਢਾ ਲੈਂਦੇ ਆ।”

ਲਓ ਜੀ ਆ ਗਿਆ ਸੁਭਾਗਾ ਦਿਨ ਤੇ ਜਾ ਵੱਜੇ ਫਰੀਦਕੋਟ..... ਦੇਸੀ ਬੰਦੇ--- ਨੱਬੇ ਪਰਸੈਟ ਨੇ ਤਾਂ ਪਹਲੀ ਆਰੀ ਐਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਆਹ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ‘ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਵੇਟਰ’। ਮਿਲਣੀ ਮੌਕੇ ਕਾਜੂ ਬਦਾਮ ਤੇ ਨਾਲ ਗਲਾਸਾਂ ਚ ਕੋਕ ਪਾਈ ਖੜੇ ਵੇਖਕੇ ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਉਈ ਬੋਲਗੇ।

ਤਾਏ ਮਘਰ ਤੋਂ ਤਾਂ ਦੋਹਵਾਂ ਹਥਾਂ ਨਾਲ ਜਿੰਨੇ ਖਾਧੇ ਗਏ ਠੀਕ ਆ ਬਾਕੀ ਗੀਝੇ ਚ ਪਾ ਲੇ, ਨਾਲੇ ਕਰੀ ਜਾਵੇ- “ਬੀ ਮੱਲਾ ਖਾਰੇ ਆਲਿਆਂ ਨੇ ਬੱਤਾ ਬਤਾ ਆਮ ਕੀਤਾ!!!!”

ਅੰਦਰ ਵੜੇ ਤਾਂ ਪਲੇਟਾਂ ਪਲੂਟਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਜਿਹਾ ਨਾਂ ਆਵੇ ਤੇ ਤਾਏ ਨੇ ਤਾਂ ਹੋਸਲਾ ਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਬਣਿਆ ਤਣਿਆ ‘ਗੁਲਾਬ ਜਾਮਣਾ’ ਆਲਾ ਡੂਨਾ ਜਿਹਾ ਚੱਕ

ਲਿਆ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਜੁਆਕ ਵਿਰਾਈਦਾ ਓਵੇਂ ਵਖੀ ਜੀ ਨਾਂ ਲਾ ਕੇ ਪਾਸੇ ਜੇ ਹੋ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ।

ਪਤੰਦਰ ਜਿਵੇਂ ਬਗਲਾ ਡੱਡ ਫੜਦਾ ਓਵੇਂ ਝਪਟ ਜੀ ਮਾਰ ਕੇ, ਤਿੰਨ ਉਗਲਾਂ ਤੇ ਗੂਠੇ ਨਾਲ, ਵਿਚੋਂ ਚੋਂਦੀ ਚੋਂਦੀ ਗੁਲਾਬ ਜਾਮੁਣ ਫੜੇ ਤੇ ਸਿਧੀ ਗੜੰਮ ਦੇਣੇ ਗਾਂਹ, ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਰੀ ਜਾਵੇ “ਬੀ ਲਾਲਿਆਂ ਨੇ ਫੜਾ ਬਤਾ ਛੱਤਿਆ, ਮੀਂਹ ਕਣੀ ਚ ਮੇਰੇ ਸਾਬ ਨਾ ਆਪਣੇ ਪੋਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਸੂ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਝੋਨਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਬੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਤੇ ਘੋਲੀਏ ਨਿੱਕੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਈ ਆਜੂ ਤਰਕੀਬਨ ਤਰਕੀਬਨ”।

ਸਾਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਲਿਬੜੀ ਦੇਖਕੇ ਤੇ ਜੰਨ ਦਾ ਜਲੂਸ ਜਿਹਾ ਨਿਕਲਦਾ ਦੇਖਕੇ ‘ਕਾਕਾ ਮਾਸਟਰ’ ਕੰਨ ਜੇ ਚ ਕਰਦਾ “ਚਾਚਾ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਖਾਣਾ, ਤੇ ਤੂੰ ਆਵਦੇ ਜੋਗਾ ਆਹ ਫੜ ਪਲੇਟ, ਏਹਦੇ ਚ ਪਾ ਲੈ, ਹੈਦੇ ਚੋਂ ਨੀ ਖਾਈਦਾ ਭੈੜਾ ਲਗਦਾ”।

ਹੁਣ ਡੂਢ ਦੇ ਕਿੱਲੇ ਗੁਲਾਬ ਜਾਮੁਨਾਂ ਤੇ ਪੌਣਾ ਕਿੱਲੇ ਕਾਜੂ ਖਾਧੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਘਰ ਸਿਓ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਲੱਗਗੀਆਂ ‘ਬਾਂਸਬੋਕੀਆਂ’ ਤੇ ਗੁਲਖਾਨੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਨੂੰ ਹੋਲਾ

ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜਿਆ ਨਾਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਪੱਗ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਤੇ ਦੂਰੋਂ ਤੁਰੇ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਈ ‘ਚਾਚਾ ਚਰਨੀ’ ਵੇਟਰ ਨੂੰ ਵਾਜ ਮਾਰਕੇ ਕਰਦਾ-

“ਓਹ ਲਾਲ ਬਰਦੀਆ! ਪੇਕ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆ ਗਰਗਰਾ ਜਿਆ, ‘ਬਾਈ’ ਦੀ ਲੇਟ ਕਵੀਏ”! ਵੇਟਰ ਝਾਕੇ ਉਤਾਹ ਠਾਂਹ ਬੀ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਆਹ ਕੀ ਮੰਗ ਲਿਆ ਤੇ ਵੇਟਰ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆ ਜਿਹਾ ਵੇਖਕੇ ‘ਬਾਈ ਪਾਲੇ’ ਨੇ ਏਕਸਪਲੇਨ ਕੀਤਾ ਸੱਜਾ ਹਥ ਤਾਂਹ ਨੂੰ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਬੋਲੀ ਉਗਲ ਤੇ ਗੂਠੇ ਵਿਚ ਇੱਟ ਜਿੰਨੀ ਵਿਬ ਪਾ ਕੇ - “ਪੱਟੀ.....ਆਲਾ ਪੇਕ”।

ਵੇਟਰ ਨੇ ਦਵਾ ਦਵ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਪੈਗ ਬਣਾ ਕੇ ਤਾਏ ਦੇ ਮੁਹਰੇ ਕਰਤਾ ਤੇ ਤਾਇਆ ਵੇਟਰ ਕੰਨੀ ਝਾਕੇ ਤੇ ਵੇਟਰ ਤਾਏ ਕੰਨੀ।

“ਓਏ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਕੰਨੀ ਕੀ ਝਾਕੀ ਜਾਨਾ ‘ਖਸਮਾ’, ਜਾ ਭੱਜ ਕੇ ਬਾਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆ.... ਮੇਰਾ ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਮੂੰਹ ਹੁਣ ਆ ਤੇਰੀ ਬਰੀਕ ਜੀ ਭੂਕਣੇ ਅਰਗੀ ਗਲੱਸੀ ਚ ਕਿਮੋਂ ਬੜੂ?” ਤਾਇਆ ਮੂੰਹੋ ਉਚਰਿਆ-----

ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਠ

ਗੱਲਬਾਤ

ਤੇਲ ਵਾਲੀ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੌਖਾ ਨੁਸਖਾ: ਇਕ ਵੱਡੇ ਚੱਮਚ ਖੀਰੇ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਬੂੰਦਾਂ ਨਿੰਬੂ ਦਾ ਰਸ ਮਿਲਾਓ ਤੇ ਇਕ ਚੱਮਚ ਗੁਲਾਬਜਲ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੂੰਝ ਭਿਓਂ ਕੇ ਚਿਹਰਾ ਸਾਫ਼ ਕਰੋ।

ਕੋਚਰੀ ਦੀ ਇਹ ਛੇਤ ਰਬ ਜਾਣੇ ਕੀਹਨੇ ਪਾਈ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਨਾਂ ਤੋਂ ਚਿਤਦਾ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਪਰ ਮੁੰਢੀਰ ਸਾਲੀ ਮੁੰਢੀਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਸ਼ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਫ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ। ਮਾਹਲਾ ਹੁਣ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਸ ਮਾਹਲੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਓ ਵੀ ਛੇਤਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ...? ਇਹ ਕੋਚਰੀ ਨਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਜਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀ ਲੇਲਾ ਠੱਗਣ ਵਾਲੇ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਜਵਾਕ ਮਾਹਲੇ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲੀ ਰੇਹੜੀ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਪਲਾਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ।

ਨੰਬਰ ਚੌਠ ਸੰਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੱਟੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਾਹਲੇ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਚੌਕ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੀ, ਬੱਚੇ ਚੌਹੀਂ ਗੁੱਠੀਂ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਮੱਲ ਲੈਂਦੇ। ਨੰਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਲੀਆਂ ਮਾਹਲੇ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਦੁਵਾਲੇ ਝੁਰਮਟ ਪਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ ਭਾਅ ਤਾਂਹ ਠਾਂਹ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਨੇ ਨੂੰ ਕੋਲ ਦੀ ਇੱਕ ਜਵਾਕ ਲੰਘਦਾ ਤੇ ਲਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿਜ਼ੀ ਮਾਹਲੇ ਦੇ ਕੰਨ ਕੋਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੌੜ ਜਾਂਦਾ- ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ। ਮਾਹਲਾ ਕਚੀਚੀ ਵੱਟਦਾ 500 ਗਰਾਮ ਦੇ ਵੱਟੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦਾ ਭੱਜ ਗਏ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵੇਖਦਾ .....ਪਰ ਗਾਹਕ ਲੱਗੇ ਵੇਖ ਸਬਜ਼ੀ ਤੋਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਇਨੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੋਲ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਜਵਾਕ ਲੰਘਦਾ ਤੇ ਕੋਚਰੀ ਕਹਿ ਸੂਟ ਵੱਟ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਮਾਹਲੇ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਉਬਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਰੇਹੜੀ ਥੱਲੇ ਰੱਖੇ ਇੱਕ ਮੁਗਦਰ ਨੂੰ ਕੱਢ ਸਬਜ਼ੀ ਤੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ.... ਲਾਲੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ ਭਾਅ ਕਰਦੀਆਂ ਪਰ ਦੂਜੇ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਮਾਹਲਾ ਹੁਣ ਹਿੱਲ ਚੁੱਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ.. ਜਾਉ ਬੀਬੀ ਭੈਣਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਵੇਚਣੀ

ਗੋਭੀ...ਔਰਤਾਂ ਮੁਸਕਰਾਂਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਚੁੱਗਣ ਦੇ ਆਹਰ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਮਾਹਲਾ ਸਤਰਕ ਹੈ। ਸਬਜ਼ੀ ਉਹ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਟੇਢੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜ ਰਿਹਾ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰੇ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ...ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ। ਮੁਗਦਰ ਚੁੱਕ ਮਾਹਲਾ ਉਸ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਗਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜਦਾ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਹਲਾਂ ਕੱਢਦਾ। ਉਏ ਤੂੰ ਕੀਹਦਾ ਹਰਾਮਦਾ....? ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ...(ਗੰਦੀ ਗਾਲ੍ਹ)...

ਤਮਾਸ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਕਦੀ ਐਸ ਨੁੱਕਰ ਤੋਂ ਕਦੀ ਐਸ ਨੁੱਕਰ ਤੇ...ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ....ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ ਦੀ ਕਾਂਵਾਰੋਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਇਹ ਸੀਨ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਮੁੰਢੀਰ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਖੂਬ ਇੰਨਜੁਆਏ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਫਾ ਹੋਇਆ ਮਾਹਲਾ ਗਾਹਲਾਂ ਕੱਢਦਾ ਬਗੈਰ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚੇ ਆਪਣੀ ਰੇਹੜੀ ਦੁਹੇ ਦੁਹ ਧੱਕ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਮੁਗਦਰ ਫੜੀ ਝਾਕਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਸਕੂਲ ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੱਗ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵੇਖ ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ।

ਸਕੂਲੀ ਜਵਾਕਾਂ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਂਵਾਂ ਤੇ ਛੇੜਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਂ ਚੱਕ ਬੋਦੀ ਸੀ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਬੇ ਕੰਜਰੀ

ਮੇਰੇ ਬਚਪਣ ਵਿੱਚ ਮੋਗੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਚਲੇ ਕਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰੋ ਗੋਲੀ... ਕਈ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਅਰਧ ਕਮਲੇ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਕੂਲੀ ਜਵਾਕਾਂ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਂਵਾਂ ਤੇ ਛੇੜਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਾ ਨਾਂ ਚੱਕ ਬੋਦੀ ਸੀ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਬੇ ਕੰਜਰੀ ਸੀ। ਤੇ ਇੱਕ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲਾ ਜਵਾਕਾਂ ਲਈ ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੇੜਾਂ ਸਨ। ਚੱਕ ਬੋਦੀ ਮੰਗਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਨਿਊ ਟਾਉਨ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਨੰਬਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਵਿੱਚ ਮੰਗਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੰਬਰਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਸਕੂਲ, ਇੱਕ ਡੀ ਐਮ ਕਾਲਜ ਸੀ। ਭਾਬੇ ਕੰਜਰੀ ਵੀ ਮੰਗਤਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਲਾ ਮਾਹਲਾ ਕੋਚਰੀ ਹੀ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਮੈਨ ਸੀ। ਮਾਹਲੇ

1. ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ, ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ

ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (ਐੱਸ.ਪੀ)

ਚਲੰਤ

12 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਮਿਊਸੀਪਲ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਲੜਨ ਅਤੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। 17 ਔਰਤਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਲਮਾ ਬਿਨ ਹਿਜਾਬ ਅਲ ਉਤਬੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਮੱਕਾ ਦੇ ਮਦਰਕਾ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਚੋਣ ਜਿੱਤ ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਔਰਤ ਬਣੀ। ਉਸ 7 ਮਰਦ ਅਤੇ 2 ਔਰਤ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਹੈ।

ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੁੜੀਵਾਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ, ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਥੇ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ- ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿਤਾ, ਪਤੀ ਜਾਂ ਭਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਅ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਾ ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੈਂਕ ਖਾਤਾ, ਆਦਿ, ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ; ਭਾਰੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਿਲਾ ਐਥਲੀਟਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲੰਡਨ ਉਲੰਪਿਕ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਣ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਇਸ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਿਆਦਾ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ। 1965 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 2005 ਤੱਕ 40 ਸਾਲ ਤੱਕ ਕੋਈ ਵੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ! ਇਹ ਚੋਣਾਂ

ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਰਫ ਤੀਸਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹਨ!

ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਫੈਸਲਾ ਮਰਹੂਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਮਾਨ ਨੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਬਦੁੱਲਾ ਦੀ ਜਨਵਰੀ 2015 ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ 2001 ਵਿੱਚ ਹੀ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਇਸ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣਗੀਆਂ। ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਹਾਮੀ ਸੀ; ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ; ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸੰਸਥਾ, “ਸੂਰਾ ਕੌਂਸਲ” ਵਿੱਚ 30 ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ (ਇਸ

ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ‘ਗਰੈਂਡ ਮੁਫਤੀ’ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦੱਸਿਆ ਸੀ)।

ਔਰਤਾਂ ਨੇ, ਮੱਕਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੱਦਾਹ, ਅਲ-ਆਸ਼ਾ, ਕਾਤਿਫ ਅਤੇ ਜਾਜ਼ਾਂ, ਆਦਿ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਆਦਾਤਰ ਕੰਮ-ਹੋਰ ਕਾਜੀ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਜਿਆਦਾ ਨਰਸਰੀਆਂ ਅਤੇ ਯੂਥ ਸੈਂਟਰ ਖੋਲ੍ਹਣ, ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਧਾਉਣ, ਵਧੀਆ ਸੜਕਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਹਰਿਆਲੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ‘ਤੇ ਚੋਣ ਲੜੀ।

ਇਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ:

ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁਲੇ

ਐੱਸ. ਪੀ. ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ

ਚਲੰਤ

2. ਰੂਸੀ ਜਹਾਜ਼ ਸੁੱਟਣ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਚਾਲ

ਵਾਲੇ ਪੋਸਟਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਛਪਵਾਅ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਤਾਬਕ 6440 ਕੁੱਲ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 900 ਦੇ ਕਰੀਬ ਔਰਤਾਂ ਸਨ ਅਤੇ 119000 ਔਰਤਾਂ ਸਮੇਤ ਡੇਢ ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੋਟਰ ਸਨ।

ਭਾਵੇਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮਿਊਂਸੀਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਕੋਲ ਜਿਆਦਾ ਤਾਕਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ- ਇਥੋਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਦੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁਕੰਮਲ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ; ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਦੀ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਸਖਤ ਵਹਾਬੀ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹੈ; ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ਰੋਆਮ ਫਾਂਸੀ ਲਾਉਣੀ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਵੱਢਣੇ ਜਾਂ ਬੈਂਤ ਲਾਉਣੇ, ਆਦਿ, ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਜਾਰੀ ਹਨ।

24 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਤੁਰਕੀ ਦੇ ਐਫ 16 ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਰੂਸ ਦੇ ਦੋ ਸੂਖੇਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਰ ਗਿਰਾਇਆ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਰੂਸੀ ਪਾਇਲਟ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਚਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਗੁਆਂਢੀ ਤੁਰਕੀ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੱਘੇ ਸਨ; ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਰੂਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਖਾਂ ਰੂਸੀ ਟੂਰਿਸਟ ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ; ਰੂਸ ਤੁਰਕੀ ਰਾਹੀਂ ਯੂਰਪ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੈਸ ਪਾਈਪ ਲਾਈਨ ਵਿਛਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਜੋਂ ਤੁਰਕੀ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਮੁਫਤ ਗੈਸ ਮਿਲਣੀ ਸੀ; ਰੂਸ ਅੰਕਾਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਟਮੀ ਬਿਜਲੀ ਪਲਾਂਟ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਹਰ ਸਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਡਾਲਰ ਦੇ

ਸਮਾਨ ਦੀ ਦਰਾਮਦ ਰੂਸ ਤੁਰਕੀ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਪਰ ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੂਸ ਨੇ ਖਿਝ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਰਕੀ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਹੈਰਾਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਰਕੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ?

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਜਹਾਜ਼ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੂਸ ਨਾ ਤਾਂ ਤੁਰਕੀ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਤੁਰਕੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ- ਰੂਸ ਵੀ ਨਾਟੋ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਆਈ.ਐਸ. ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਰੂਸੀ ਜਹਾਜ਼ ਸੁੱਟਣ ਵਿੱਚ ਤੁਰਕੀ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਰਥ ਸੀ? ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤੁਰਕੀ

ਸਾਊਦੀ ਔਰਤਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਈ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ- ਅਜਿਹੇ ਸਖਤ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਬੋਤ੍ਰੀ ਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ- ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਖਤ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਹ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਮਾਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਲੇਰਾਨਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ। ਉਮੀਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਫੈਸਲੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਦੀ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਸਖਤ ਵਹਾਬੀ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹੈ

7 ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਜੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੀ ਸਵਾਹ ਵਿੱਚੋਂ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਜੰਮਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ, ਪੈਰਿਸ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਹੋਰ ਖਤਰੇ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਮੁਲਕ ਇਕਜੁਟ ਹੋਏ ਹਨ- -ਸਾਡੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਗਰਮਾਉਣ ਤੋਂ ਇਥੋਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਖਤਰੇ ਕਰਕੇ। ਮੌਸਮਾਂ ਦੇ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹੋਣ ਦੀ ਇਸ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ ਵੱਡੀ ਕਦੇ ਬਣੀ ਔਖ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਵਿਸ਼ਵੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਯੁਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ। ਬਾਨ ਕੀ-ਮੂਨ, ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ, ਯੂ ਐਨ ਓ।

ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰੈਸਪ ਤਾਇਪ ਐਡੋਗਨ, ਹਰ ਹੀਲੇ ਸੀਰੀਆ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਸ਼ਰ ਅਲ ਅਸਦ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ! ਐਡੋਗਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਵਾਰਥੀ ਅਤੇ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਇਨਸਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਸੀਰੀਅਨ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਦ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮਿੱਤਰ ਸੀ ਪਰ ਮੌਕਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇੱਕ ਦਮ ਪਲਟੀ ਮਾਰ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਸੀਰੀਆ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਠੂ ਕੱਟੜਵਾਦੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਹ 'ਪੁਰਾਤਨ ਤੁਰਕ ਸਾਮਰਾਜ' ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕਾ, ਨਾਟੋ, ਯੂਰਪੀਅਨ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਆਈ.ਐਸ. ਦੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਕੁਰਦ ਮਿਲਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ ਕੋਬਾਨੇ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਤੁਰਕੀ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅੱਗੇ ਕੁਰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦਮਿਸ਼ਕ 'ਤੇ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ- ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨੀ ਪਰ ਸੀਰੀਆ ਉੱਪਰ ਨੋ ਫਲਾਈ ਜ਼ੋਨ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸੀਰੀਆ, ਕੋਬਾਨੇ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ। ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਕੁਰਦ ਘੇਰਾ ਤੋੜ ਸਕੇ ਸਨ।

ਤੁਰਕੀ ਆਈ.ਐਸ. ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ! ਨਾਟੋ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਆਈ.ਐਸ. ਖਿਲਾਫ ਹਵਾਈ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਿਹਾ। ਨਾਟੋ ਦੇ ਭਾਰੀ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ,

ਪਰ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੂਸ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਬੰਬਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਸੀਰੀਅਨ ਫੌਜ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਪਹੁੰਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤੁਰਕੀ, ਦੀ ਮਦਦ ਕਾਰਨ ਆਈ.ਐਸ. ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀਰੀਆ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਵਿੱਚ ਫੈਲਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤੁਰਕੀ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਈ.ਐਸ. ਰਾਹੀਂ ਸੀਰੀਆ ਆਖਰ ਉਸ ਦੇ ਅਸਿੱਧੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਆਈ.ਐਸ. ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਕਾਰਨ ਕੁਰਦ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜੋ ਤੁਰਕੀ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ- ਤੁਰਕੀ ਦੇ ਕੁਰਦ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪਰ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਰੂਸ ਦੇ ਦਖਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਰੂਸ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਬੰਬਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਸੀਰੀਅਨ ਫੌਜ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਪਹੁੰਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੌਸਲਾ ਛੱਡੀ ਬੈਠੀ ਸੀਰੀਅਨ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਜਾਨ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦੁਬਾਰਾ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਨ

ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਤੁਰਕੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਰੂਸੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਈ.ਐਸ. ਦੀ ਕਮਰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਤੇਲ ਟੈਂਕਰ ਤਬਾਹ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਤੁਰਕੀ ਆਈ.ਐਸ. ਦੇ ਕੱਚੇ ਤੇਲ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖਰੀਦਦਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਤੇਲ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਰਕੀਟ ਰੇਟ ਦੇ ਚੌਥਾਈ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਰੇਟ 'ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਤਾਂ ਆਈ.ਐਸ. ਦੀ ਕਮਰ ਟੁੱਟ ਗਈ ਤੇ ਨਾਲੇ ਤੁਰਕੀ ਦਾ ਦੋਗਲਾਪਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਈ.ਐਸ. ਸੀਰੀਆ ਅਤੇ ਇਰਾਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਨਾਪਾਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਵਿਆਨਾ ਵਿੱਚ ਸੀਰੀਆ ਬਾਰੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਿਖਰ ਵਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਆਈ.ਐਸ. ਦੇ ਖਤਰੇ ਅਤੇ ਲੀਬੀਆ ਦੇ ਹਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਇਦ ਬਸ਼ਰ ਅਲ ਅਸਦ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਤਾਰਪੀਡੋ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰਕੀ ਨੇ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਚਾਲ ਚੱਲੀ ਹੈ- ਕਿ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਾਟੋ ਨੂੰ ਰੂਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਰਟੀਕਲ 5 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਆਰਟੀਕਲ 5 ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇੱਕ ਨਾਟੋ ਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਸਾਰੇ ਨਾਟੋ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਡੋਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਰਕੀ ਨੇ ਮਾਸਕੋ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨਾਟੋ ਦੇ ਬ੍ਰਸਲਜ਼ ਹੈਂਡਕਵਾਟਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਾਧਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਪੁਆਤਾ ਵਧ ਸਕੇ- ਪਰ ਪੈਰਿਸ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ

ਧਰਮਾ ਅਗਾਂਹਵਧੂ

ਗੁਰਮੇਵਕ ਸੰਗਰੂਰ

ਕਵਿਤਾ

ਤੁਰਕੀ ਅਤੇ ਰੂਸ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਰੂਸ ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਚਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਫਸਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਤੁਰਕੀ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਖਤ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ। ਪਰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੀਰੀਆ ਵਿਚਲੀ ਏਅਰ ਬੇਸ 'ਤੇ ਐਸ-400 ਐਂਟੀ ਏਅਰ ਕਰਾਫਟ ਮਿਜ਼ਾਈਲਾਂ ਫਿੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ 60 ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੰਬਾਰਾਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਨਾਲ ਲੜਾਕੂ ਜਹਾਜ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਗਾਈਡਡ ਮਿਜ਼ਾਈਲ ਕੈਰੀਅਰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਮਾਸਕਵਾ ਸੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਲਟਾਕੀਆ ਸ਼ਹਿਰ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਰਕੀ ਦੀ ਸਕੀਮ ਇੱਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ- ਜੇ ਇੱਕ ਵੀ ਰੂਸੀ ਮਿਜ਼ਾਈਲ ਤੁਰਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵੀ ਤੁਰਕ ਜਹਾਜ਼ ਤੁਰਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਡੇਗ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਰਕੀ ਨਾਟੋ ਐਗਰੀਮੈਂਟ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 5 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰੇਗਾ। ਫਿਰ ਨਾਟੋ ਨੂੰ ਤੁਰਕੀ ਜਾਂ ਰੂਸ ਨਾਲ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਜੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚੁਨਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਰੂਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦੂਸਰੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਝਗੜਾ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤੀਸਰੇ ਸੰਸਾਰ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਧੱਕ ਦੇਵੇਗਾ- ਪਰ ਉਸ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਰਕੀ ਅਤੇ ਸੀਰੀਆ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਕੀ ਬਚੇਗੀ ਵੀ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਪੰਡੋਰੀ ਸਿੱਧਵਾਂ, 9815124449

ਧਰਮਾ ਅਗਾਂਹਵਧੂ
ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਬੜਾ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੈ
ਕਿਉਂ ਹਨ ਨਸ਼ੇ, ਨ ਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨੀ
ਰੋਕਦੀ

ਉਹ ਧਰਨੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ
ਉਹ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ
ਨਸ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰੋ !
ਨਸ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰੋ !
ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇ ਬੰਦ ਕਰੋ !
ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ
ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਨਸ਼ੇ ਨਾ ਖਾਓ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਨਾ ਪੀਓ
ਪਰ ਉਸਦੀ ਸੁਣਦਾ ਕੌਣ ਹੈ
ਲੋਕ ਦੱਸਦੇ ਨੇ ਕਿ
ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਨਾਲ
ਬੜੀ ਅਫੀਮ ਵੇਚੀ
ਆਪਣੇ ਸੀਰੀਆਂ ਪਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਭੁੱਕੀ
ਖਵਾਈ
ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਲੈਣ ਲਈ ਬੜੀ ਦਾਰੂ
ਵੀ ਪਿਲਾਈ

ਉਸਨੇ ਬੜੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ
ਉਸਦੇ ਸੀਰੀ ਪਾਲੀ ਅਮਲੀ ਹੋ ਗਏ
ਉਸਦੇ ਕਿੱਲੇ ਪੰਜ ਤੋਂ ਵੀਹ ਹੋ ਗਏ
ਉਹ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਹੋ ਗਿਆ
ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ
ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ
ਦੇਵੇਂ ਪੁੱਤ ਨਸ਼ੇਤੀ ਹੋ ਗਏ
ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਖੋ ਗਏ।
ਨਖੱਟੂ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਚਕੇ ਖਾ ਗਏ
ਉਸਦੀ ਕੀਤੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ
ਵਿਕਦੀ ਵਿਕਦੀ ਪੈਲੀ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਰਹਿ ਗਈ
ਹੁਣ ਧਰਮਾ ਅਗਾਂਹਵਧੂ
ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਬੜਾ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੈ
ਕਿਉਂ ਹਨ ਨਸ਼ੇ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨੀ
ਰੋਕਦੀ

ਉਹ ਧਰਨੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ
ਉਹ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ
ਨਸ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰੋ !
ਨਸ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰੋ !
ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇ ਬੰਦ ਕਰੋ !
ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਮਝਾਉਂਦਾ
ਹੈ ਕਿ
ਨਸ਼ੇ ਨਾ ਖਾਓ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਨਾ ਪੀਓ
ਪਰ ਉਸਦੀ ਸੁਣਦਾ ਕੌਣ ਹੈ

(09814482510)

ਆਸਤਿਕਤਾ ਅਤੇ
ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ
ਇਹ ਖੂਬਸੂਰਤ ਮੰਜੀ।

ਸੁਭਾਸ਼ ਪਰਿਹਾਰ

ਕੋਟਕਪੂਰਾ- ਬਰਗਾੜੀ-ਬਠਿੰਡਾ ਰੋਡ ਤੇ
ਅਬੋਹਰ ਕੈਨਾਲ ਹੈ। ਕੋਟ ਕਪੂਰੇ ਅਤੇ
ਨੇਤਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਮਾਨਤਾ ਕਾਰਣ
ਇਸ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲਾਲ ਚੁੰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਕੱਪੜੇ ਚੜ੍ਹਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨੇੜੇ ਵਸਦਾ ਇੱਕ
ਕਾਮਰੇਡ ਪਰਿਵਾਰ ਇਹ ਕੱਪੜੇ ਚੁੱਕ ਕੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੂਤ ਵੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ
ਇਹ ਮੰਜੀ ਬੁਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੁੱਖਾਂ ਸੁਖਣ
ਵਾਲੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਮਰੇਡ
ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਖੁਸ਼। ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸਲਾਮ।

ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ

ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ

ਲੜੀਵਾਰ ਕਿਤਾਬ

ਸੁੱਕੀ ਚਮੜੀ ਲਈ ਐਲੋ ਵੇਰਾ(ਕੁਆਰ ਗੰਦਲ)ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸਾਫਕਰਦੀ ਜੈਲ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਤੇਲੀ ਚਮੜੀ ਲਈ ਗੁਲਾਬ, ਪੁਦੀਨੇ ਯਾ ਨਿੰਬੂ ਵਾਲੇ ਸਾਫਕਰਨੇ ਲੋਸ਼ਨ ਦੀ।

ਇੰਝ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

(ਨੋਟ : ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਨਿਆਰੀ, ਪਿਆਰੀ, ਛੋਹਲੀ, ਹਿੰਮਤ ਵਾਲੀ, ਅਣਖੀ, ਬਹੁ-ਕਲਾਵੀ ਤ੍ਰੀਮਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਲਾ ਕੇ ਚਮਕਾਈ ਲਿਸ਼ਕਾਈ ਤੇ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਦੇ ਲੀਕੋ ਆਰ ਤੇ ਪਾਰ (ਤੇ ਬਾਹਰ) ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਸੰ.)

ਚੌਥੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸਾਂ ਮੈਂ, ਜਦੋਂ ਚੰਨਣਦਈ ਭੈਣ ਜੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਭੈਣ ਜੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਜਰਾਖਾਨ ਵਿਚਲਾ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ, ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਜੋ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕਾ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਹੀ ਨਵੀਂ ਸੀ। ਬੀ.ਏ., ਬੀ.ਟੀ., ਜੁਆਨ ਤੇ ਫੈਸਨਦਾਰ। ਦੋ ਗੁੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਜੂਤਾ, ਉੱਚੀ ਅੱਡੀ ਦੇ ਸੈਂਡਲ ਤੇ ਸਿਰੋਂ ਨੰਗੀ।

ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਆਈ ਇਸ ਨਵੀਂ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਜੀ ਦਾ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਵੀ ਪਹਿਲਾ ਪਲ। ਉਸ ਦਿਨ ਅਤੇ ਉਸ ਪਲ ਤੋਂ ਚੰਨਣਦਈ ਭੈਣ ਜੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁਖਤਿਆਰ ਤੇ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੇ।

ਉਹ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਸਵੇਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਪੰਗਤੀਓ-ਪੰਗਤੀ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਚੰਨਣਦਈ ਭੈਣ ਜੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਸਭ ਦੇ ਕੰਨ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਪੰਜ ਦਸ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ

ਸੀ। ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਚਿਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਡੀ ਜਮਾਤ ਦਾ ਜੁਗਰਾਫੀਏ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸੀ। ਜੁਗਰਾਫੀਆ ਮੇਰਾ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸੀ। ਪਰਚੇ ਲਈ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਬਹਿਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਛਿਣ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਜਮਾਤਣਾਂ ਦੀ ਫਰਮਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਮਾਲਿਆ ਅਤੇ ਸੁਲੇਮਾਨ ਪਰਬਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗੀ।

ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਨੇ ਦਰਿਆ ਜੇਹਲਮ ਦੇ ਸਫਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਰਾ ਝੁਰਮਟ ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਸੀ।

- 'ਪਰ ਵਕਤ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?'

ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਵੱਡੇ ਭੈਣ ਜੀ ਟੁੱਪ-ਟੁੱਪ ਕਰਦੇ ਸਾਡੀ ਟੋਲੀ ਕੋਲ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੰਨੋਂ ਫੜਕੇ ਮੈਨੂੰ ਝੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ

'ਤੇ ਚੁਪੇਤ ਕਸਦਿਆਂ ਕੜਕੇ :

'ਗੁਸਤਾਖ ਲੜਕੀ'

ਕੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਮੈਂ ?

ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਸਕੜੇ ਵਿਚ।

ਸਭ ਦੀ ਚਹੇਤੀ, ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ, ਨਾਟਕ ਖੇਡਦੀ, ਬਾਲ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਚਦੀ-ਸੁਣਾਉਂਦੀ, ਹਰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਅੱਵਲ ਆਉਂਦੀ, ਵਾਹ-ਵਾਹ ਖੱਟਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਚੁਪੇਤ !

ਮਾਂ ਦੀ ਸਹੇਲੀ, ਲਾਭ ਕੌਰ ਭੈਣ ਜੀ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਰੋਜ਼ ਹੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਦਬਦਬਾ ਬਿਠਾਣ ਲਈ ਇੰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆੜਕ ਦਾ ਦਬਦਬਾ। ਉਹਨੇ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਤੇ ਹੁਣ ਤੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਚੰਨਣਦਈ ਭੈਣ ਜੀ ਦਾ ਰਾਜ ਸਮਾਪਤ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਦੇ

ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ

ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ

ਲੜੀਵਾਰ ਕਿਤਾਬ

ਫਰਾਂਸ ਨੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਹੀ ਪਤਲੀਆਂ ਮਾੱਡਲਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਅ ਲਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਡਾਕਟਰੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਤੰਦਰੁਸਤ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ 6 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ 75000 ਯੋਰੋ ਦਾ ਹਰਜਾਨਾ ਭਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਤਲਾ ਦਿਖਾਅ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ! ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ 30-40,000 ਲੋਕਾਂ, ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਅੱਲ੍ਹਤਾਂ, ਨੂੰ ਪਤਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਝੱਲ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ।

ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਤੇ ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੋਅਬ ਦੇ ਆਗਾਜ਼ ਵਜੋਂ ਮੈਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ।

ਚੰਦ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਫ਼ਤਾ-ਦਫ਼ਤੀ ਪੈ ਗਈ। ਪਿੰਡੀ ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਵਾਂ, ਗਰਾਵਾਂ, ਮੋਹੜਿਆਂ ਵਿਚ ਰੌਲੇ ਪੈ ਗਏ। ਮਾਰ-ਧਾੜ, ਕੱਟ-ਵੱਢ ਤੇ ਉਜਾੜੇ।

ਵਤਨੋਂ-ਬੇਵਤਨ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਫਰੀਦਕੋਟ ਤੇ ਫੇਰ ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਵੱਸੇ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜਾਮਾ ਮਸਜਿਦ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਪਕਾ ਦੀ ਕੋਈ ਝਿੜਕ ਜਾਂ ਮਾਰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾਇ ਇਸ ਚੁਪੇੜ ਦੇ।

ਬੜੀ ਦੇਰ ਲਾਸ ਪਈ ਰਹੀ ਇਸ ਤਮਾਚੇ ਦੀ, ਮੇਰੀ ਰੂਹ 'ਤੇ।

ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਦੀ ਲਾਸ, ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ 'ਤੇ।

ਕਿਸੇਰ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੈਂ ਵੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਚੁਪੇੜ ਤਾਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ ਪਰ ਜਾਣੇ-ਅਣਜਾਣੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਮੈਂ ਵੀ ਥਿੜਕੀ ਹੋਵਾਂਗੀ ਜ਼ਬੜ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ ਰੂਹ 'ਤੇ ਲਾਸ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ—ਕੀ ਜਾਣਾਂ ?

ਵਕਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਣਗਿਣਤ ਬੇਕਦਰੀਆਂ, ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਤੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੁਪੇੜਾਂ ਦੇ ਥਪੇੜੇ ਪਏ। ਏਨੇ ਕਿ ਭੁਲਣ-ਭੁਲਾਣ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਜਾਂ ਝੂਠੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਲ

ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਰੇ-ਤ੍ਰੋਹੜੇ ਕਪੜੇ ਪਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਬੋਝਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁੱਕੇ ਮੇਵੇ ਤੇ ਰੁਪਏ ਵੀ ਤਾਂ ਜੁ ਨੱਸ-ਭੱਜ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਆਣ ਵੇਲੇ ਹਰ ਇਕ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਤੋਸ਼ਾ ਹੋਵੇ।

ਦੀ ਪਲ ਇਹ ਚੁਪੇੜ ਮੇਰੇ ਚੇਤੇ ਦੀ ਲਾਸ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ :

‘ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇੰਜ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਅਕਾਰਣ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,’ ਆਖਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਿਲਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁਲ ਭੁਲਾਅ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹਾਂ।

ਕਦੇ ਪਰਜਾ ਵੀ ਬਦਲੀ....?

ਸੰਨ 1946 ਦਾ ਪਿਛਲੇਰਾ ਅੱਧ ਤੇ ਆਤੰਕ ਦਾ ਸਾਇਆ।

ਪਿੰਡੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਗਰਾਵਾਂ ਮੋਹੜਿਆਂ ਵਿਚ ਅੱਗਾਂ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਜਰਖਾਨ ਹਾਲੇ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਸੀ।

ਚੁਫੈਰਿਓਂ ਅੱਗਾਂ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਤੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵੇਖਣ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਗਰਾਂ, ਮੰਦੂਰੇ ਤੇ ਬੜਕੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਉਜੜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਣ ਟਿਕੇ ਸਨ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਵੀ ਘਰ ਵਿਚ ਸੁਟਾਅ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਅਸਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਰੇ-ਤ੍ਰੋਹੜੇ ਕਪੜੇ ਪਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਬੋਝਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁੱਕੇ ਮੇਵੇ ਤੇ ਰੁਪਏ ਵੀ ਤਾਂ ਜੁ ਨੱਸ-ਭੱਜ ਦੀ

ਬਿਪਤਾ ਆਣ ਵੇਲੇ ਹਰ ਇਕ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਤੋਸ਼ਾ ਹੋਵੇ।

ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਦੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੈਣ ਜੀ ਨੇ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਫਿਊ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੀਜਾ ਜੀ ਕੋਲ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਮੈਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ।

ਭੈਣ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹਿੰਦੀ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਅਸਲੋਂ ਨਹੀਂ ਵਿਸਰਦੀ।

ਡਿਓੜੀ ਵਿਚ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਰਾਂਗਲੇ ਚਰਖੇ, ਸੂਤ ਤੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਨੀਲ, ਸਾਟਨ ਦੇ ਟੋਟਿਆਂ ਦੀ ਗੰਢੜੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਮੁਸਲਮਾਣੀਆਂ ਨਾਲ। ਉਹ ਚਰਖੇ ਦਾ ਭਾਅ ਬਣਾਅ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫਲਕ-ਫਲਕ। ਉਪਰੋਂ ਬੋਜੀ ਆ ਗਈ।

‘ਹੈਂ, ਨਰਥ ਸਾਈਂ ਨਾ, ਤੂੰ ਚਰਖਾ ਵੇਚਣ ਲੱਗੀ ਏਂ ? ਸਗਣਾਂ ਵਾਲਾ ਤੋਰਾ ਦਾਜਲ ਚਰਖਾ.... ਬਣਨੀਆਂ ਨੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁੜਕੇ....’

ਬੋਜੀ ਨੇ ਭਬਕ ਮਾਰੀ।

ਚੁਪ ਚੁਪੀਤੀ ਮਾਂ ਚਰਖਾ ਚੁਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਈ।

ਜਨਵਰੀ ਫਰਵਰੀ 1947।

ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਅੱਗਾਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਸੀ। ਸ਼ਾਹਨੱਦਾਰ ਦੇ ਪੁੱਲ ਵਾਲੀ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਨਾਨਕਾ ਘਰ ਤੇ ਮਾਈ ਵੀਰੋ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਦੁਆਲੇ ਹਜ਼ੂਮਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਮ।

ਕੈਂਸਰ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਮੇਰੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਬੇਸੁਰਤ ਪਏ ਸਨ। ਮਾਮੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਨਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਮੰਜੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰੇ ਮੁਹੱਲੇ ਲੈ ਗਏ, ਮੋਹਣੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਘਰ। ਇਸ ਮੁਹੱਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਆਬਾਦੀ ਸੀ ਤੇ ਬਾਹਲੇ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੀ। ਗੁਜਰਖਾਨ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਹਾਸਰਸ

ਪਲਾਸਟਿਕ ਦਾ ਦਿਲ: 50 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਾਬਕਾ ਅਥਲੀਟ ਸਟੀਵ ਵਿਲਿਅਮਜ਼ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਲ ਦਾ ਦਾਨ ਲੱਭਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦਾ ਹੀ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਦਿਲ ਬਦਲਣ ਵੇਲੇ ਆਰਜ਼ੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਵੀ, ਭਾਈਆ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮੇਰੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਗੁਆਂਢੀ ਸੀ।
ਜਦੋਂ ਨਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਮੰਜਾ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਅੱਖ ਖੋਲੀ।
‘ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਜੁਲੇ ਹੋ?’
‘ਮੋਹਣੀ ਦੇ ਘਰ।’
‘ਹੱਛਾ, ‘ਨੱਥ, ਖਸਮ ਦੇ ਹੱਥ’
ਨਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਠੰਢਾ ਸਾਹ ਭਰਿਆ। ਅੱਖਾਂ ਵੀਹ ਤੁਰੀਆਂ। ਆਖਰੀ ਪਲਾਂ ‘ਤੇ ਧੀ ਦੇ ਘਰ ਸੁਆਸ ਛੱਡਣੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੀ ਸਦਮਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ। ਮੋਹਣੀ ਮਾਸੀ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਥੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ।

ਕਤਲੇਆਮ, ਬਲਦੀਆਂ ਅੱਗਾਂ ਤੇ ਕਰਫੂਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੈ ਜਾ ਸਕੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਅਰਥੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਨ ਭੂਮੀ।
ਪਿੰਡੀ ਨਿਵਾਸੀ, ਮਾਮਿਆਂ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਅਰ ਹੋਰ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡੀ ਛੋੜਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾ ਮੰਨਣ ਕਾਰਨ ਮਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲੀ।

- ‘ਰਾਜ ਬਦਲਨੇ ਹੀ ਆਏ ਨੁ। ਕਦੇ ਪਰਜਾ ਵੀ ਬਦਲੀ?’
ਦਾਦੀ ਦੀ ਵੀ ਇਹੋ ਦਲੀਲ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ, ਮਾਨਾ ਨੂੰ ਤੇ ਭਗਤ ਵੀਰ ਨੂੰ ਮਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਿੱਕੇ ਦੋਵੇਂ ਬਾਲਕ ਵੀਰ ਮਾਂ ਕੋਲ ਰਹਿ ਗਏ।
ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਿਤ, ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸਥਿਤ ਰਿਫ਼ੂਜੀ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਸਾਂ।
ਇਕੋ ਟੈਂਟ ਵਿਚ ਚਾਰ ਪੰਜ ਪਰਿਵਾਰ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਅੰਝਾਂ ਦੇ ਬਾਗ਼। ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਦੇਸੀ ਘਿਓ ਦੇ ਪਰਾਂਠੇ। ਦੁੱਧ ਦਹੀਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਾ। ਸਕੂਲ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਨਾ। ਧਰੱਚਿਆਂ ਦੇ ਧਰੱਚੇ ਅਸੀਂ ਬਾਲਕ ਕਦੇ

ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵੀ ਘਰ ਹੋਵੇ— ਇਹ ਅਸਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਲਈ ਬੜੀ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਨਾ ਸਮਝ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਰਾਜੇ ਦਾ ਕਿਲਾ ਵੇਖਣ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਕਦੇ ਮਹੱਲ।
ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਮੌਜ ਹੀ ਮੌਜ ਸੀ।
ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੰਤ ਭੈਣ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁੱਛੜ ਦੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦੀ ਕਢਾਈ ਵਾਲੇ ਕੋਰੇ ਸੁੱਚੇ ਚੋਲੇ ਵਿਚ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ।
ਇਹ ਸੀ ਬੱਚੇ ਲਈ ਜਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਘੁਟ ਦੀ ਰੀਤ।
ਇਕ ਅੱਧ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਂ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨਾਲ ਫਰੀਦਕੋਟ ਆ ਗਈ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਲੀ ਵੀਰ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹੱਲ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲੀ ਬੰਦ ਗਲੀ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏ ‘ਤੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁਣ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਉਤੇ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮੁਗ਼ਲ ਸਰਾਇ ਸਥਿਤ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਮੇਰੇ ਜੀਤ ਵੀਰ ਜੀ ਵੀ ਫਰੀਦਕੋਟ ਆ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਅਸਾਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਲੈ ਆਏ।
ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕੱਠਾ ਸੀ, ਫਰੀਦਕੋਟ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਅਜੇ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਸੰਨ,

ਮੰਦੂਰੇ ਦੇ ਪਟਰੋਲ ਪੰਪ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ। ਫਰੀਦਕੋਟ ਦਾ ਘਰ ਐਨ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹੱਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ ਸੀ ਮਲਾਵਾ ਸਿੰਘ।
ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹੱਲ ‘ਚੋਂ ਉਡ ਉਡ ਮੋਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਬਨੇਰੇ ‘ਤੇ ਆ ਬਹਿੰਦੇ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ‘ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ।
‘ਦੁਪਹਿਰੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਧੁੱਪ ਸੇਕਦੇ ਨੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਚਾਹ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਨੇ, ਇਸ ਲਈ ਗਲੀ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨਾ।’
ਇਹ ਮਲਾਵਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਸੀ।

ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵੀ ਘਰ ਹੋਵੇ—ਇਹ ਅਸਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਲਈ ਬੜੀ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਨਾ ਸਮਝ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਮਖਮਲਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ, ਅਸੀਂ ਕਿਆਏ ਲਾਂਦੇ।
ਭਗਤ ਵੀਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਗੁੜ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਾਂ ਉਸਨੂੰ ਗੁੜ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਰਜਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਦੋ ਵੇਰਾਂ ਉਸਦੇ ਪੇਟੋਂ ਮਲੂਪ ਵੀ ਨਿਕਲੇ ਸਨ।
‘ਰਾਜੇ ਨੇ ਸੌਣ-ਸੁਫੇ ਵਿਚ ਗੁੜ ਨੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਸਣ, ਪਲੰਘ ਦੇ ਦੋਏ ਪਾਸੇ ਤੈ ਰਾਜਾ ਪਾਸੇ ਪਰਤਨਿਆਂ ਗੁੜ ਦੀਆਂ ਭੇਲੀਆਂ ਕੀ ਚੱਕ ਮਾਰਨਾ ਹੋਸੀ। ਮੌਜਾਂ ਹੀ ਮੌਜਾਂ। ਹਿਤਨਾ ਗੁੜ?...ਰਾਜੇ ਕੀ ਤੈ ਫਿਰ ਨੀਂਦਰ ਹੀ ਨਾ ਆਨੀ ਹੋਸੀ। ਹਾਇ ਵਿਚਾਰਾ ਰਾਜਾ। ਅੱਸ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹਾਂ, ਘੋੜੇ ਵੇਚਕੇ ਸੌਨੇ ਹਾਂ...’ ਠਹਾਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸਦਾ ਭਗਤ ਵੀਰ।
ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹੱਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਦੋ

ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ

ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ

ਲੜੀਵਾਰ ਕਿਤਾਬ

ਅੱਜ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚੀਲੇ ਲੋਕ ਚੀਨੀ ਹਨ, ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ, ਯੂ.ਕੇ., ਫਰਾਂਸ, ਜਰਮਨੀ, ਇਟਲੀ, ਕਨੇਡਾ ਤੇ ਥਾਈਲੈਂਡ ਨੇ ਚੀਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀਜ਼ਾ ਸੌਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਫੁੱਟ ਚੌੜੀ ਜੇਹੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਾਲੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੂਲੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਰਾਜੇ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੂਲੂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨੋ ਜਾਂਘੀਏ ਬਨੈਨ ਵਿਚ ਡੁਬਕੀਆਂ ਮਾਰਦੀ ਨਹਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਬੰਦ ਗਲੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਪਿਸ਼ੌਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਆਣ ਟਿਕਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕੋਈ ਤਗੜੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਲਗਦੇ ਸਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਸ਼ਰਾਰੇ ਪਾਏ ਹੁੰਦੇ। ਦੋ ਦੋ ਗੁੱਤਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਕੱਜਲ ਦੀਆਂ ਧਾਰੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਸੁਰਖ ਪਰੀਆਂ ਜੇਹੀਆਂ ਪਠਾਣੀ ਕੁੜੀਆਂ ਜਦੋਂ ਗਲੀ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸਿਧੀਆਂ-ਸਾਦੀਆਂ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਨੱਕ-ਮੂੰਹ ਸੰਗੋੜਦੀਆਂ :

- 'ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਲੁੱਟੇ-ਪੁੱਟੇ ਨੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਆਏ ਨੇ।'

ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਪਿਸ਼ੌਰੀਏ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੀ ਆਏ ਸਨ, ਵਕਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੇਲਾ ਲੰਘਾਣ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਬਟਵਾਰੇ ਤੋਂ ਚੰਦ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਗਏ ਉਹ ਲੋੜੀਂਦੀ ਪੂੰਜੀ ਦਾ ਜੁਗਾੜ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਆਏ ਸਨ।

ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਖੌਫ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਭਰ ਆਉਂਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ ਘਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਵੇਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਥਾਪੀ, ਬਾਲਟੀ, ਬਿੰਡਾ, ਛੱਜ, ਮੰਜੀਆਂ, ਦਰੀਆਂ, ਕੁਰਸੀ, ਪੀੜ੍ਹੀ ਖਰੀਦ ਕੇ ਮਾਂ ਨੇ ਮੁੜ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਆਰੰਭੀ।

ਅਸੀਂ ਪੋਠੋਹਾਰੀਏ, ਪਿਸ਼ੌਰੀਏ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਸਾਂ ਤਿੱਤਰ ਬਟੇਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ। ਏਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਦੋ ਆਨੇ ਦਾ ਕੁੱਕੜ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਰੋਜ਼ ਹੀ ਪੱਕਦਾ।

‘ਆਓ ਜੀ, ਆਓ ਜੀ ਆਓ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਓ ਜੀ’ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਹੋਕਰਾ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਖੇਡ ਖੇਡ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਲ ਸੁਰ ਮਿਲਾਂਦੀ।

ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਮਲਾਵਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਂ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਇਕੋ ਦਾਲ ਪਕਦੀ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਬਧੀ ਤੇ ਜੇ ਕਦੀ ਮੁਰਗਾ ਰਿਝਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਆਖਦੇ—
‘ਅੱਜ ਮੁਰਗੇ ਦੀ ਦਾਲ ਬਣਾਈ ਹੈ।’

ਇਕ ਸੁਹਾਵਣੀ ਯਾਦ:

ਅਠ੍ਹਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਨ, ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਲਈ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਚ ਵਿਹਲੇ ਰਹਿ ਕੇ ਵਕਤ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਡਾਢਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਵਤਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੌਵੀਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਲਾਨਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟਾਈਫਾਈਡ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਇਕੋ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ। ਨਮੋਸ਼ੀ ਜਰ ਨਾ ਸਕੇ। ਸਕੂਲ ਜਾਣਾ ਛੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਬੇਕਾਰ ਗਈਆਂ। ਵਿਹਲੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪਟਰੋਲ ਪੰਪ 'ਤੇ ਬਿਠਾਣਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜ਼ਨਸ ਸੰਭਾਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵਿਚ ਵਿਹਲਾ ਨੱਢਾ ਕੀਕੂੰ ਵਕਤ ਗੁਜ਼ਾਰੇ।

ਮਈ, ਜੂਨ। ਭੱਠ ਗਰਮੀ ਦੇ ਦਿਨ।

ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਨਿੰਬੂ ਅਤੇ ਖੰਡ ਖਰੀਦ ਕੇ ਇਕ ਬਾਲਟੀ ਸ਼ਿਕੰਜਵੀ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਠੰਢੀ ਬਰਫ਼ ਸ਼ਿਕੰਜਵੀ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਤੇ ਨਾਲ ਇਕ ਬਾਲਟੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਣੇ ਦੋ ਗਿਲਾਸਾਂ ਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਤੌਰ ਲਿਆ। ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ। ਟਕੇ ਟਕੇ ਦਾ ਇਕ ਗਿਲਾਸ। ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੀ ਜੂਠੇ ਗਿਲਾਸਾਂ ਨੂੰ ਧੋਣਾ।

- ‘ਆਓ ਜੀ, ਆਓ ਜੀ
ਆਓ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਓ ਜੀ’

ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਹੋਕਰਾ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਖੇਡ ਖੇਡ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਲ ਸੁਰ ਮਿਲਾਂਦੀ। ਇਕ ਦੋ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਲਟੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਪੂਰੀ ਵਿਕਰੀ ਮਗਰੋਂ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਹਿਸਾਬ ਕੀਤਾ। ਪੂਰਾ ਇਕ ਆਨੇ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਆਨੇ ਦਾ ਅੱਧ, ਟਕਾ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਟਕਾ ਯਾਨੀ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੈਸੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਦਲੇ ਕੋਲ ਹੀ ਵੇਚ ਰਹੇ ਭਾਈ ਕੋਲੋਂ ਮੈਂ ਜਾਮੁਨਾਂ ਦਾ ਪੁੜਾ ਖਰੀਦ ਕੇ ਰੂਹ ਤ੍ਰਿਪਤਾਈ।

- ‘ਤੈਂਨ ਜਾਮਨ ਚੰਗੇ ਲਗਨੇ ਨੂ?’ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

‘ਹਾਂ, ਬਹੁੰ ਚੰਗੇ’ ਮੇਰਾ ਉੱਤਰ ਸੀ।

ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੇਰ ਜਾਮਨ ਖਰੀਦ ਲਿਆਂਦੇ ਟਕੇ ਟਕੇ ਦੇ ਪੁੜੇ ਵੇਚਣ ਲਈ। ਅੱਜ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਪੁੜਾ ਬਣਾਅ ਕੇ ਜਾਮਨ ਭਰਨੇ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਸੀ ਜਾਮਨਾਂ ‘ਤੇ ਲੂਣ ਛਿੜਕਣਾ।

ਰਾਅ ਜਾਮਨ ਵਾਹ ਜਾਮਨ

ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਸਾਹ ਜਾਮਨ

ਅਸਾਂ ਸੁਰ ਮਿਲਾਈ। ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਠੀਕ ਰਿਹਾ।

ਮੁਨਾਫ਼ੇ ਦਾ ਅੱਧ ਯਾਨੀ ਕਿ ਪੂਰਾ ਆਨਾ ਮੈਂ ਖੱਟਿਆ।

ਜਾਨਲੇਵਾ ਠੰਢ ਵਿਚ ਚੀਨੀ ਸੈਲਾਨੀ ਬੱਸਾਂ ਭਰ ਕੇ ਲੰਡਨ ਨੇੜੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਬਾਈਸੈਸਟਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। 2015 ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ 10000 ਬੱਸਾਂ ਆਈਆਂ। ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੇ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਸਸਤਾ ਵੇਚਦੀਆਂ 130 ਕੁਟੀਆਨੁਮਾ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ। ਯਾਨੀ “ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਟੂਰਿਜ਼ਮ”-- ਸਾਲਾਨਾ 63000 ਕੁਲ ਸੈਲਾਨੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਪਿੰਡ।

ਵਤਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਕਮੀਜ਼ ਪਜਾਮਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਸਥਾਨਕ ਨਢਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬਨੈਨ ਤੇ ਲਾਚੇ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਹੀ ਰੂਪ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਉਹ ਮਾਂ ਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ, ਮੈਂ ਦੋ ਸੌ ਜਾਂ ਵੱਧ, ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਮੰਨੇ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰੇੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਫੜ੍ਹੀ ਦਾ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਉਸ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਆਨਾ ਕਾਨੀ ਕੀਤੀ। ਵੀਰ ਜੀ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਰਾਤੀਂ ਮੁੜੇ ਹੀ ਨਾ। ਮਾਂ ਰੋਵੇ। ਕੁਰਲਾਵੇ। ਦੋ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਗੁਜਰਖਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਏ ਹੋਏ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਢਾਬੇ ‘ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਭੱਠ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਤਪਦੇ ਤੰਦੂਰ ‘ਤੇ ਰੋਟੀਆਂ ਲਾਹੁੰਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਗਈ ਮਾਂ ਰੋ ਰੋ ਬੇਹਾਲ।

‘ਆ ਜਾ ਪੁੱਤਰ, ਮਾਂ ਸਦਕੇ। ਜਿਤਨੇ ਪੈਸੇ ਆਖਸੋਂ ਦੇਸਾਂ।’

ਮਾਂ ਨੇ ਵਾਸਤਾ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਲ ਸਾਂ।

‘ਵੀਰ ਜੀ, ਘਾਰ ਜੁੱਲੇ ਔਸ ਫਿਰ ਸ਼ਿਕੰਜਵੀ ਵੇਚਸੀਏ,’

ਹੰਝੂਓ-ਹੰਝੂ ਮੈਂ ਤਰਲਾ ਪਾਇਆ।

- ‘ਤੁਸ ਸਾਓ ਮੈਂ ਆਨਾ ਪਿਆ’

ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਥਾਪਤੀ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਰੇਹੜੀ ਖਰੀਦੀ। ਦੇਸੀ ਸਾਬਣ ਖਰੀਦਿਆ ਤੇ ਗਲੀਓ-ਗਲੀ ਹੋਕਰਾ ਦੇਣ ਲੱਗੇ।

ਕਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗਰਮੀ, ਨੰਗੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ, ਬਨੈਨ ਤੇ ਲਾਚੇ ਵਿਚ ਰੇਹੜੀ ਧੱਕਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਮਾਂ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਫਟੇ ਪਰ ਕੀ ਕਰੇ? ਪੁੱਤਰ ‘ਤੇ ਧੰਦੇ ਦਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਸੀ।

ਹਫਤਾ ਭਰ ਰੇਹੜੀ ਚਲਦੀ ਰਹੀ।

ਕਤਕਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਸਾਬਣ ਸੁੱਕਦਾ ਗਿਆ।

ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਰੇਹੜੀ ਖਰੀਦੀ। ਦੇਸੀ ਸਾਬਣ ਖਰੀਦਿਆ ਤੇ ਗਲੀਓ-ਗਲੀ ਹੋਕਰਾ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਕਹਿਰਾਂ ਦੀ ਗਰਮੀ, ਨੰਗੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ, ਬਨੈਨ ਤੇ ਲਾਚੇ ਵਿਚ ਰੇਹੜੀ ਧੱਕਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤੱਕ ਤੱਕ ਮਾਂ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਫਟੇ ਪਰ ਕੀ ਕਰੇ? ਪੁੱਤਰ ‘ਤੇ ਧੰਦੇ ਦਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਸੀ।

ਸੁੱਕ ਕੇ ਹੌਲਾ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ।

‘ਤੁਸਾਂ ਸਾਬਣ ਨੇ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂਨ ਭਾਈਵਾਲ ਨਹੀਂ ਨਾ ਬਣਾਇਆ, ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਘਾਟਾ ਪਿਆ;’

- ਮੈਂ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿੜ੍ਹਾਂਦੀ।

ਰੇਹੜੀ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ ਆਪਣੀ। ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਵੱਟਣ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਮੁੜ ਮਾਲ ਪਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਨ ਬਨੈਨਾਂ ਤੇ ਤੌਲੀਏ।

ਕੰਘੀ ਪਟੀ ਸਵਾਰ, ਨੀਲੇ ਫਰਾਕ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂ ਹੁਣ। ਹੋਕਰਾ ਲਗਦਾ।

‘ਇਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤੁਹਫੇ ਆ ਗਏ ਜੀ, ਚਲ ਵਧੀਆ ਬਨੈਨਾਂ।’

- ‘ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤੋਹਫੇ ਆ ਗਏ ਜੀ, ਲੰਮੀ

ਹੋਕ ਨਾਲ ਪਾਲ ਵੀਰ ਜੀ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ‘ਚਲ ਵਧੀਆ ਬਨੈਨਾਂ’ ਲੰਮੀ ਹੋਕ ਮੈਂ ਲਾਉਂਦੀ। ਸੜਕੋ-ਸੜਕ ਗਲੀਓ-ਗਲੀ। ਇਹ ਸਾਡਾ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਦਿਲਚਸਪ ਤਜਰਬਾ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਨਫਾ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ, ਕੁਝ ਯਾਦ ਨਹੀਂ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸੰਤ ਭੈਣ ਜੀ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਫਰੀਦਕੋਟ ਆ ਗਈ। ਇਕੋ ਹੀ ਕਮਰੇ ਵਾਲਾ ਇਹ ਘਰ ਛੋਟਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ, ਸਾਇਦ ਬਲਬੀਰ ਬਸਤੀ ਸੀ ਉਸ ਮੁਹੱਲੇ ਦਾ ਨਾਂ, ਵੱਡਾ ਮਕਾਨ ਕਿਰਾਏ ‘ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਭੈਣ ਜੀ, ਜੀਜਾ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮਾਂ ਅਸਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਸਮੇਤ।

ਸਾਇਦ ਜੂਨ ਜੁਲਾਈ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੋਣੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਫਲਾ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ ਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਸੰਤ ਭੈਣ ਜੀ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਹੇਠਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਾਂ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਗੁਜਰਖਾਨ ਲਈ, ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈਣ। ਉਹ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਮੰਦੂਰੇ ਹੀ ਸਨ। ਪਟਰੋਲ ਪੰਪ ‘ਤੇ।

ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਮਾਂ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਅ ਦਿੱਤਾ:

- ‘ਜੇ ਨਾਲ ਜੁਲਨੇ ਹੋ ਹੁਣੇ, ਹਿਸੇ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਹਿੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਹਿਲਣਾ। ਟੱਬਰ ਤੁਸਾਂ ਨਾ ਜੀਵੇ, ਮਰੇ। ਮੈਂਨ ਕੇ।’ ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਬਥੇਰੀ ਟਿਲ ਲਾਈ। ਮਾਂ ਟੱਸ ਤੋਂ ਮੱਸ ਨਾ ਹੋਈ। ਪਟਰੋਲ ਪੰਪ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਾਈਆਂ ਤੇ ਤੁਰ ਪਏ ਮਾਂ ਨਾਲ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਹੀ ਸਨ। ਮਾਲ ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਸਵਾਰੀ ਗੱਡੀਆਂ ‘ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਲਹਿੰਦੇ, ਬਚਦੇ-ਬਚਾਂਦੇ ਉਹ ਪੁੱਜ ਹੀ ਗਏ ਅੱਠ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫਰੀਦਕੋਟ।

ਸੜਕਛਾਪ ਸ਼ਾਇਰੀ

ਸ਼ਸੀ ਸਮੁੰਦਰਾ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ

ਸਫ਼ਾ 6 ਤੋਂ ਲੰਘਦੇ ਪਾਣੀ

ਬੋਹੜ ਜੋ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦਾਦਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ
ਦਵਾਉਂਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਜੋ ਹਾਲੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬਹਿ
ਤਾਸ਼ ਖੇਡਦੇ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ, ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ
ਜਾਂ ਸੈਕਲ ਸਿੱਟ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਨੇ
ਦੱਸਦੇ ਨੇ ਕਿ
ਇਹ ਵੀ ਲੰਘ ਜਾਣੇ ਨੇ ਪਾਣੀ
ਜਿਓ ਯੱਕੇ, ਸਟੀਮ ਇੰਜਣ ਤੇ ਗੱਡੇ ਗਏ
ਚਰਖੇ ਤੇ ਤਿੰਜਣ ਗਏ
ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ, ਬਲਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ, ਤਪਦੀਆਂ ਭਠੀਆਂ
ਤੇ ਭੁਜਦੇ ਦਾਣੇ
ਤੇ ਦੁਆਲੇ ਹਾਸਿਆਂ ਦੇ ਪੂਰ ਗਏ
ਇਹ ਵੀ ਲੰਘ ਜਾਣੇ ਨੇ ਪਾਣੀ
ਤੇ ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਜੀਵਿਆ ਤੇ
ਮਾਣਿਆ
ਮੁਕ ਖੜ੍ਹੇ, ਇਹ ਸਭ ਮੁੱਕਦਾ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ
ਤੇ ਆਪਣੀ ਬੇਬਸੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਦੇ
ਹਉਕਾ ਭਰਦੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਾਂ:
ਜਿਧਰ ਗਏ ਬਾਣੀਏਂ, ਓਧਰ ਗਏ ਬਪਾਰ

ਓਹ ਬਾਤਾਂ

ਕਿੰਨਾ ਮਾਸੂਮ ਜਿਹਾ ਸੀ ਓਹ ਮੁੰਡਾ
ਜਿਹੜਾ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਦਾੜਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ
ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਰੁੱਕੇ
ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ, ਹੱਸ ਹੱਸ ਕੇ ਦੂਰ ਹੀ
ਜਾਣਾ
ਭਰਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਏ ਹੱਸੀਦਾ!
ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ
ਇਹ ਜੋ ਮੇਰਾ ਓਹਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ
ਭਰਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ
ਹਾਏ ਰੱਬਾ! ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ

ਹਸਾਇਆ ਸੀ

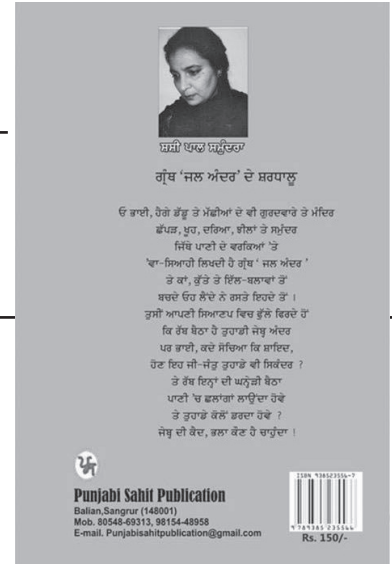
ਏਨਾ ਕਿ ਮਾਂ ਨੇ ਅੱਕ ਕੇ ਕਹਿਣਾ,
ਭਾਨਿਆ, ਇਹ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਤਾਂ ਕਮਲੀ ਆ
ਇਹਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਕਰ
ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਦੰਦ ਕੱਢਦੀ
ਇਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਕਿੱਥੇ ਮੰਨਦੀ ਆ!
ਤੇ ਭਾਨੇ ਨੇ ਐਕਟਿੰਗ ਕਰ
ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਜਦ ਘੂਰ ਕੇ ਤੱਕਣਾ
ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਨਾ ਹੱਸਣਾ, ਏਨਾ ਹੱਸਣਾ
ਕਿ ਲੱਗਣਾ ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੱਸਹੱਸ ਕੇ ਹੀ ਮਰ
ਜਾਣਾ ਆ

ਭਾਨਾ ਖੋਰੇ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?
ਤੇ ਇਕ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ...
ਤੇ ਇਕ ਕਮਲੀ ਜਹੀ ਕੁੜੀ
ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੱਸਣੇ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਹਟਦੀ ਹੁੰਦੀ

ਅੱਜ ਓਹ ਇਹ ਸਭ ਸੋਚ ਕ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਬੀਤੀਆਂ ਬਾਤਾਂ 'ਤੇ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਰੋ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਜੋ ਉਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ

ਡੱਬੀਦਾਰ ਕਮੀਜ਼ ਦੇ ਉਤਲੇ ਬਟਨਾਂ ਨੂੰ
ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡ ਕੇ
ਪੱਟਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟਦੀ ਜੀਨ ਪਾ ਕੇ
ਇਤਰ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਦੇ ਕੇ
ਮੂੰਹ ਕਰੀਮ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਾ ਕੇ
ਕਾਲੀ ਗਾਨੀ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ
ਸੱਤਰੰਗੇ ਫੀਤੇ ਨਾਲ ਗੁੱਟ ਸਜਾ ਕੇ
ਕੈਨਵਸ ਦੇ ਖਾਕੀ ਬੂਟ ਪਾ ਕੇ
ਬੋਢੇ ਖੂਬ ਸੰਵਾਰ ਕੇ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮੁਖ ਨਿਹਾਰ ਕੇ
ਤੇ ਕਾਲਾ ਚਸ਼ਮਾ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ
ਜਦ ਸਾਡੀ ਬੀਹੀ 'ਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਸੀ

ਓਹ ਮਜ਼ਨੂੰ ਮੁੰਡਾ
ਤਾਂ ਬਾਰੀ 'ਚੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ
ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਮਾਰੂਥਲ ਲੰਘਣੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ
ਮੈਂ ਓਹਦੇ ਲਈ ਮਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸਾਂ

ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ
ਓਹ ਆਪਣੀ ਬੀਵੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ

ਤੇ ਰਾਜੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਏਨਾ ਆਮ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਓਹਦੀ ਖਾਤਿਰ
ਮੇਰੇ ਮਾਰੂਥਲਾਂ ਵਿਚ ਮਰਨ ਦੀ ਸੋਚ 'ਤੇ
ਮੈਨੂੰ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਹਾਸਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਉਹ ਬੱਤਖ

ਮੈਂ ਉਹ ਬੱਤਖ
ਜੀਹਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ
ਅੱਗੇ ਤੈਰਨਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ
ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀ
ਖਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਪਦੀ
ਉਡਦੀ ਇੱਕ ਝੀਲ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਵੱਲ
ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਵੱਲ
ਮੌਸਮਾਂ ਦੀ ਤਾਸੀਰ
ਮੇਰੇ ਇਰਾਦੇ ਜਾਣਦੇ
ਖਤਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ
ਪਹਿਚਾਣਦੇ
ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ। (ਕੈਲੀ.)

ਗੁਸਤਾਖੀਆਂ

ਫੇਸਬੁਕ

ਗੱਲਬਾਤ

ਕੰਜਕਾਂ

(ਅੱਜ ਫੇਰ ਕੰਜਕਾਂ ਬਿਠਾਉਣ ਦਾ ਮਨ ਸੀ ਅਤੇ ਖੀਰ ਕੜਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੇਸੀ ਭੋਜਨ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇੱਕ 14 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰ ਹੱਸਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ)

ਬੇਟੀ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ..ਮੈਂ Valley College ਵਿੱਚ ਡੰਗ ਟਪਾਉ (Part Time) ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ...ਬੇਟੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ 'ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੰਜਕਾਂ ਬਿਠਾਈਆਂ ਜਾਣ ਪਰ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਸੀ ਜਿਹਨੂੰ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਫੁੱਟੇ ਹੋਏ ਬੁਲਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਕੈਲਗਰੀ ਪੜ੍ਹਨ ਆਈ ਸੀ .....ਤੜਕੇ ਉਠਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਅਪਾਰਟਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਖਾਣਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਕਾਲਜ ਜਾ ਕੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ: ਬੇਟਾ ਅੱਜ ਲੰਚ ਮੇਰੇ ਘਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਕੁੜੀਆਂ ਲੈਕੇ ਆਓ।...ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਕੀ ਖਾਸ ਹੈ ਅੱਜ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਅੱਜ ਕੰਜਕਾਂ ਬਿਠਾਉਣੀਆਂ ਨੂੰ..ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਜੰਮ ਪਲੂ ਕੁੜੀ ਕਹਿੰਦੀ : ਹਾਂ ਜੀ ਮੈਂ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਕੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਰਾਜਾ ਵੀ ਨਚਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ...। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਕੰਜਕਾਂ ਤੇ ਕੰਜਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਵੀ ਦੱਸਿਆ। ....ਫੇਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਹੇਲੀਆਂ ਜੋ ਕੇ ਟਰੱਟੋ ਅਤੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਏਰੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਪੜ੍ਹਨ

ਆਈਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਾਰਟਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਨੂੰ ਲੰਚ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਤੁਰ ਪਈ। .....ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਜੰਮ ਪਲੂ ਕੁੜੀ ਅਪਾਰਟਮਿੰਟ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸਭ ਕੁਝ ਫੇਰ ਭੁੱਲ ਗਈ ਤੇ ਥੱਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਘੰਟੀ ਮਾਰਕੇ ਬਾਲਕੋਨੀ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਬਾਕੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ : “ਹਾਏ ਗਰਲਸ get dressed for lunch, ਜੈਗ ਅੰਕਲ ਅੱਜ ਸਾਰੀਆਂ ਕੰਜਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੰਚ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਨੇਂ।”

ਗੁਸਤਾਖੀ ਮੁਆਫ਼

ਰਾਜਿੰਦਰ ਬਿਮਲ

ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਣਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਅਵੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਖੱਲ ਹੁੰਦਾ ਪਿੰਡ ਜਾਏਗਾ, ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿ ਪਓ।’ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਰਹਿ ਪਿਆ। ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਬੈੱਡ ਸੀ। ਅਫਸਰ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲਈ। ਬੈਂਸ ਤੇ ਅਫਸਰ ਬੈੱਡ ‘ਤੇ ਸੌ ਗਏ। ਤੜਕਸਾਰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੂੰ ਜਾਗ ਆਈ। ਬਿਸਤਰਾ ਗਿੱਲਾ ਗਿੱਲਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਉਠ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਅਫਸਰ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰ ਕੇ ਬਿਸਤਰਾ ਭਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੈਂਸ ਦੇ ਕੁੜਤਾ ਪਜਾਮਾ ਵੀ ਸਲੂਬੇ ਗਏ ਸਨ। ਬੈਂਸ ਉਠਿਆ। ਬਾਹਰ ਲੱਗੇ ਨਲਕੇ ਹੇਠ, ਕਪੜਿਆਂ ਸਣੇ ਹੀ ਬੈਠ ਕੇ ਨਲਕਾ ਗੋੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਉਹ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਿੱਜਿਆ ਨਿੱਚੜਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਅੰਦਰ ਆਇਆ। ਨਲਕੇ ਦਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਜਾਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਬੋਲਿਆ, ‘ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਐ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕਪੜਿਆਂ ਸਣੇ ਹੀ ਨਹਾਉਣਾ ਪਿਆ।’ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਬੋਲਿਆ, ‘ਅਫਸੋਸ ਨਹੀਂ ਸਾਹਬ ਬਹਾਦਰ, ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਮੰਨ ਤਾਂ ਗਏ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕਪੜਿਆਂ ਸਣੇ ਨਹਾਉਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਫਸਰ ਓ, ਜੇ ਬਿਸਤਰਾ ਗਿੱਲਾ ਹੋਣਾ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਵੀ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ।’ (ਫਰਵਰੀ 12, 2005 ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸ. ਬੈਂਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ) (ਰਾਗੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ)

ਦਲਬੀਰ ਚੇਤਨ

ਨਵਚੇਤਨ ਸਿੰਘ

-ਦਲਬੀਰ ਚੇਤਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਹੜੇ ਚ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕੁੱਕੜ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਘਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਕੁੱਕੜ ਲੈਣ ਗਿਆ। ਕੁੜੀ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ - ਉਹਦੇ ਘਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾ ਕੁੱਕੜ ਨਹੀਂ ਵੇਚਣੇ ! ਚੇਤਨ ਵਧ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਕੁੱਕੜ ਖਰੀਦ ਲਿਆਇਆ। ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨੇ ਫਿਰਨੀ ਤੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਦਲਬੀਰ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ - ਢਾਕਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ - “ਗੱਲ ਸੁਣ ਵੇ ਬੀਰਿਆ!” “ਕੁੱਕੜ ਪਰਸੋ ਤੂੰ ਲੈ ਆਇਆ, ਹੁਣ ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕਿ ਬਾੱਗ ਤੇਰਾ ਪਿਓ ਦਿਆ ਕਰੂ !!”

ਸਫਾਈ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ

ਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ

ਸਫਾਈ ਨਿਰੀ ਅਰੋਗ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਸਗੋਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਰੀਰਕ ਸਫਾਈ ਲਈ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਸ਼ਨਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਸਕੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੰਡ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਸਾ ਕਰ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਹਾੜ ਸਿਆਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਕਾਸ਼ ਹੇਠਾਂ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਆਦਤ ਹੋ ਜਾਣ ਉਤੇ ਬੰਦ

ਗੁਸਲਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹਾਇਆਂ ਪੂਰਾ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਗੁਸਲਖਾਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਵਲਗਣ ਹੋਵੇ ਉਤੇ ਛੱਡ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਧੁੱਪ, ਪੌਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਿੰਨੋਂ ਅਸ਼ਨਾਨ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਾਤੇ ਮੋਟੇ ਰੋਗ ਢੂੰਡ ਕੇ ਧੋ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਹ ਫੀ ਸਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸ਼ਨਾਨ ਬੜੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਰੇਕ ਅੰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਧੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ, ਧੁੰਨੀ, ਕੂਹਣੀਆਂ, ਨਾਸਾਂ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਧੋਂਦੇ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਬਣਾਓ ਕਿ ਹਰੇਕ ਅੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਸਫਾਈ ਦਾ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਰਹੇ। ਪੈਰ ਧੋਣ ਲੱਗਿਆਂ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਪੈਰਾਂ ਵੱਲ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ, ਨਿੱਘੇ ਤੇ ਤਕੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰੀਏ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਵਾਂ, ਲੱਤਾਂ, ਛਾਤੀ ਨੂੰ। ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਛੋਟੇ ਮਾਰੀਏ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰੀਏ। ਜਦੋਂ ਹਰ ਅੰਗ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੀ ਆਦਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਜੇ ਕਦੇ ਛੋਟੀ ਵਿੱਚ

ਕੋਈ ਅੰਗ ਨਾ ਛੁਹਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਗ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਨਾਸਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਧੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ ਬੁੱਕ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਨਾਸਾਂ ਨਾਲ ਉਪਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਹਲਕ ਤੱਕ ਨੱਕ ਨੂੰ ਧੋਤਿਆਂ ਸੁਆਸ ਬੜਾ ਸੁੱਧ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ੁਕਾਮ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਨਹਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡੇ ਦੀ ਮਾਲਸ਼ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਰੋਜ਼ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਮਲ ਲੈਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਲਸ਼ ਦੇ ਤਿੰਨ ਲਾਭ ਹਨ: ਇੱਕ ਤੇਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸਾਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਹਰ ਪੱਠੇ ਵਿੱਚ ਹਰਕਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੀਜਾ, ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਰਾਰਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਲਸ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਪੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਲ ਦੀ ਮਾਲਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਧੁੱਪ ਤੇ ਪੌਣ ਦਾ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਣਾ

ਸਿਰ-ਪੀੜ ਲਈ

ਅਕਸੀਰ ਇਲਾਜ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਪੀੜ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਨਹੀਂ, ਰੋਜ਼ ਅਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਿਆਂ।

ਮੂੰਹ ਦੀ ਸਫਾਈ ਲਈ ਦਾਤਣ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਪਾਊਡਰ, ਟੁਥਪੇਸਟ ਤੇ ਬੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਦਰਜੇ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਟੁਥ-ਪੇਸਟ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹਨ ਪਰ ਓਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੰਦ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਖਰਾਬ ਹਨ। ਬੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਫ ਰੱਖਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਜਿਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਦੰਦ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੱਕਰ ਜਾਂ ਫਲਾਹ ਦੀ ਦਾਤਣ ਕਰੇ।

ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਅਰੋਗਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਮਨ-ਭਾਉਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਜਿਦੂੰ ਦੰਦ ਮੈਲੇ, ਉਹਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਮੈਲਾ, ਉਹਦੀ ਖੁਰਾਕ ਮੈਲੀ ਹੋ ਅੰਦਰ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਲੇ ਦੰਦ ਛੋਟੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਖੁਰਾਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੈਲੇ ਦੰਦ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਬਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਫਾਈ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਅਮੀਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਬਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਪੰਜ ਤੇ ਰਬੜ ਦੇ ਝਾਵੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤੇ ਸਸਤੀ ਚੀਜ਼ ਮੇਰੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ। ਤੁਸਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਘੀਆ ਤੋਰੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪੱਕੀ ਤੋਰੀ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਛਿਲਕਾ ਉਤਾਰਿਆਂ ਹੇਠੋਂ ਜਾਲੀ ਜਿਹੀ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਟੱਬਰ ਦੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਤੋਰੀ ਹੋਵੇ। ਰੋਜ਼ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਧੋ ਕੇ ਧੁੱਪੇ ਸੁਕਾ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ, ਵਰਤਣ ਵਿੱਚ ਸੁਆਦਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਤੋਰੀ

ਜਿਉਣ ਦਾ ਢੰਗ

ਜਸਪਾਲ ਕੌਰ

ਕਵਿਤਾ

ਮਹੀਨਾ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਰਤਿਆਂ ਇਹਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ। ਬਗਲਾਂ ਕਦੇ ਇਹਦੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਮਿੰਠੀਆਂ ਤੇ ਸਾਫ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਸਰਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟੇ ਮੂੰਹ: ਆਮ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਲਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰੀ ਰਗੜਨ ਨਾਲ ਸਭ ਮੁਰਦਾ ਭਾਗ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੁੱਟਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਮੜੀ ਦੇ ਮੁਰਦਾ ਭਾਗ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਚੰਬੜੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਹੇਠਲੇ ਚਮੜੇ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦੇ।

ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਾਫ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੰਘਾ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਸਿਰ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸੌਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕੰਘਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨੀਂਦ ਚੰਗੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਰ ਦੇ ਮੁਸਾਮਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲਹੂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਗਹੁ-ਯੋਗ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਫੀ ਹੀ ਸਾਫ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋਵੇ ਜੇ ਨਹੁੰਮੈਲੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿਹਦਿਆਂ ਸਾਰ ਉਹ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੌਲੀ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਪਏਗੀ। ਭੈੜੇ ਛੂਟ ਮੈਲੇ ਨਹੁੰ ਖੁਰਾਕ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਲਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਨਹੁੰਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਸਾਫ ਰੱਖੋ। ਅਸ਼ਨਾਨ ਵੇਲੇ ਬਿਲਾ-ਨਾਗਾ ਤੇਰੀ ਜਾਂ ਸਪੰਜ ਜਾਂ ਬੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੁੰਆਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰੋ।

ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਜਾਦੂ ਦਾ ਅਭਿਲਾਖੀ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਬੂਟ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਹੋਏ, ਕੱਪੜੇ ਸਵੱਛ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਰੇਕ ਅੰਗ, ਕੀ ਲੁਕਿਆ ਕੀ ਉਘੜਿਆ, ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਹਿਯੋਗ: ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ
ਸੰਪ: 98145-28282

ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਘੁੰਗੀਆਂ ਗੁਟਾਰਾਂ, ਕਦੇ ਉੱਡ ਉੱਡ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਚਿੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ। ਕੋਈ ਕਾਲੀ ਤੇ ਬਦਾਮੀ, ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਵੱਡੀ ਏ, ਰਲ ਮਿਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਜੋ ਸੁਟਦੀ ਆਂ ਦਾਣਾ। ਕਦੇ ਇਥੇ ਕਦੇ ਉਥੇ, ਨਾ ਕੁਝ ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਏ, ਤੁਰ ਜਾਣ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਰਨ ਉਡਾਣਾਂ। ਨਾ ਕੋਈ ਵੈਰ ਨਾ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਦਿਸੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਈਰਖਾ ਨਾ ਸਾੜਾ।

ਚਹਿਕਦੀਆਂ ਉਡਦੀਆਂ ਭਰਨ ਉਡਾਰੀਆਂ, ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਹ ਲੈਂਦੀਆਂ ਨਜ਼ਾਰਾ। ਆਉ ਇਨਸਾਨੋ ਜ਼ਰਾ ਆਪਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸਿਖੀਏ,

ਭੇਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਹ ਬੜਾ ਜੋ ਨਿਆਰਾ। ਫਸਿਆ ਤੂੰ ਰਿਹਾ ਸਦਾ ਰੰਗਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਤੇ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ, ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਪਾੜਾ। ਤੂੰ-ਤੂੰ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਵਿਚ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਗਵਾਵੇਂ, ਤੇਰ ਮੇਰ ਨੇ ਤਰੇੜ ਪਾਈ, ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ।

ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਬਾਰੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੋਚ ਤੇਰੀ, ਉੱਚੀਆਂ ਤੂੰ ਕਰੀ ਜਾਨੈਂ, ਨਿਤ ਇਹ ਦੀਵਾਰਾਂ। ਕਦੀ ਨਾ ਤੂੰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਚਿੜੀਆਂ ਜਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ, ਪਾਪ ਨਾ ਕਮਾਵਾਂ, ਨਾ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਮਾਰਾਂ। ਨਿਤ ਪੈਂਦਾ ਤੂੰ ਕੁਰਾਹੇ, ਕਦੇ ਨਸ਼ੇ, ਚੋਰੀ, ਡਾਕੇ, ਕਦੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਉਤੇ, ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਮਾਰਾਂ। ਸੁਖ, ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ,

ਮੁਕਦਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਹਨ ਵਿਚੋਂ, ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਬਣ ਜਾਨਾਂ ਏਂ ਵਿਚਾਰਾ।

ਉੱਠ ਰੱਬ ਦਿਆ ਬੰਦਿਆ, ਸੰਭਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ। ਆਪੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ, ਹੋ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ, ਉੱਠ ਭਰ ਲੈ ਤੂੰ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਰਾਂ।

ਨਾ ਆਉਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਮੁੜ ਕੇ, ਨਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਉਣੀਆਂ ਬਹਾਰਾਂ। ਪੰਛੀਆਂ ਜਨੌਰਾਂ ਕੋਲੋਂ, ਸਿੱਖ ਲਈਏ ਜਿਉਣ ਢੰਗ, ਰੱਜ ਕੇ ਜਿਉਣ ਦਾ ਇਹ ਅਜਬ ਨਜ਼ਾਰਾ। ਪਿਆਰ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਹੂਣੀ, ਦੇ ਛੋਟੀ ਜਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਾ ਸੁਹਾਰਾ!।

94640-20767

ਮੈਂ ਚੱਲਿਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੱਭਣ

ਇਸ਼ਟ ਪਾਲ(ਵਿੱਕੀ)

ਮੈਂ ਚੱਲਿਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਾਰੇ ਲੱਭਣ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀ, ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਲੈ ਜਾਣਾ ਕੱਖ ਨਹੀ, ਰਸਤੇ ਬਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਇਥੇ ਕੁਝ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਤਾਂ ਹੈ ਮਤਲਬ ਮੇਰਾ ਇਥੇ ਆਉਣ ਦਾ ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਰਮ ਮੈਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

,9872565003

ਨਵੀਂ ਜਾਗੋ, ਨਵੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ

ਪੁਨਮ ਸਿੰਘ

ਮੇਰਾ ਸਫ਼ਾ

* ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿੰਡ ਸੁਣੀ ਦਾ
ਪਿੰਡ ਸੁਣੀ ਦਾ (ਲਾਡੋਵਾਲ)
ਇੱਥੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੁਤੀਆ ਸੁਣੀ ਦੀਆਂ, ਇੱਕ ਪੜ੍ਹਗੀ ਇੱਕ ਰਹਿਗੀ,
ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਬਣਗੀ ਅਫਸਰ ਦੂਜੀ ਕਰੇ ਗੁਤਾਵਾ,
ਅਫਸਰ ਦੀ ਮਾਂ ਕਰਦੀ ਨਖਰੇ, ਦੂਜੀ ਦੀ ਮੱਥਾ ਪਿੱਟੇ,
ਮੇਰੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਗੁੱਤ ਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਲਾਂਦੀ।

* ਛੈਣੇ ਛੈਣੇ ਛੈਣੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦੇ ਬਾਬਲਾ
ਨਾ ਲੈਣਾ ਦਾਜ ਨਾ ਗਹਿਣੇ

* ਭਾਵੇਂ ਹੂੰ ਕਰ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ (2)
ਕੁਤੀਏ ਪੜ੍ਹ ਜਾ ਨੀ - ਰਾਜ ਕਰੋਗੀ ਭਲਕੇ

* ਓਸ ਮੂੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀਂ ਨਾ ਬਾਬਲਾ (2)
ਜਿਹੜਾ ਇੱਜਤ ਕਰੇ ਨਾ ਸਾਡੀ
ਗੱਲੇ ਗੱਲੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਫਾਡੀ ਫਾਡੀ

* ਕਿਤੇ ਸੋਨਾ ਕਿਤੇ ਚਾਂਦੀ ਕਿਤੇ ਪਿੰਤਲ ਦੀ ਪਰਾਤ
ਅੰਮੀਏ ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦੇ,
ਤੇਰਾ ਅੱਗਾ ਦਉ ਸਵਾਰ ਨੀ।
ਤੈਨੂੰ ਲੈ ਜਾਉ ਦੈਸੇ ਬਾਹਰ ਨੀ।

* ਜਾਗੋ ਜਾਗੋ ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ (2)
ਜਾਗਣ ਕੋਈ ਨਾ ਦੋਂਦਾ
ਜਦ ਮੈਂ ਲੋਕੋ ਜਾਗਣ ਲੱਗੀ (2)
ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ
ਸੁਣ ਲੈ ਲੋਕਾ ਵੇ, ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਬਹਿਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ

* ਮਧਾਣੀਆਂ- ਮਧਾਣੀਆਂ - ਮਧਾਣੀਆਂ,
ਪੇਕੇ ਦੋਵੇ ਭੈਣਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ, ਸਹੁਰੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਦਰਾਣੀਆਂ ਜਠਾਣੀਆਂ

* ਬੀਬਾ ਆਉਣ ਨੇਰੀਆ (2)
ਬੀਬਾ ਜਾਣ ਨੇਰੀਆਂ (2)
ਬੀਬਾ ਹਿੰਮਤ ਕਰੋ ਤਾ
ਚਾਰ ਚੁਫੇਰਾਂ ਤੇਰੀਆਂ

* ਪੀਜੀਆਈ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਆਏ (2)
ਕਰਦੇ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਕੁਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਛੇਤੀ ਵਿਆਹੋ (2)
ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਮੱਲਾਂ
ਹਾਨਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਮੱਲਾਂ

* ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਬਈ ਅੱਜ ਕੱਲ ਕੁਤੀਆਂ ਨੂੰ (2)
ਚੰਗਾ ਪੜ੍ਹਾਉ ਫੇਰ ਵਿਆਹੋ, ਬਈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ...
ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਲਾਉ ਫੇਰ ਵਿਆਹੋ, ਬਈ...
ਕੋਰਸ ਕਰਾਉ ਫੇਰ ਵਿਆਹੋ, ਬਈ...

* ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਬਈ ਕੁਤੀਆਂ ਨੇ ਮੁਲਕ ਸਾਂਭਣਾ
ਨਾ ਜਾਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ, ਬਈ ਕੁਤੀਆਂ ਨੇ ਮੁਲਕ ਸਾਂਭਣਾ (2)

* ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਬਈ ਕੋਰਸ ਮੁਫਤ ਕਰਾਉਂਦੇ (2)
ਮੇਹਰ ਬਾਬਾ ਟ੍ਰੱਸਟ ਬਸੀ ਪਠਾਣਾਂ, ਬਈ...
ਮੂੰਡੇ ਕੁਤੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲਿਆਉ, ਬਈ...

ਖੇਤੀ ਨੌਧ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬੋਲੀਆਂ

* ਬੱਦਲਾਂ ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬੱਦਲੀ (2)
ਕਿੱਥੇ ਕੁ ਜਾ ਕੇ ਬਰਸੋਗੀ (2)
ਅੱਜ ਪੜ੍ਹ ਲੈ (2), ਕੱਲ ਨੂੰ ਤਰਸੋਗੀ (2)

* ਨੀ ਹਰਾ ਪੋਣਾ, ਨੀ ਪੀਲਾ ਪੋਣਾ
ਮੇਰੇ ਦੇਸ ਦਾ ਤਿਰੰਗਾ ਨੀ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ

* ਬਾਰੀਂ ਬਰਸੀਂ ਖੱਟਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਖੱਟ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਕਾਂਸੀ,
ਲੜਾਂਗੀ ਮੈਂ ਵਤਨ ਲਈ ਬਣ ਕੇ ਰਾਣੀ ਝਾਂਸੀ

* ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਨੂੰ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣਾ, ਗੂਠਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ
ਨਹੀ ਛੱਡਣੀ,

ਗਈ 26 ਜਨਵਰੀ ਆ ਕੁਤੀਓਂ,
ਦਿੱਤੀ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦੇਸ 'ਚੋਂ ਮੁਕਾਅ ਕੁਤੀਓਂ

“ਚੰਪਰੇਟੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬੇਟੇ”

ਬਾਬਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ)

ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ੀ ਸਿੱਖ, ਜੋ ਮੁਗਲ ਸ਼ਾਸਨ ਵਲੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ

ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ

ਦਾ ਸੀਸ ਲੈ ਕੇ ਚਾਦਨੀ ਚੌਕ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

20 ਦਸੰਬਰ, 2015 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ

ਮੌਕੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰਦੀ ਹੈ

